

van Wagenvene 1263

naar Wageningen 2007

ZEGELS VAN
WAGENVENE, WAGENINGEN
EN ANDERE INSTELLINGEN IN
NEDERLAND EN HET BUITENLAND

(Liber Sigillorum Wageningensis)

samengesteld door

Anton C. Zeven

Wageningen, 2007

Publicatie Gemeente-archief Wageningen, 2007.

Steutelwoorden: Wageningen, gemeentearchief, zegel, plaatsen en instellingen in Nederland en Europa

2015: met toestemming van de gemeentearchivaris van Wageningen Bob (P.M.) Kernkamp in mijn website opgenomen.

Hoofdstuk 1

Zegels van steden en andere instellingen

INLEIDING

De titel

Na het verschijnen van de publicatie *Persoonlijke was- en lakzegels in het Gemeentearchief van Wageningen* in 2006 kwamen 377 zegels van ‘instellingen’ aan bod. Als titel koos ik voor *Zegels van Wagenvene, Wageningen en andere instellingen in Nederland en het buitenland*. Deze titel is niet correct, aangezien in het grootste deel van de periode, vertegenwoordigd door de zegels, niet over een Nederland en een buitenland gesproken kan worden. Immers toen de zegels van Wagenvene werden afgedrukt was Gelre het binnenland en gebieden zoals Utrecht, Oversticht en Brabant het ‘buitenland’. Eveneens zou men de zegels van het Pruisische Huissen als buitenlands moeten beschouwen. In de titel gebruikte termen Nederland en buitenland dienen dan ook in de huidige betekenis te worden opgevat.

Verzegelen en bezegelen

Verzegelen en bezegelen, twee begrippen, die nadere toelichting behoeven. Onder verzegelen verstaan wij het met een zegel afsluiten van bijvoorbeeld een voorraadpot, een dichtgevouwen brief, een envelop of een testament. Ook aan het afsluiten van een ruimte voor politie onderzoek. Onder bezegelen verstaan wij het door middel van het bevestigen van een zegel aangeven dat de zegelaar de inhoud van het document heeft gelezen en goedgekeurd. Een overeenkomst, een afspraak wordt bekrachtigd door een zegel.

Het verzegelen is ouder dan bezegelen. Immers om een voorraadpot te verzegelen hoeft men niet te kunnen schrijven (en lezen). Zowel bij een voorraadpot als een brief moet de ontvanger wel de zegelafdruk kunnen identificeren; hij moet dus zekerheid hebben, dat de zegelafdruk niet vervalst is. Hij moet dus het zegel van de afzender kennen. Dit geldt ook voor andere vormen van identificatie, zoals het handmerk, de handtekening, het wachtwoord en de pincode.

Korte geschiedenis

Zegels worden al zo'n 7000 jaar gebruikt. Misschien is het begin te vinden in het grensgebied van Pakistan en India en in het Nabije Oosten, waarna het gebruik van een zegel – in welke vorm dan ook – naar West-Europa is verspreid. In het begin zullen kooplieden hun waren in verzegelde verpakking naar de klant hebben vervoerd. Ook anderen, zoals bestuurders, zullen in kleitabletten als afzender aan het eind van hun brieven hun zegels in de nog zachte klei hebben gedrukt.

In warme landen werden klei en metalen als zegelmateriaal gebruikt. Bijenwas, al of niet gemengd met ander materiaal, werd zacht tijdens warme periodes. Klei is goedkoop. Het heeft echter als nadeel, dat als het vochtig wordt het vervormd en verslemt. In één geval was dit een voordeel, n.l. toen een bibliotheek met op papyrus geschreven documenten, die met kleizegels waren verzegeld, verbrandde. De kleizegels werden gebakken en daardoor voor de toekomst bewaard. Metalen als goud werden wel voor zeer belangrijke te zegelen documenten gebruikt. Pausen gebruikten vaak lood. Een loden zegel werd bulla genoemd. Geleidelijk aan werd het document en de zegel samen, en later ook een ongezegeld document een bul genoemd. Werd een gouden zegel gebruikt, dan werd het geheel de gouden bul genoemd. Later nam zegellak veelal de plaats van was in. Na het hard worden, was het bij normale (bewaar)omstandigheden temperatuur-ongevoelig.

In archieven in Nederland en het buitenland worden onbekende aantallen zegels bewaard.

Zegels van steden en andere instellingen

Onbekend, omdat men nauwelijks de archieven op zegels heeft geïnventariseerd. Dit blijkt o.m. uit de beschrijving rond 1900 van de zegels van vòòr 1301 in Nederlandse archieven. Talloze zegels zijn niet opgemerkt. Een later voorbeeld wordt hieronder beschreven, waaruit blijkt dat in het Gemeentearchief van Wageningen niet 100-200, maar afdrucken van meer dan 1500 verschillende zegelstempels te vinden zijn. Deze zijn te verdelen in Persoonlijke zegels en Zegels van Instellingen.

Wanneer inventarissen en regesten (samenvattingen) van archieven worden samengesteld, dan eindigt het regest soms met de vermelding van de aanwezigheid van één of meer zegels, eventueel met de aanvulling bijvoorbeeld 'in groene was'. Een beschrijving van het zegel wordt niet gegeven. Het aantal nog onbeschreven zegels in West-Europa moet vele miljoenen zijn.

Bron

Venner, G. 2005. *Zegels in het archief van de abdij Thorn. Opera Omnia III (Thorn): 11-49*. Venner vond dat ca 50% van den door hem gevonden oude zegels nog niet eerder waren beschreven.

Literatuur

De Inleiding dient om de lezer en de raadpleger enige informatie over verzegelen en bezegelen te geven. Voor meer informatie wordt aangeraden de hieronder vermelde bronnen te raadplegen.

Diegene die meer over zegelkunde wil weten raad ik aan te raadplegen:

als korte Nederlandstalige inleidingen:

Anon. 1984. *Verzegeld verleden. Zegels: bronnen voor de geschiedenis*. Groningen. 268p.

Diederich, T. 1993. *Zegeltypologie. De Nederlandsche Leeuw 110: 267-291*.

Hendrikse, H. 2002. *Zegelstempels en zegelringen uit Zeeuwse bodem. Zaltbommel*. 144p.

Hesselink-Melchior, C.C., G. Leussink-Stam & J.K. Pruim-Reinders. 2000. *De Zwolse schepen zegels*. Zwolle. 188p.

Stemmers, T. 1984. *Zegels: geschiedenis, gebruik, conservering, restauratie*. Maastricht. 104p.

Zeven, A.C. 1997. *Zegels en handmerken. Twee oude identificatiemiddelen. Gelders Erfgoed 1997-3: 15-17*.

internet

als lange inleidingen, meestal 7000 jaar overbruggend:

internet

Berchem, E. von. 1923. *Siegel*. Berlijn. 222p.

Capellini, E. 2001. *Les sceaux. Empreintes du pouvoir. Parijs*. 223p. Het boek beschrijft de zegelstempels, aanwezig het Museo del Sigillo, d.i. het zegelstempelmuseum, in La Spezia in Italië.

Chassel, J.-L., M. Bur & M. Pastoureau. 2003. *Sceaux et usages de sceaux. Images de la Champagne. Parijs*. 167p.

Collon, D. 1994. *7000 years of seals*. London. 159p.

Ewald, W. 1934. *Rheinische Heraldik. Rheinischen Verein für Siegel. Denkmalpflege und Heimatschutz 27 (2)*. 216p.

Kittel, E. 1970. *Siegel*. Braunschweig. 131p.

(vervolg blz 3)

ZEGELS VAN STEDEN EN ANDERE INSTELLINGEN

Pastoureau, M. 1981. Les sceaux. Typologie des sources du Moyen Age occidental. Fasc. 36. Turnhout. 78p.

Om vervalsing en verwisseling te voorkomen mag het zegelstempel van de verzender niet in andermans handen terecht komen. Hij moet dus met zijn zegelstempel zorgvuldig omgaan. Mocht hij door welke oorzaak dan ook niet meer over zijn zegelstempel kunnen beschikken, dan is het verstandig bij een notaris of bij de schepenen vast te leggen, dat alle zaken verzegeld en bezegeld na de verliesdatum geen rechtskracht hebben. Vroeger zal dit wel een probleem geweest zijn, want hoe kon de zegelaar alle ontvangers op de hoogte brengen? Na het overlijden van de zegelaar werd of het zegelstempel mede begraven of vernietigd door het bijvoorbeeld in tweeën te breken.

Bronnen

Dingemans, P.A.W. 1990. 'Der segel ontwey geslagen'. Het voorkomen van misbruik van zegelstempels, p.21-29 in A.M.J. Berkvens, A.F. Gehlen & G.H.A. Venner. Ten Werentlicken Rechte.Opstellen over Limburgse rechtsgeschiedenis. Maastricht. 1800p. ontwey = in Zeven, A.C. 1999. Verlies van zegelstempels in Kampen in de 15de eeuw. Heraldisch tijdschrift 4: 68- 69.

Het zegelen van een document met enkele aanhangende zegels zal tijdens de bijeenkomst uitgevoerd zijn. Maar hoe ging men te werk wanneer er vele zegels aangehangen of afgedrukt moest worden? Bijvoorbeeld een Duitse oorkonde telt 452 zegels. Ook weet men nu niet meer hoe de was zacht werd gemaakt. Gebeurde de verwarming met de hand of in een houder boven de vlam van een waskaars? Deze vroeger gewone zaken zijn niet vastgelegd. Het verwarmen van lak gebeurde of door lak te verhitten in een houder of door de staaf te laten branden. Met de laatste methode kon brandend lak op het document vallen en verkreeg men in het lak opengebarsten blazen en roetplekken.

Bron

Zeven, A.C. 2005/2006. Hoe werden charters met vele zegels gezegeld? Hoe ging het afdrucken van een zegel in was? Heraldicum Disputationes 10 (2005): iv-v; Heraldisch Tijdschrift (2006) 12: 34.

Zegelstempel en zegelafdruk

Veelal wordt zowel het zegelstempel als de zegelafdruk zegel genoemd. Een zegelaar gebruikt zijn zegelstempel om een zegel af te drukken. In het volgende zullen wij over een zegelstempel spreken en de afdruk òf zegel òf zegelafdruk noemen.

Een zegel is veelal een afdruk van de zegelstempel in een zacht materiaal, dat hard wordt en op een of andere manier gehecht wordt aan het te verzegelen of te bezegelen object. Zo is het voor het verzegelen van een voorraadpot voldoende om in de nog zachte, dat wil zeggen vochtige klei-afsluiting, een zegel af te drukken.

Een zegelstempel wordt ook aangeduid als cachet, pitschier of pitsjier. De Duitse naam Typar wordt ook wel gebruikt. Deze namen worden ook voor de zegelafdruk gebruikt. Hetzelfde geldt voor deze termen in het Duits, Engels en Frans en misschien ook voor andere talen. Het bovengenoemde Museo del sigillo betreft zegelstempels en niet zo zeer zegelafdrucken. Soms lijkt het erop dat een zegelstempel met een kleine stempelplaat een pitsjier wordt genoemd, maar dit gaat niet altijd op. De reden zal zijn, dat de gebruiker zelf de juiste betekenis van de woorden niet kende.

ZEGELS VAN STEDEN EN ANDERE INSTELLINGEN

Voor zegelstempels werd ondermeer natuursteen, ivoor, bot, glas of een metaal gebruikt. Sinds eeuwen is in Europa het platte stempel met al of niet een kort of lang verticaal handvat in gebruik. Dit handvat kan van verschillende materialen gemaakt zijn. Ook komen zegelstempels samen met een pijpenkopkrabber en priem voor. De aandrukker is tevens het stempel. Ook werd een kleinere zegelplaat in een ring bevestigd. Een bijzondere ‘zegelafdruk’ is het gebit. Door in de nog zachte was te bijten kreeg men een persoonsgebonden merk. Een nadeel kan zijn dat door de tand des tijds het latere verlies van tanden en kiezen de herkenbaarheid van de zegelaar verloren raakt. Een groot aantal zegelstempels is door Capellini (2001) beschreven.

Bron

Capellini, E. 2001. Zie boven.

Zeven, A.C. 2004. Een beet als ‘persoonlijk zegel’. Heraldicum Disputationes 9: xxxvii.

Zegelstempelverzamelingen

Het verzamelen van zegelstempels is een niet wijdverspreide liefhebberij. De waarde van een zegelstempel zal bepaald worden door het gebruikte materiaal, de ouderdom van het stempel en de bekwaamheid van de zegelsnijder. Aanwinsten vormen o.m. bodem- en beerputvondsten.

Zie ook hierboven voor het Museo del Sigillo.

Enkele bronnen

Bossche schepenzegels. Taxandria 1895-1909. Gebaseerd op bewaarde zegelstempels in het Gemeentearchief van 's-Hertogenbosch. Zie ook internet

Hendrikse, H. 2002 (zie boven).

Oosten, R. van & D. van der Kooi. 2005. Een kostbaar verlies, maar een prachtige vondst.

Westerheem 54: 170. Het betreft de vondst van een gouden zegelstempel in een beerput.

Zijlstra, J. 1995. Corpus van de in Friesland gevonden middeleeuwse zegelstempels. De Vrije Fries 74: 37-59.

Originele zegel- en facsimilé-verzamelingen

Fabre (2003) beschrijft hoe in Frankrijk in het midden van de 19de eeuw begonnen is met het maken van afgietsels van zegels, aanwezig in de talloze archieven, musea, bibliotheken en particuliere collecties. Van deze facsimilés werden meerdere exemplaren gemaakt die over meerdere instellingen in het land werden verspreid en aan particulieren werden verkocht. Voor studie-doeleinden kon men de facsimilés gebruiken, waardoor het origineel in het archief kon blijven, of waardoor onderzoekers thuis de zegels konden bestuderen. Deze handeling is van grote waarde, omdat men inzicht heeft gekregen over de aanwezige zegels. Tijdens de Frans-Duitse oorlog (1870-1872), de Eerste (1914-1918) en de Tweede Wereldoorlog (1939-1945) werden archieven vernietigd en daarmee ook de originele zegels. Helaas heeft dit niet in Nederland plaats gevonden, waardoor er geen inventarissen van zegelafdrukken per archief gemaakt zijn en zegels door de tand des tijds, brand (Rijksarchief van de Provincie Zeeland te Middelburg) of waterschade (Wijk-bij-Duurstede) verloren zijn gegaan. In het laatste archief kwam het archief onder water te staan. Door vries-drogen heeft men de perkamenten en papieren gered. Maar door het aanwezige water in de barstjes van zegels en het uitzetten van het ijs tijdens het bevriezen zijn vele zegels verbrokken en verloren gegaan. Misschien dat in de toekomst, eventueel

ZEGELS VAN STEDEN EN ANDERE INSTELLINGEN

met behulp van een computer-programma de brokjes nog aaneengeplakt kunnen worden. Een sinds het begin van de 20ste eeuw geleidelijk aan verdwenen liefhebberij is het verzamelen van zegels. Diegenen die één of meer zegelstempels bezaten ruilden afdrucken ervan met mede-verzamelaars. Aanvullingen werden verkregen door van zegels in archieven en elders op een voorgeschreven wijze afdrucken te maken om deze dan als mallen voor nieuwe afdrucken te gebruiken.

Zegelverzamelingen hadden een marktwaarde, die afhankelijk van de samenstelling van de verzamelingen zal zijn geweest. Momenteel worden zegels niet meer (op grote schaal) verzameld, waardoor de marktwaarde van de collecties is gedaald. Een gevolg is dat zegelverzamelingen aan archieven, musea, en heraldische-genealogische instellingen geschonken of in bewaring gegeven worden. Het is al meer dan 120 jaar geleden, dat het enige Nederlandstalige handboek over het verzamelen van zegels is verschenen.

Aan de ene kant jammer dat zegels niet meer verzameld worden, maar aan de andere kant is hierdoor de negatieve zijde: het stelen van zegels in archieven door ‘zegelknippers’ verdwenen of in elk geval verminderd.

Misschien mag ik concluderen, dat publicaties met foto’s van zegels of tekeningen ervan, de zegelcollecties hebben vervangen.

Bronnen over het verzamelen

Fabre, M. 2003. Sceau médiéval. Analyse d’une pratique culturelle. Parijs. 336p.

de Roever Azn, N. 1883. Het verzamelen van zegels. Handboeken voor het aanleggen van eene verzameling. Leiden. 91p.

Bronnen betreffende zegelverzamelingen

Dingemans, W.H. 2001. De Hoge Bank van Zuilichem 1650-1811. Een genealogische en heraldische benadering. Zaltbommel. 132p. Met veel zegelafbeeldingen.

Dingemans, W.H. 2002. De Hoge Bank van Driel 1650-1811. Een genealogische en heraldische benadering. Zaltbommel. 182p. Met veel zegelafbeeldingen.

Flokstra, M. 2005. Kastelen in het land van Kessel. Venray. 406p. Naast afbeeldingen van wapenkaarten en wapens worden ook zegels getoond.

Frankewitz, S. & G. Venner. 1987. De zegels der steden en dorpen in het Overkwartier van Gelder 1250-1795. Venlo. 291p.

Leemans-Prins, E.C.M. (red.). 1966. Zegels en wapens van steden in Zuid-Holland. Den Haag. 271p.

Nijmegen. Tekeningen van wapens van Nijmeegse geslachten, gebaseerd op zegels in het Gemeente-archief van Nijmegen. Serie Zoeklicht op – 1980-2000.

Schilder, K. 1974-1985. Kamper schepen- en schoutenzegels. Kamper Almanak. I-XI.

de Vey Mestdagh, J.H. & J.A. de Boo. 1995. Liber sigillorum. De zegels in het archief van de Ridderlijke Duitse Orde, Balije van Utrecht, 1200-1811. Utrecht. I. 242p & II. 111p.

(Andere) publicaties in tijdschriften.

Zie boven Hendrikse, 2002; Hesselink-Melchior et al., 2000.

Internet, bijv. de Middeleeuwse zegels in het Stadsarchief van Dordrecht.

Schrijvers over personen in de Middeleeuwen kunnen vaak alleen de door hen beschreven personen ‘illustreeren’ met een afbeelding van hun zegel. Dergelijke publicaties kunnen veel zegelafbeeldingen bevatten.

Bron (een voorbeeld)

Verkerk, C.L. 1992. Coulissen van de macht. Hilversum. 758p.

ZEGELS VAN STEDEN EN ANDERE INSTELLINGEN

Zegelstudies

Publikaties over een aantal steden en andere instellingen zijn beschikbaar. Helaas niet altijd in toegankelijke bronnen. Voor een aantal instellingen geldt, zo er al naar een zegel wordt verwezen, dat meestal alleen de datum van het oudste zegel wordt vermeld en soms wordt dit zegel afgebeeld. Maar hoe daarna de ontwikkeling van het gebruik van latere zegels is geweest wordt niet beschreven. Een reden is dat de eigen instelling geen kennis heeft over de door deze instelling gebruikte zegels. De oorzaak hiervan is, dat noch bij de instelling zelf (bijvoorbeeld het eigen archief), noch bij andere instellingen een studie van de aanwezige zegels is gemaakt.

Voor sommige niet-Wageningese instellingen is kennis van de in het eigen archief aanwezige zegels van belang. Mogelijk dat ontbrekende zegels in het archief van Wageningen te vinden zijn. Omgekeerd geldt dit ook voor Wageningen. Bijvoorbeeld in het Gelders Archief en het Regionaal archief Zutphen worden de Wagevene-zegels gevonden. In het Rhenense archief bevinden zich zegels, die een aanvulling vorm op dezelfde zegels in het Wageningse archief. Het aantal in het Wageningse archief aanwezige zegels van andere instellingen varieert sterk. Hoe dichterbij Wageningen en hoe groter de instelling hoe groter het aantal zegels van de niet-Wageningse instelling. Zo zijn er meerdere zegels van Arnhem, Nijmegen, Utrecht en Amsterdam. Maar van talloze instellingen in het huidige Nederland is geen enkel zegel aanwezig.

Voor Arnhem geldt, dat er geen (digitale) publikatie is, die alle verschillende door deze stad gebruikte zegels beschrijft. De zegels van het eigen archief van sommige steden zijn beschreven (zie beneden). Maar, zoals voor andere steden geldt, misschien zijn er nog andere zegels van Nijmegen, die elders en niet in Nijmegen aanwezig zijn. Voorbeelden voor andere steden worden Hoofdstuk 4 gegeven. Maar ook in Hoofdstuk 14 wordt aan voorbeeld gegeven. Dit voorbeeld betreft de stad Londen. Van deze stad vonden we één zegelafdruk, terwijl deze onder de ca 10 000 beschreven zegels in de Public Record Office in Londen niet gevonden is. Mogelijk dat het onder de geschatte ca 90 000 ongeïventariseerde zegels nog aanwezig is. Wel is het aanwezig in de collectie van het British Museum, nu British Library.

ZEGELS IN HET GEMEENTEARCHIEF

In 1992 begon ik in het Gemeentearchief met het opzoeken en fotograferen van de zegels. In eerste instantie leek het een kortdurend project te zijn. Immers de zegelbeschrijver R.T. Muschart, die ca 100 000 zegels in Nederlandse archieven heeft vermeld, had ongeveer 100 zegels voor het Gemeentearchief van Wageningen beschreven. Ik nam aan dat hij er enige gemist had, zodat het totaal niet meer dan 200 zouden zijn. Het bleek echter dat hij slechts een klein deel van het archief had doorgekeken. Immers na grondig speurwerk vond ik meer dan 1500 persoonlijke zegels, waarvan ik 1482 heb gefotografeerd. Daaraan moeten nog de in deze publicatie beschreven zegels van instellingen worden toegevoegd. Tot de laatste behoren de verschillende zegels van het stadsbestuur van Wageningen. In het archief komen zegels in verschillende archiefblokken voor. Enkele van de door Muschart beschreven zegels heb ik niet gevonden.

Kwaliteit van de zegels

De kwaliteit van de zegels is logischerwijs zeer verschillend. Zo zijn oorspronkelijk gele waszegels door oxidatie donkerbruin geworden. Een versnelde verbrokkeling van waszegels kan plaats vinden, als er teveel vreemde vulstoffen aan de bijenwas is toegevoegd. Zie bijvoorbeeld de zegels van Wagevene, en met name het zegel uit 1359 (zie Hoofdstuk 2).

ZEGELS VAN STEDEN EN ANDERE INSTELLINGEN

Mogelijk dat de ‘Slag om Arnhem’, waarbij het gebouw van het Rijksarchief in de Provincie Gelderland en de archieven beschadigd werden de oorzaak van het verval is. Zegels van de stad Wageningen, aanwezig in de archieven van de gemeenten Wageningen en Rhenen zijn, ondanks de oorlogsschade van 1940 bewaard gebleven. Hierbij speelt de kwaliteit van het gebruikt materiaal een rol.

De meeste opgedrukte roodlak zegels zien er goed uit. Dat wil niet zeggen, dat ze niet meerdere malen gebarsten zijn. Opgeplakte zegels, gemaakt van een dikke laag bijenwas zijn vaak verbrokken. De talloze bewaard gebleven papierwaszegels of plakzegels zijn goed bewaard gebleven. Behalve dan de vele, die door een 18de of 19de eeuwse functionaris om de lak zijn afgekrabd. Deze zijn totaal vernietigd. Maar er zijn vele overgebleven. Sommige zegels liggen los en mogelijk niet meer op de oorspronkelijk plaats

Een aantal zegels moet worden gerestaureerd, daar ouderdom en bewaaromstandigheden de zegels hebben aangetast. Van sommige zegels heb ik de gevonden zegelresten per zegel in een zakje gedaan en dat weer bij het document geplaatst.

Men bedenke hierbij dat niet alle waargenomen schade door de tand des tijds is veroorzaakt. Er werden ook zegels bij het openen van een document door midden gebroken. Of bij het bundelen van de stukken aan een touw prikte men met behulp van een dikke naald door deze stukken. Kwam men hierbij een zegel tegen, dan ging de pen met het touw dwars door het zegel.

Een vroegere functionaris heeft van enkele archiefdelen de achterzijden van de brieven e.d. gelumbeckt. De zegels die a.h.w. in de achterband terecht zijn gekomen konden niet of soms nauwelijks gefotografeerd worden.

Zegeltypen

De oudste zegels zijn waszegels. De meest voorkomende zegels zijn lakzegels, terwijl overheden vaak gebruik maakten van z.g plakzegels of officieel aangeduid met papierwaszegel. De oudste zegels (zie Hoofdstuk 2: Wagenvene en Hoofdstuk 3: Wageningen) zijn van was en uithangend. De zegels van Wagenvene zijn meestal van groene was; de andere waszegels zijn bruin gekleurd. Deze bruinkleuring kan door oxidatie van de in het zegel aanwezige componenten veroorzaakt zijn. De daarnaast voorkomende lakzegels zijn altijd van roodlak gemaakt. Nooit werd een zwartlakzegel, afgedrukt door een ‘instelling’ aangetroffen. Daarnaast komen vooral bij jongere zegels inktafdrukken voor.

Grootte van het zegel en meet-eenheid

Afmetingen van zegels worden wel of niet gegeven. In mijn Persoonlijke zegels – heb ik deze niet gegeven. Maar wanneer zij in een publicatie vermeld worden, dan wordt de mm als eenheid genomen. Er is zelfs een publicatie waarin de grootte van een zegel in tienden van een mm is gegeven. Dit geeft een nauwkeurigheid aan, die nooit vastgesteld is. Een uitzondering is de publicatie van Van den Bergh (1878), die de afmetingen in cm geeft. Om de nauwkeurigheid van een meet-eenheid te geven meet men de grootte van de zegels in mm om daarna de vastgestelde waarde door tien te delen. Met dit voor ogen wordt de grootte van de zegels in cm gegeven, nadat deze in mmi a gemeten.

Zoals bij de Persoonlijke zegels zijn de meeste zegelafdrukken rond en varieert hun middellijn van 2,5 tot 4,0 cm. Misschien is het grootste zegel met 7,1 cm als middellijn dat van de Academiae Lugdunobatavae (zie Hoofdstuk 15: Varia). Om het zegel tegen beschadiging te beschermen werd het in een metalen doosje bewaard. Bij grote zegels was dit toen het gebruik.

ZEGELS VAN STEDEN EN ANDERE INSTELLINGEN

Datering

Een deel van de stukken werd in perioden, waarin de datering, d.w.z. de jaartijlen, binnen Nederland en daarbuiten nog verschillend waren, geschreven en gezegeld. We vinden dit soms terug in de vermelding van twee data, die in het stuk aangeduid worden met oude stijl en nieuwe stijl, met *stilo vetere/vetuss* en *stilo novo* of bijvoorbeeld 16/26. De achtergrond hiervan is, dat de Gregoriaanse kalender niet overal in het huidige Nederland in dezelfde periode is ingevoerd. Zo voerde o.a. Holland deze kalender in 1582 in, en Gelderland pas op 30 juni oude stijl/12 juli 1700.

Daarnaast speelde nog het begin van het jaar een rol. Die begon niet overal op dezelfde dag. Een voorbeeld: het document door de stad Tralee, Ierland gezegeld voert twee jaartallen, n.l. 1724 en 1725. Het voeren van verschillende jaartijlen was hiervan de reden. In Ierland begon het nieuwe jaar op 25 maart en in Gelderland op 1 januari. Toen dus het document op 9 februari gezegeld werd was het in Ierland nog 1724 en in Gelderland 1725. In soortgelijke gevallen heb ik de vermelding van de dateringen onveranderd gelaten.

Bron

W. Wijnaendts van Resandt. 1979. *Dagen, Maanden, Jaren; tijdrekenkunde in kort bestek. CB-reeks nr 7. Den Haag. 51p.*

Kosten van zegelstempels, lak en gezegeld papier

In Rekeningen van het Stadsbestuur heb ik gezocht naar een mogelijke aanwezige rekening voor het snijden van een zegelstempel. Zo mag men verwachten dat het zegelstempel waarin het jaartal 1611, rond dat jaar is aangeschaft, en dat dus omstreeks die tijd een (af)rekening te vinden is. Een dergelijke rekening heb ik niet gevonden. In die periode was het niet ongebruikelijk dat een burgemeester, die uit eigen beurs vele rekeningen had betaald dit voorschot in één keer terugkreeg. Helaas zijn de oorspronkelijke rekeningen niet bewaard gebleven. Mogelijk dat zich daaronder de rekening van de zegelsnijder bevond.

Misschien dat in Resolutiën en in andere rekeningen nog de verantwoording voor het snijden van een zegelstempel voorkomt. Daartoe dient men dan alle rekeningen door te kijken. Dat heb ik niet gedaan.

Een toevalsvondst was een rekening uit 1814 met *Voor het doen snijden en bezorgen van een Stadswapen. 9-3-0* (Oud-archief inv. nr. 1305). Het woord snijden duidt op een zegelstempel. Misschien betreft het hier het foutief gesneden stempel (zie Hoofdstuk 3).

Andere gegevens betreffen perkament (francyn), was en lak. Zo werd op 31 juli 1636 betaald: *Ick onderschreven bekenne ontfangen te hebben van J. van Lawyc burgem[eeste]r tot Wageningen de Somma van dartich gl en[de] dat van gehaelde pampieren, francynen, pennen, lacke, was en anders beginnende van augusto 1635 tot ultimus Julio 1636 incluys en bedancke my goede betaleinge.*

Actum den 31 Juli 1636

Jan Jacobs boeckvercooper toe Arnhem.

En op 2 augustus 1636 : *Betaelt aen Jan Jacobsz boeckvercooper voor gehaelde perchement, papier, was en pennen by de Secretario blijkende by q[ui]tantie in mijn Burgermeijsterschap 30-0-0.* In dat jaar was de Arnhemse boekverkoper Jan Jacobse ook de leverancier van papier, *francijnen* (perkament), pennen, lak, was en 'anders'.

Bij verder bladeren door de rekening van het jaar 1814 kwamen nog gegevens boven voor:

ZEGELS VAN STEDEN EN ANDERE INSTELLINGEN

1 boek best afgesneden papier, 1 bos pennen en 2 pijpen best rood lak 1-8-0.

2 pijpen best rood lak 0-12-0.

Ingedrukt omslagzegel van Twee Stuivers Acht Penn. Klein zegel

roodlak (die door de bode) Hendrik van Rennes was voorgeschoten.

debet aan P. Schut papier, inkt, pennen

Voor 15 zegels van 9 stuivers [samen 135 stuivers] tot het formeeren van Alphabetische Registers, op de Registers van Geboorten, van Huwelijken en van Overlijden f 7-2-8.

Het formeren, d.i. op alfabet zetten, kostte 7½ stuivers om op het totaal van 142½ stuiver uit te komen.

Van dito 12 zegels tot het formeeren van Sup[p]letoire Registers van Huwelijken 5-14-0.

Ik neem aan dat de 12 zegels ook 9 stuivers per stuk kostte, d.i. 12 x 9 = 108 st. Het formeren kostte 6 stuivers om samen op 114 stuivers te komen.

Bronnen

Oud-archief inv. nr. 282. Rekening van burgemeester Johan van der Lawick over 1635/1636, afgehoord 26 juli 1637;

Oud-archief inv. nr. 1305. Nota voor zo danig verschotten als door G. Wessels, burgemeester der Stad Wageningen in deze zijne kwaliteit gedurende Jare 1814 zijn gedaan.

DE FOTO-COLLECTIES

Sleutelwoorden: keythong, griffioen,ormogriff

- De foto-collectie geeft een overzicht van de in het archief aanwezige zegels. Het personeel kan nu zegelkundigen en vooral ook historici gemakkelijk dit overzicht voor studie aanreiken.
- Mocht onverhoopt ooit het archief schade oplopen, dan bezit het archief met deze foto-collectie een schaduw-collectie.
- De verwording van de zegels kan in de toekomst bestudeerd worden aan de hand van de foto-collectie, die laat zien hoe de zegels in de periode 1992-2007 eruit zagen.
- Een zaak waarvan ik hoop, dat het niet nodig zal zijn: het Gemeentearchief kan nu aantonen, dat een ontvreemd zegel zijn eigendom is.

Zoeken en fotograferen

Vanaf 1992 heb ik talloze archiefblokken op zegels doorgekeken en na het vinden van een zegel werd deze met strijklicht op een zwart-wit film vastgelegd. Aangeraden wordt zegels vanuit een bepaalde hoek te fotograferen. Fotografeert men vanuit een andere hoek, dan zou men een negatief relief van het zegel waarnemen. Ik probeerde met het verschuiven van de lamp de best mogelijk foto te krijgen. Tevens noteerde ik de basisgegevens en een korte inhoud van het bezegelde en soms verzegelde document. Het fotograferen van zwartlak zegels gaf problemen, omdat de schaduwwerking niet tot uiting kon komen. Een zwart-wit film werd gebruikt, omdat bij de start van het fotograferen digitale camera's nog zeer duur waren. De kwaliteit van de foto is afhankelijk van de kwaliteit van het zegel en van de fotograaf. Bij een slechte foto werd een zegel opnieuw en zelfs meerdere malen gefotografeerd. De minder geslaagde foto's worden als duplicaten vermeld.

ZEGELS VAN STEDEN EN ANDERE INSTELLINGEN

Bij de Persoonlijke zegels bleek, dat sommige zegelaars nooit een goed zegel konden afdrukken. De meeste zegels van instellingen zijn van goede kwaliteit, hetgeen wijst op ervaring van de zegelaars.

Bewerking

Na het inscannen werden ze met het programma Paint Photo Editor zodanig bewerkt, dat het beste of minst slechte beeld werd verkregen.

Coll. ACZ

De zegelafdrukken zijn door mij gecodeerd met Coll. gevolgd door het nummer van de film en het negatief. Hierdoor kan het negatief terug gevonden worden. Van die zegels waarvan meerdere foto's gemaakt werden, werden voor de huidige publicatie de beste of minst slechte gekozen. Alle zwart-wit foto's worden in de basis-fotocollectie bewaard. In de beschrijvingen wordt naar het negatief-nummer verwezen. Van de digitale foto's en fotocopies is geen aparte collectie opgeslagen.

Beschrijving en spelling

Als leidraad gebruikte ik bij de beschrijvingen het Heraldisch Vademecum. Sommige wapenschilden zijn omgeven met een Ordeketen. In een aantal gevallen kon ik deze niet identificeren.

De bijschriften zijn verspreid over enige jaren geschreven. Spellingswijzigingen heb ik niet doorgevoerd. Men kan zich afvragen of heraldische vaktermen gefossiliseerd zijn, en zo ja, of het dan hertekop of hertenkop is. Het belangrijkste is, dat de beschrijvingen voor de lezer begrijpelijk zijn.

Bron

Nagtegaal, H.K.. 2003. Heraldisch vademecum. Den Haag. 192p.

Toekomstige ontwikkeling?

Verwacht mag worden dat er in de toekomst programma's beschikbaar komen, waarmee men onbekende zegels kan digitaliseren om dan deze aan de hand van een gedigitaliseerd megazegelbestand met op naam gebrachte zegelafdrukken te vergelijken. Mogelijk ontstaat er een match, waarna verdere studie van het zegel mogelijk is. Dus analoog met het 'op naam brengen' van een vingerafdruk of een DNA-patroon via in gedigitaliseerde bestanden van bekende vingerafdrukken resp. DNA-patronen.

Bron

Zeven, A.C. 2005. Een gedigitaliseerd zegelbestand (sigilloscopie) of een gezamenlijk menselijk geheugen. Heraldisch Tijdschrift 10: 17-20.

Bij het Centraal Bureau voor Genealogie (CBG) in Den Haag kan men op de naam van een wapenstuk in de zegelcollectie zoeken. Voor een goed beeld dient men het CBG te bezoeken, omdat dit niet via internet kan gebeuren.

In de coll. Muschart zijn ook verwijzigingen en beschrijvingen naar zegels van instellingen opgenomen. Ik maakte er dankbaar gebruik van.

Bijzonderheden

Hieronder volgen opmerkingen, die ik uit het geheel licht, omdat zij voor mij bijzonder zijn. Ze worden verdeeld in een aantal onderwerpen.

ZEGELS VAN STEDEN EN ANDERE INSTELLINGEN

De oudste zegels

Het oudste zegel, dat ik heb opgenomen stamt uit 1343. Het wordt niet in het Gemeente-archief bewaard, maar in het Regionaal Archief Zutphen. Het betreft het zegel van de 'nieuwe stad Wagenvene'. Het oudste in Wageningen bewaard gebleven zegel dateert 1454. Oudere afdrukken van dit zegel zijn in andere archieven opgeslagen.

Zegelsnijders

De naam van de zegelsnijder wordt op het zegelstempel zelden aangegeven. In het algemeen waren goud/zilversmeden ook zegelsnijders. Onder hen zullen smeden geweest zijn, die met hun werk uitstaken boven dat van hun collega's. Dat is aan zegelplaten en zegelafdrukken te zien. Eén van hen was Hendrick Hissinck te Arnhem, die in 1593 het Landschapszegel sneed. Leemans-Prins (1982) wijst nog op de internationale uitwisseling van nieuwe stijlen van afbeeldingen. De smeden van minder kwaliteit zullen van markt naar markt gereisd hebben. De beteren konden het zich permitteren, dat een zegel bij hun aan huis besteld werd. Zowel de eerst genoemden als de tweede groep zegelsnijders zullen hoe dan ook werk van collega's gezien hebben en nieuwe ideeën hebben overgenomen. Hierdoor verspreidden nieuwe modieuze ideeën zich.

Bron

Beltjes, P.J.W.. 1972. Het wapen van de Souvereine provincie Gelderland en zijn voorgeschiedenis. B.M. Gelre 66: 39-92. Verwijzing naar Hendrick Hissinck.

Leemans-Prins, E.C.M. 1982. Zegels en zegelen ten tijde van Floris V, p. 101-112 in Holland in de dertiende eeuw. Den Haag. 112p.

Zegelvormen

De meeste zegels zijn rond of ovaalvormig. Bij sommige inktafdrukken komen sterk afwijkende vormen voor.

Zegelnamen

Reeds is aangegeven dat voor verschillend gebruik verschillende zegeltypen, ieder met zijn eigen naam, worden benoemd. Zo kennen we het grootzegel, het kleinzegel, het zegel ten zaken of in Latijn sigillum ad causas, het tegen- of contrazegel, het stadszegel en geheimzegel of in het Latijn sigillum secretum. De naam van de laatste is onduidelijk, omdat een openbaar document bezegeld wordt met het geheimzegel. Door de openbaarheid van het document en zegel is dit zegel helemaal niet geheim. Men heeft de naam geheimzegel wel verklaard door aan te nemen dat in eerdere perioden het wel voor geheime stukken werd gebruikt.

Daarentegen geeft Van Answaarden (1992) een andere verklaring. Hij stelt dat *oorspronkelijk het secreetzegel het 'heymelicke' zegel werd genoemd. Hier is heymelick afgeleid van 'heim', waarmee de vorstelijke hofhouding bedoeld werd. Later werd dit woord echter ten onrechte geassocieerd met het in de 14de eeuw aan het Duits ontleende woord 'geheim', en dus met geheimhouding. Dus het (ge)heimzegel van een stad was het zegel van de burgemeesters. Van Answaarden (1992) stelt ook dat met de Latijnse term sigillum ad causas iets fout ging. Causa betekent 'rechtszaak' of 'gerechtelijke procedure', en in het Middelnederlands 'sake'. Geleidelijk aan verloor het zegel zijn oorspronkelijke betekenis en werd het gebruikt voor zaken van lagere orde, zoals eigendomstransporten en testamenten.*

Bron

Answaarden, R, van. 1992. Der stede zeghelen opnieuw bezien. Ametelodanum 84: 11-20.

ZEGELS VAN STEDEN EN ANDERE INSTELLINGEN

Wapenstukken

De zegels met een wapen laten een variatie aan schilddelingen en wapenstukken zien.

Schilddekking w.o. helmtekens

De meeste schilden worden gedekt door een kroon, waarvan er vele typen, zoals de keizers- en koningskroon, gebruikt worden.

Schildhouders

Wanneer schildhouders aanwezig zijn, dan zijn het meestal twee van hetzelfde soort die het schild aan weerskanten houden. Soms is er één schildhouder, met aan de andere kant van het schild een dier van dezelfde soort, dat vanachter het schild kruipend te voorschijn komt.

Bataafs-Franse periode

In de Bataafs-Franse periode komen zegels met een vrouw, de Vrijheidsmaagd met haar attributen, voor. Zij zal het devies Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap verzinnebeelden.

Inktstempels

Midden 19de eeuw gaat men over tot het zegelen met een inktstempel. Geleidelijk aan zijn de lakzegels verdwenen. Al eerder verdwenen de waszegels.

ONDERZOEK

Een onderzoek van zegels van Instellingen was voor mij lastiger, dan dat van de Persoonlijke zegels. Immers de eerste betreffen een grotere variatie aan achtergronden. Men moet van 'alle' markten thuis zijn. Dit laatste ben ik niet. Het is ook te tijdrovend om alles zelf te onderzoeken, omdat er vaak geen gepubliceerde gegevens beschikbaar zijn. Ik noem een voorbeeld. De zegels van de stad Elburg, die in het Gemeentearchief van Wageningen aanwezig zijn, zijn niet duidelijk. Daardoor kan ik het omschrift niet lezen. Het bleek dat over dit zegel nog niet gepubliceerd is en dat niemand zich voor de zegels echt interesseert. Zo ook de zegels van de stad Arnhem en andere plaatsen.

In veel inventarissen wordt wel een regest gegeven, waardoor men een indruk over de inhoud van het document krijgt. Daarnaast wordt vermeld dat er een zegel is en in een enkel geval wordt het materiaal, de grootte en de kleur gegeven. Maar een zegelbeschrijving wordt niet gegeven. Waardoor de raadpleger over het uiterlijk van het zegel in het ongewisse wordt gelaten. Daarnaast wordt soms een foto van een charter met aanhangende zegels in een publicatie opgenomen. Een goede foto van het geschreven gedeelte resulteert meestal in een onduidelijke foto van de zegels. Soms is niet meer te zien dan een 'aanhangende' donkere ronde vlek. Mocht een afbeelding en/of beschrijving van het zegel al in een publicatie verwerkt zijn, dan zijn, zoals boven reeds gezegd, deze publicaties weinig toegankelijk. Een goede vooruitgang is het uitgeven van CD's van tijdschriften, maar deze CD's betreffen meestal de belangrijke tijdschriften. Een tweede vooruitgang zijn afbeeldingen van zegels en publicaties op internet. Deze laatste bron moet nog groeien en is afhankelijk van aanwezige kennis. Van de lokale tijdschriften is veelal alleen de *Inhoud* op internet geplaatst.

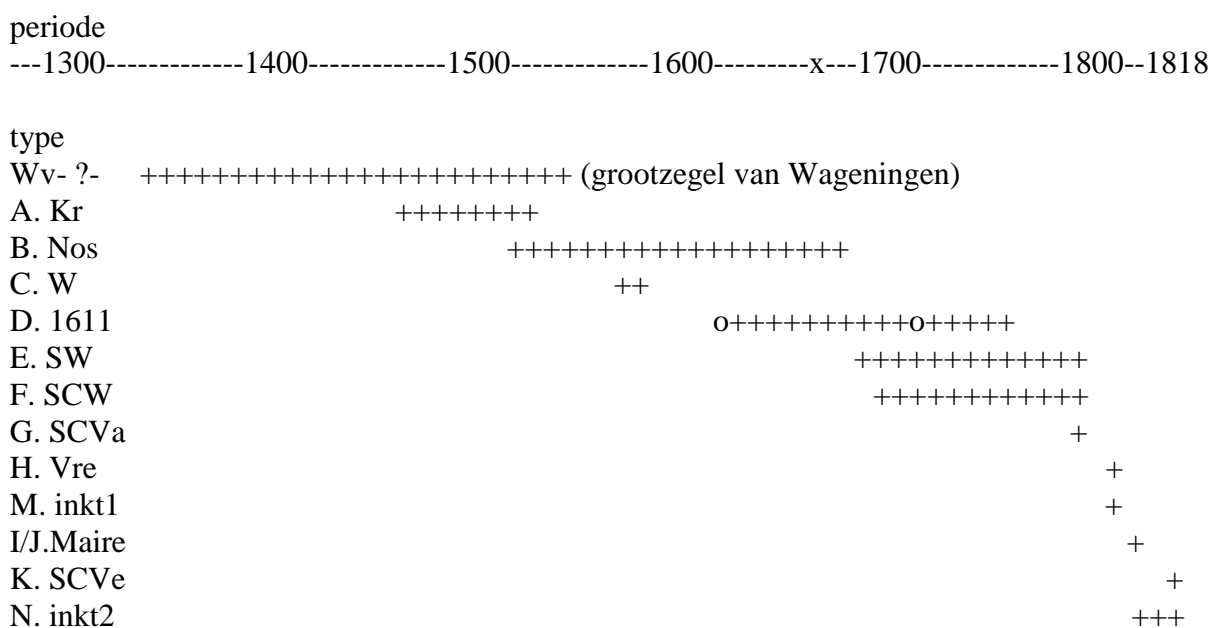
ZEGELS VAN STEDEN EN ANDERE INSTELLINGEN

De zegels van Wagenvene en zijn rechtsopvolger (Nije-)Wageningen

In Hoofdstukken 2 en 3 heb ik de door mij gevonden zegels van Wagenvene en Wageningen afgebeeld en beschreven. De zegels tot het midden van de 19de eeuw heb ik gegroepeerd naar type. Vervolgens heb ik hun aanwezigheid in de tijd in de onderstaande tabel aangegeven. Voor de coderingen zie de bovengenoemde twee hoofdstukken.

Wagenvene als grootzegel van Wageningen 1343-1542

- A. Kruisjes 1454-1531 (Rhenen 1493-1506)
- B. Nostri 1531-1703
- C. W 1579 (1597)
- D. Ano1611 1615-1765 (in 1615 en 1710 als grootzegel)
- E. SW 1678-1807
- F. SCW 1718-1811
- G. SCVa 1800-1808
- H. Vre 1808
- I/J. Mairie 1812-1813
- K. SCVe 1816
- M. Inkt1 1808
- N. Inkt2 1813-1818

Latere zegels niet opgenomen, o = 1615 en 1710 als grootzegel, x = 1673 (zie beneden)

Uit deze figuur blijkt dat sommige zegelstempels enige eeuwen in gebruik waren, terwijl een ander stempel, zoals het stempel C (met de W in de bovenste gekruiste spaak) slechts enkele jaren in gebruik was. De oorzaak van een kortstondig gebruik kan verlies of vernietiging in verband met een naderende vijand geweest zijn. Maar ook een kortstondige periode van overheersing door een vreemde mogendheid, zoals tijdens de Bataafs-Franse periode (Koninkrijk Holland en inlijving in het Franse keizerrijk) en de daarmee ingevoerde veranderingen leidde tot een korte perioden van het gebruik van bepaalde zegels.

ZEGELS VAN STEDEN EN ANDERE INSTELLINGEN

Twee zegels in 1673

Op 13 juni 1672 wordt Wageningen als onverdedigbare stad aan het Franse leger overgegeven. De magistraat is naar Holland gevlucht en de overgave wordt door een groep burgers, die zich tot de nieuwe magistraat heeft benoemd, geregeld. Aan deze magistraat wordt Dr. Willem Junius als stadssecretaris toegevoegd. Hij neemt ondermeer de zorg voor het stadszegel, dat de gevluchte magistraat heeft achtergelaten, over. Namens de Franse overheerser wordt jonker Louis van Montfoort richter en drost; hij neemt zijn intrek in het 'Casteel'. In november 1673 ontruimt het Franse leger de stad en komen de gevluchte magistraatsleden weer terug. Zij bestempelen de tijdelijke magistraat als de 'Franse magistraat' en gaan weer op hun 'kussens' zitten. Op zondag 27 juni 1674 wordt vastgelegd dat de inboedel van Van Montfoort op het 'Casteel' verzegeld is, zodat hij – Van Montfoort - niets kan meenemen.

Met Dr. Willem Junius ontstaat een geschil en hij weigert het *stadtssegel* aan de teruggekomen magistraat terug te geven. Dit doet hij pas op 7 september 1674. Hieruit blijkt dat in die jaren er twee zegels van de stad aanwezig waren: 1. het stadszegel, dat door Junius wordt beheerd, en 2. het zegel, waarmee de zaken op het 'Casteel' zijn. Wanneer wij in de bovenstaande figuur bij het jaar 1673 (x) kijken, dan blijkt dat er twee zegels beschikbaar waren. Dit zijn de zegels in Hoofdstuk 3 aangeduid met B. Geheimzegel (periode 1531-1782) en D. Stadssecret- of geheimzegel (periode 1615-1789). Deze laatste wordt in 1615 als grootzegel gebruikt, en in andere jaren stadszegel genoemd, terwijl bij zegel B deze toevoeging ontbreekt. Ik concludeer uit bovenstaande, dat het geschil tussen Dr. Willem Junius en de magistraat zegel D betrof.

Lit. Driessen, H.L. 1934. Wageningen in 1672 en volgende jaren. Bijdr. Meded. Gelre 37: 175-186.

Verenigde Oostindische Compagnie-VOC

In het archief komt een zegel van de VOC voor. Daarnaast zijn er nog zegelafdrukken, die door een VOC-vertegenwoordiger zijn afgedrukt. Dit laatste vindt plaats in het begin van de Bataafs-Franse periode (1796-1813), waarbij de gewoonte om een document te zegelen wel nog bestaat, maar het er kennelijk niet meer van belang is met welk zegel het document bekrachtigd wordt. Als er maar een zegel op afgedrukt is.

De VOC gezegelde of verzegelde documenten met het zegel van de VOC-Kamer van Amsterdam. Op 12 oktober 1656 wordt besloten, dat elke kamer een eigen zegelstempel zou krijgen. De Kamer van Amsterdam zou voor de zegelstempels zorgen en de kosten van het snijden dragen. Uit het feit dat geen zegelafdrukken van de andere zes kamers beschreven zijn, concludeer ik dat de Kamer van Amsterdam geen uitvoering aan dit besluit heeft gegeven. In 1714 werd door de VOC besloten, dat alle documenten gezegeld dienden te worden. In het Gemeentearchief van Wageningen is een afdruk gemaakt door *De Bewindhebbers van d'Oost Ind. Comp. ten Kaamer Amsterdam* (Amsterdam, 11 september 1762, zegel, zie Hoofdstuk 15). Door VOC-personeelsleden afgedrukte 'particuliere' zegels vinden we in het deel Persoonlijke zegels (2006).

Bronnen: Laboranter. 1860. Het zegel der Oost-Indische Compagnie. Navorscher 10: 157. Zeven, A.C. 2006. Verenigde Oost-Indische Compagnie, p. v-viii in R. A. Laing of Colington. Het behoorlijk zegel. Seals at the Cape during the period of Dutch administration. Johannesburg. 62p.

ZEGELS VAN STEDEN EN ANDERE INSTELLINGEN

De grootste zegels

Het grootste zegel is dat van de Cantzler en Raden van Gelderland. Het heeft een middellijn van 9,1 cm (zie Hoofdstuk 5). Het volgende is dat van wat nu is de Universiteit van Leiden met 7,1 cm als middellijn. Als zeer goede derde is het zegel van Königl. Pruisische Zur Cleve etc. (zegel 18.10) met 7,0 cm als middellijn.

Herkomst van het perkament

Perkament van charters wordt gemaakt van huiden van geiten, schapen en kalveren. Aan de hand van restjes haar of mitochondriaal DNA kan bepaald worden van welk diersoort perkament afkomstig is. Wellicht kan het uitgebouwd worden naar het landras en daarmee de streek.

Bron

Poulakakis, N., et al. 2007. Ancient DNA and the genetic signature of ancient Greek manuscripts. Journal Archaeological Science 34: 675-680.

SLOT

Graag wil ik Bob Kernkamp, gemeentearchivaris voor het uitgeven van het huidige werk en zijn collega's van het Gemeentearchief Petra Leenknecht en Gerard van Doeveren bedanken. De laatste droegen vele archiefstukken aan.

Graag wil ik ook Rita Meijerink, eertijds betrokken bij het Gemeentearchief, bedanken voor haar belangstelling en voor het aandragen van zegels aan ongeïventariseerde stukken. Ook wil ik Dr. Jan van den Burg bedanken voor geschiedkundige adviezen.

Ik hoop dat met deze publicatie de Zeven (tien) zegels, die het zegel-archief van het Gemeentearchief verzegelden, zijn verbroken.

Anton C. Zeven

Wageningen, november 2007.

ZEGELS VAN STEDEN EN ANDERE INSTELLINGEN

HOOFDSTUK 2.

HET ZEGEL VAN VAN DE NIEUWE STAD WAGENVENE, TEVENS HET GROOTZEGEL VAN WAGENINGEN

Noot: Elders ben ik meer gedetailleerd op stadsrechten en het verlenen ervan ingaan. Zie hiervoor mijn *Wie woonden waar in de Binnenstad van Wageningen* deel 1 Hoofdstuk 3 (Wageningen, 2002) en *Zeven* (1987, 2007).

Het zegel van de nieuwe stad Wagenvene

In twee archieven bevinden zich in totaal vijf afdrucken van het zegel van Wagenvene. Het omschrift van dit zegel S. NOVE CIVITATIS WAGVENE dient gelezen te worden als zegel van de nieuwe stad Wagenvene en niet als Wagvene. Immers het zegel met de afgebeelde middeleeuwse kar of wagen met twee wielen is een sprekend zegel. Omdat de plaats Wagenvene heette werd een wagen als een stuk in het zegel opgenomen (zie verder beneden).

Aan welke instelling werden in 1263 stadsrechten verleend?

Het verlenen van stadsrechten aan groepen inwoners was in de 13de-14de eeuw in het gebied van het huidige Nederland en omliggende gebieden een algemeen voorkomende aangelegenheid. Voor Wageningen is het van belang te weten of in 1263 Wagenvene, Wageningen-op-de-Berg of Nye Wageningen stadsrechten kreeg.

Wanneer wij afschriften van de stadsrechten van 1263 in de hand nemen, dan lezen wij dat Otto II, graaf van Gelre de stadsrechten heeft verleend. Hiervan is een copie in het Burgerboek (begonnen in 1561) bewaard gebleven. De oudste tekst stamt uit 1326 (niet 1325) en is door Goossen (1890) overgenomen. Iemand heeft weliswaar het jaar 1326 in origineel doorgehaald en erboven 1263 geschreven, maar het blijft een document uit 1326. In dit document staat dat de nederzetting met de naam Nye Wageningen stadsrechten krijgt. Maar, omdat het origineel uit 1263 verloren is gegaan, weten we niet welke plaatsnaam in dit 1263-origineel heeft gestaan. In 1326 krijgt de stad van de nieuwe landsheer Reinald II opnieuw stadsrechten. Dit was in die tijd gebruikelijk. Later werden de stadsrechten voor ‘eeuwig’ verleend.

Naar mijn mening vallen de bewoners, wonende op de Wageningse Berg af, omdat privilege: vrijheid van scheepstollen (behalve Lobith) meer op bewoners die aan de Rijn wonen, duidt. In 1326 was klaarblijkelijk de naam van de nederzetting Nye Wageningen en daarom werd deze naam in het document uit 1326 gebruikt. Daarmee werd mogelijk een oudere naam van de nederzetting, vermeld in het 1263-document vervangen. Met Nye Wageningen wordt het nieuwe Wageningen bedoeld, in tegenstelling tot Wageningen op de Wageningse Berg. Die plaats zal toen als Oud-Wageningen gezien zijn. Verplaatsingen van nederzettingen met behoud van de oude naam vond meer plaats. Een bijvoorbeeld: Oud-Zevenaar tegenover Nieuw-Zevenaar, het huidige Zevenaar.

De magistraat

Na de stadsrechtverlening in 1263 moest er een stadsbestuur, de magistraat, ingesteld worden. Deze bestond uit schepenen, waarvan twee tot burgermeester verkozen werden. Ter voorkoming van bundeling van macht mochten de schepenen, dus ook de burgermeesteren, slechts twee jaar aanblijven.

De burgermeesteren en schepenen maakten met o.a. derden afspraken, die op schrift werden gesteld. Het document werd dan met één of meer zegels bekrachtigd. Was het een belangrijk document, zoals een verbond tussen de hertog van Gelre als landsheer en de in zijn hertogdom gelegen steden, dan werd door de vertegenwoordigers van de steden – de burgemeesters - een

WAGENVENE

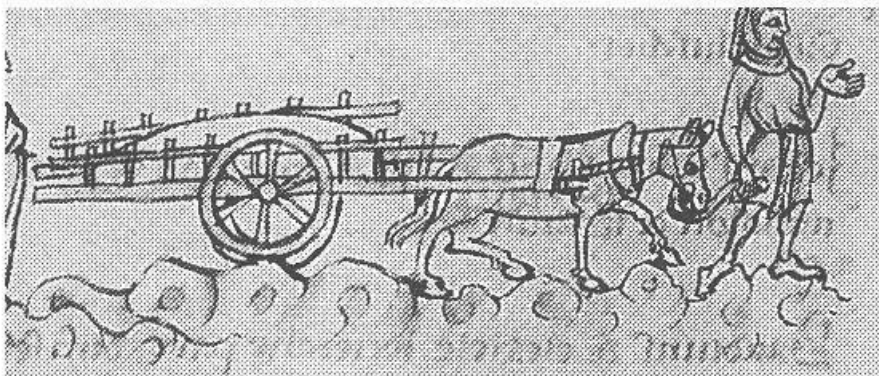
grootzegelstempel gebruikt. Hiermee werd het z.g. grootzegel afgedrukt. Acten betreffende minder belangrijke zaken, zoals overdracht van eigendom (bijv. huis, land) werden bezegeld en testamenten werden besloten door verzegeling (zie Hoofdstukken 1 en 3). Hiervoor gebruikte men een ander kleiner zegelstempel, waarmee een geheim-, een schepen- of een zakenzegel werd afgedrukt.

1263 Wagenvene?

Welke naam stond nu in het 1263-document? Om hier een antwoord op te kunnen geven bekijken wij het embleem van de Vereniging 'Oud-Wageningen'. Dat embleem is gebaseerd op een bewaard gebleven zegelafdruk uit 1359 (afb. 1). We lezen in het opschrift S. NOVE CIVITATIS WAGVENE. De S staat voor Sigillum, d.w.z. zegel (eigenlijk zegeltje). Het opschrift luidt dus vertaald: ZEGEL VAN DE NIEUWE STAD WAGVENE. Over de betekenis van het woord Wag is gefilosofeerd. Slicher van Bath denkt aan het woord moeras.

Afb. 1. Het stadszegel van Wagenvene uit 1359. Ontleend aan J.M. Fuchs. 1963 Wageningen. 90p. Van dit exemplaar zijn in de loop van de tijd stukken van de randen afgebroken (zie beneden). De foto is door een onbekende fotograaf voor 1940 gemaakt.

Afb. 2. Een tweewielige wagen uit ca 1275. Ontleend aan J. Buisman. 1995. Duizend jaar weer, wind en water in de Lage Landen, deel 1. Franeker. 656p.

WAGENVENE

De plaats zou dus Moerasveen hebben geheten. Eigenlijk is dit een naam, waarvan de twee delen min of meer hetzelfde betekenen. Vervloet denkt aan *bewegen*, dus de plaats zal *Bewegend Veen* hebben geheten. Beiden zien over het hoofd, dat niet voor niets een tweewielige wagen, zoals die in de Middeleeuwen werd gebruikt (afb. 2), op het zegel is afgebeeld. In de 14de eeuw of 13de eeuw heeft men de naam Wagenvene in het zegel door een afbeelding van een tweewielige wagen tot uiting willen brengen. Het zegel is dus 'sprekend'. De wagen verwijst naar de plaatsnaam en we moeten deze dan ook als Wagenvene lezen. Waarom zou men anders een wagen hebben afgebeeld? Door ruimtegenrek moest de zegelsnijder het woord WAGENVENE verkorten tot WAGVENE. In handgeschreven teksten worden verkortingen door middel van een verkortingsstreepje boven het woord aangegeven. Dit was niet gebruikelijk voor zegels.

Het zegelstempel van Wagenvene

Dit grootzegel uit 1359 (zie beneden) werd afgedrukt van een zegelstempel, dat verloren is gegaan, maar het werd nog tot in 1542, dus zo'n 279 jaar! na de stadsrechtverlening gebruikt om belangrijke documenten te bezegelen. In de *tekst van een document* stond de naam Wageningen (zie regesten bij Nijhoff (1830 e.v.) en Graswinkel (1935)), maar *in het omschrift van het zegel* stond Wag(en)vene. Kennelijk hadden de hertog van Gelre, magistraten van andere steden of wie dan ook geen bezwaar tegen het grootzegelstempel van de stad Wageningen met de naam Wag(en)vene om belangrijke documenten van het grootzegel van de stad te voorzien. Na 1542 zal het stempel verloren zijn gegaan. Eerder hadden de burgermeesters van Wageningen geen behoefte gehad om dit aloude stempel te vervangen door een grootzegelstempel met de naam Wageningen. Intussen was vanaf 1474 (of eerder?) wel een zegelstempel voor het afdrukken van een z.g. kleinzegel in gebruik (afb. 3). Hierin was de Middeleeuwse wagen tot een wagenwiel met een gekruiste bovenspaak gereduceerd.

Noten

--Zie voor overzicht de website stadsrechten.nl/

--Het feit dat de stadsrechten van Wageningen niet voor de bewoners van Wagenvene of Nij Wageningen, wat normaal geweest zou zijn, maar voor die van Arnhem zijn gepasseerd kan erop duiden dat Arnhem niet gelukkig was met een nieuwe stad in zijn nabijheid. Door het onthouden van vrijdom van de tol van Lobith, dat wel voor Arnhemse schippers bestond, kon Wageningen (economisch) niet te sterk worden. Om te voorkomen dat alsnog Wageningen dat recht verkreeg hield Arnhem tot het laatste moment toezicht op de stadsrechtverlening.

--Afdrukken van het Wagenvene-zegel ken ik uit de jaren 1343, 1359, 1436, 1521 en 1542. De door Ver. 'Oud-Wageningen' gebruikte afbeelding stamt uit 1359. De tand des tijds heeft intussen aan de randen van het zegel geknaagd.

-- Een voorbeeld van een verkorte naam in het omschrift is het zegel van Afferden uit ca 1550, waarin de plaatsnaam tot AEDEN is verkort.

Bronnen

Driessen, H.L. 1938. *Inleiding op Inventaris van het Oud-archief der gemeente Wageningen*. Utrecht. 95p.

Goossen, G. Jzn. 1890. *Geschiedenis van Wageningen*. 2^e druk (1977). 124p.

Graswinkel D.P.M.van. 1935. *Het Oud-archief der gemeente Zutphen*. Arnhem. Tweede stuk. 362p.

WAGENVENE

- Nijhoff, I.A. 1830 e.v. *Gedenkwaardigheden uit de geschiedenis van Gelderland. I – VI.* Arnhem.
- Slicher van Bath, B.H. 1940. *De naam Wageningen in verband met de oudste geschiedenis van deze stad. Bijdr. & Meded. Gelre 43: 152-164.*
- Slichtenhorst, A. van. 1654. *XIV boeken van de Gelderse geschiedenissen.* Arnhem.
- Vervloet, J.A.J. *Lezing in Junushof op 15 februari 2006.*
- Zeven, A.C. 1987. *Enkele gedachten over de ontwikkelingsgeschiedenis van Wageningen. Oud-Wageningen 15: 22-28.*
- Zeven, A.C. 2002. *Wie woonden waar in de binnenstad van Wageningen. Deel 1. De stad Wageningen (Inleiding). Wageningen. 190p.*
- Zeven, A.C. 2007. *Kreeg Wagenvene of Nye Wageningen in 1263 stadsrechten? Oud-Wageningen 36: 32-39.*

De vijf afdrucken van het grootzegel van Wagenvene gebruikt door Wageningen

Ø c5,5cm, lengte 'ladder' 3,5cm.

Twee zegelkundigen besteden aandacht aan de hun bekende zegels van Wagenvene en Wageningen. Van den Bergh (1878) beschreef het zegel van Wagenvene als: *Het onderstel van een wagen met twee raderen*, en als *De bodem van een wagen, ter weerszijden een zesspakig rad*. Met als omschrift: S. NOVE CIVITATIS WAGVENE. Middellijn 5,4cm. Lit. L.Ph.C. van den Bergh. 1878. *Beschrijving der vroegere Nederlandsche gemeentezegels in het Rijks-Archief en ook elders bewaard.* 's-Gravenhage. 130p.

R.T. Muschart, die ca 100 000 zegels in archieven heeft beschreven en waarvan de beschrijvingen bewaard worden bij Centraal Bureau voor Genealogie te Den Haag, beschreef het Wagenvene-zegel 1359 *als een ladder met zes sporten en twee wielen de ladder rakende*. Een tweede zegel, het *Stadt groite segell* uit 1521 beschrijft hij als *een ladder met vijf sporten verticaal geplaatst, en vergezeld rechts en links van een wiel*. Vijf sporten, omdat van het zegel de zesde sport was afgebroken. Ik voeg toe, dat het wiel zesspakig is. Het omschrift was afgebroken. Aan de beschrijving van zegel 1359 voegt hij nog toe dat hetzelfde zegel ook aan een charter van 10 oktober 1542 is gehecht.

Grootzegel. Arnhem, deys naesten daechs na sente Andryes daghe deys Apostels, d.i. 1-12-1343. Zutphen, Regionaal Archief Zutphen, Oud-Archief Zutphen 2394. Regest 117. N.B. Verbondsbrief. Landvrede of Verbond tussen de steden in het hertogdom Gelre en het Graafschap Zutphen. Charter, waaraan perkamenten staarten met de (beschadigde) zegels van de steden, o.a. van *Wagheninghen*, in groene was. Lit. I.A. Nijhoff. 1833. *Gedenkwaardigheden uit de Geschiedenis van Gelderland. II.* 313p.

WAGENVENE

Grootzegel. Arnhem, op Pauli conversio, d.i. 25-1-1359. Gelders Archief, Hertogelijk Archief charter 272.

Donkergroene was.

N.B. Landvrede of Verbond voor de tijd van vijf jaren tussen de hertog van Gelre en de Graaf van Cleef, alsmede verscheidene edellieden ingegaan ter beveiliging van de Straten en Stromen en tot onderlinge hulp tegen alle geweld.

Dit zegel werd voor 1940 als een onbeschadigd zegel gefotografeerd (zie boven).

Grootzegel. Arnhem, donderdags na beloken Paschen, d.i. 17-4-1436. Gelders Archief, Hertogelijk Archief 0243 charter 1015.

N.B. Verbondsbrieven tussen de ridderschap en steden van de des lands van Gelre (Nijhoff, 1839 II.158)/de Vier Kwartieren van Gelre. –*wij burgermeesters, scepenen ende rade der stat van Wagenyngen*, -- Charter in 1839 met nagenoeg al de zegels der in de brief genoemde ridders, knechten en steden in groene was, en ongeschonden, berustende in het archief van de stad Arnhem (Nijhoff, 1839). Van dit document werd in de hoofdstad van elk kwartier een gezegelde afschrift bewaard. Na 1839 is dit zegel zeer sterk beschadigd en gerepareerd.

Lit. I.S. Nijhoff, 1839. Gedenkwaardigheden uit de Geschiedenis van Gelderland. III, oorkonde 158.

Stadt groite segell van Wagehenijngen. Arnhem, op sunte Elizabethedach der heiliger weduwe, d.i. 19-11-1521. Gelders Archief, Archief van de Heerlijkheid Hoekelum onder Ede, toegangsnr 404. Donkergroene was.

N.B. Voor de scepenen van Wageningen heeft joffer Jorien van Weze bij wijze van eeuwig testament verschillende beschikkingen gemaakt ten gunste van de kerk, de vicarie van St. Anthonius en de armen.

Lit. H.L. Driessen. 1952. Inventaris van het Oud-Archief van het huis Hoekelum onder Bennekom. Den Haag. 78p.

WAGENVENE

Grootzegel. Arnhem, 10-10-1542. Oud-Archief Arnhem, nu Gelders Archief.

Overeenkomst tussen de Burgemeesteren, Schepenen en Raad met de Gildemeesters der steden Arnhem, Herderwijck, Wagenynghen, Hattem en Elborch: zij die hebben bijgedragen aan de lening van hertog van Gelre etc. uit de eerst volgende schatting van het kwartier van de Veluwe zullen afbetalen.

Lit. D.P.M. van Graswinckel. 1935. Het Oud-Archief der gemeente Arnhem. Tweede Stuk, Regestenlijst, 362p. Ten opzichte van de zegels van Elburg en Hattem is het grootzegel van Wageningen groot.

Door Van den Berg (1878, zie boven) wordt nog een afdruk, gedateerd 1556 in het Rijksarchief Gelderland, nu Gelders Archief te Arnhem beschreven. Dit zegel is niet terug gevonden (2006).

HOOFDSTUK 3

STAD EN SCHEPENDOM VAN WAGENINGEN

Inleiding

In hoofdstuk 2 werd geconcludeerd, dat de stad Wageningen aan de westvoet van de Wageningse Berg mogelijk de rechtsoptolger van de eertijds aldaar aan de oever van de Rijn gelegen Wagenvene is. Deze conclusie is gebaseerd op het feit dat de stad Wageningen het zegel van Wagenvene, als grootzegel tot in de 16de eeuw heeft gebruikt. Eerder lag Wageningen op de Wageningse Berg. Later werd een schepenzegel ook als grootzegel gebruikt. Zo wordt zegel D, gesneden ca 1611 in 1615 als grootzegel gebruikt. En opnieuw in 1710. Maar ook als stadskleinzegel bij acten van transport van eigendom.

De enigen die tot heden zegelafdrukken van de stad Wageningen hebben beschreven zijn de zegelkundigen L.Ph.C. Van den Bergh (1878) en R.T. Muschart (zie Hoofdstuk 2). Van den Bergh publiceerde in een boek de beschrijvingen van de aan hem bekende Nederlandsche Gemeentezegels, waaronder vier zegels die op Wageningen betrekking hebben. Twee betreffen het zegel van Wagenvene (zie Hoofdstuk 2) en twee de stad Wageningen. Van de beide laatste heeft hij geen originele afdrukken gezien. Ze zijn hem bekend als lakzegels, aanwezig in een niet nader beschreven verzameling. Zij behoren dus tot de zegelafdrukken, die, zoals hij in de titel van zijn publicatie meldt, 'elders bewaard' worden. Zie verder beneden bij het z.g. Middeleeuwse zegelstempel (zegel P), dat hij als 17de eeuws dateert, en bij het Stadszegel met 12 spaken (zegel F).

Literatuur

L.Ph.C. van den Bergh. 1878. Beschrijving der vroegere Nederlandsche gemeentezegels in het Rijksarchief en ook elders bewaard. 's-Gravenhage. 130p.

Muschart beschrijft drie verschillende zegels, beneden door mij gecodeerd zegel A (uit 1474), zegel C (uit 1585 en 1597) en zegel F (uit 1769).

De door mij in het Gemeentearchief gevonden zegelafdrukken werden aangevuld met meerdere zegels aanwezig in het Gemeentearchief van Rhenen, en enkele in het Gelders Archief. In dit laatste archief worden de vooral oudere archiefblokken op zegels, ook die van Wageningen onderzocht. Enkele vondsten werden hieronder opgenomen.

De jongste afdruk van zegel A (zonder de naam Wageningen in het omschrift), die ik vond, dateert van 10 augustus 1531. De eerste afdruk van zegel B (met de naam Wageningen in het omschrift) dateert van 25 mei 1531. Ik concludeer hieruit dat in 1531 of eerder de magistraat heeft besloten, dat in het omschrift van het stadszegel de naam van de stad dient te staan.

INVENTARISATIE EN BESCHRIJVING VAN DE ZEGELS

De verschillende zegels werden door mij met een letter aangeduid.

A. NOSTRI.SECRETVM.SIGILLVM 1454-1531 MET ZES SPAKEN EN 22 KRUISJES

Materiaal: was, grootte: Øzegel 3,0cm, Øwiel 1,6-1,7cm.

Stats Cleyn Segel, Schepen-, geheim- of kleinzegel (zes spaken en 22 kruisjes)

Dit zegel wordt gekenmerkt door zes spaken en 22 kruisjes in een cirkel tussen het wiel en het omschrift. Er is geen wapenschild. Het omschrift luidt NOSTRI.SECRETVM.SIGILLVM, dat is ons geheim zegel. Dit omschrift geeft niet aan dat dit zegel door Wageningse schepenen werd afgedrukt. Klaarblijkelijk vond men toen, dat het wiel de herkomst voldoende duidelijk maakte. Uiteraard stond in de tekst van het bijbehorende document de naam van de stad.

De oudste afdruk, die ik van het zegel met de 22 kruisjes heb gevonden, dateert 1454; het bevindt zich in het Gemeentearchief. In dit archief vinden we ook een afdruk uit 1531. In het Archief van Het Huis Hoekelum onder Bennekom, dat in het Gelders Archief te Arnhem wordt bewaard, is een zegel uit 1474. Het is mogelijk dat in het Gelders Archief of in een ander archief in binnen- of buitenland nog een ouder zegel wordt gevonden, want niet alle archieven zijn op zegels geïnventariseerd.

Een belangrijke bijdrage leverde het Gemeentearchief van Rhenen. De documenten, die met dit zegel bekrachtigd zijn, dateren uit de periode 1493-1506 en betreffen ondermeer de overdracht van bepaalde percelen land in de Nude en Hoesderweert. Misschien dat door onderzoek de ligging van deze percelen bepaald kan worden. De Hoesderweert zal mogelijk nabij (Op)Heusden in de Betuwe liggen. De teksten zijn toegankelijk gemaakt door Heeringa (1927). De dateringen, gebaseerd op heiligendagen werden omgezet in de huidige dateringen (Wijnaendts van Resandt, 1979).

Literatuur

Heeringa, K. 1927. Inventaris van het archief der gemeente Rhenen, 1337-1551. Utrecht. 134p.

Wijnaendts van Resandt, W. 1979. Dagen, Maanden Jaren. Den Haag. 51p.

Gemeentearchief van Wageningen

Stats cleyn segel. Wageningen. Bezegeld mit onsse stat cleyn segel -- donredaegs na des heiligen Crucis dach Inventio
Zie boven.

N.B. St. Inventio crucis = maandag 3 mei 1454. Transport van land.

Coll. 56.28.

Niet gefotografeerd: Recht. archief 303a, 29-6-1530 een zegelbrok resteert.

STAD EN SCHEPENDOM

A. NOSTRI.SECRETVM.SIGILLVM 1454-1531 met zes spaken en 22 kruisjes (vervolg)

Stats Klein segel. Wageningen, int jaer ons heren duesent vyefhondert ende xxxi op sinte Laurensdach = 10-8-1531. GAW, Oud-archief 1195, regest 10. Charter.

Zie boven.

N.B. St. Laurensdag = 10 augustus. Pachtbrief van het stadsweggeld. – *briefs besegelt met onse stat klein segel* --. Coll. Digitale foto's.

Archief van Het Huis Hoekelum onder Bennekom

Schepenzegel van de stad Wageningen in het Archief van Het Huis Hoekelum onder Bennekom, Gelders Archief, toegangsnummer 0404 – 14.

Hoogte van het wiel ca0,9cm

Secret zegel of Kleinzegel. Wageningen des Manesdaghes post Martini obitus = 14-11-1474.

Zie boven.

N.B. St. Martini obitus = 10 november. Arent van der Lawick, richter tot Wageninghen, Jorden van der Lawick en Antonis van Dolre, schepenen aldaar, oorkonden, dat Henric van Haghe heeft opgedragen aan Dick Hack verscheidene percelen land in het schependom van Wageninghen.

Muschart beschrijft dit zegel als *Stat Cleyn Segel* (zie boven) Coll. Digitale foto's.

Bron: H.L. Driessen. 1952. Het Oud-Archief van het Huis Hoekelum onder Bennekom. Den Haag. 78p Driessen noemt de kleur van het zegel niet.

STAD EN SCHEPENDOM

A. NOSTRI.SECRETVM.SIGILLVM 1454-1531 met zes spaken en 22 kruisjes (vervolg)

Gemeentearchief van Rhenen

Schepenzegel (22 kruisjes) van de stad Wageningen in het Gemeentearchief van Rhenen.
Hoogte van het wiel ca 0,9-1,0cm.

Geheimzegel van de stad Wageningen. Wageningen, des Sonnedages na Sunte Odulphusdach = 16-6-1493. GARhenen 744a charter.

Zie boven.

N.B. St. Odulphusdag = woensdag 12 juni 1493. Regest 49. Schepenen van Wageningen oorkonden dat Henrick van Tuyll, rentmeester van het klooster van Redinchem (= Renkum), namens het klooster aan Bor van Delen en Dirk Janss een kamp land, groot 6 morgen, in Hoesderweert, en 8 hont land op den Hoveclach verkoopt.

Coll. 42.33.

Geheim- of schepenzegel van de stad Wageningen.

Wageningen, op sante Johannesdach Decollationis = 29-8-1493. GARhenen, 744a charter 50.

Zie boven.

N.B. St. Johannes Bapt. Decollatio. Regest 50. Schepenen van Wageningen oorkonden, dat Henrick van Tuyll, rentmeester van het klooster van Redinchem (= Renkum), namens het klooster ten behoeve van Wilhem van Hoemen en zijn huisvrouw Geertruid afstand doet van alle aanspraken op het land gelegen in Hoesderweert, en van 8 hont land op den Hoeveclach, behoudens een jaarlijkse

rente van 8 gulden uit dat land ten behoeve van het klooster. Lit. zie boven.

Coll. 43.00.

Geheim- of schepenzegel van de stad Wageningen.

Wageningen, op Manendach nae sunte Joriensdach = 27-4-1506. GARhenen, 744a. Charter.

Zie boven.

N.B. St. Jorisdag: zie beneden. Regest 56 (herschreven). Schepenen van Wagenijngh oorkonden, dat Willem van Hoemen en zijn huisvrouw Geertruyt aan Ariaen van Thoen een kamp lands, gelegen opt den Hoevenclach, hebben overgedragen.

Lit. zie boven.

Coll. 43.01. Duplicaat 43.02.

STAD EN SCHEPENDOM

A. NOSTRI.SECRETVM.SIGILLVM 1454-1531 met zes spaken en 22 kruisjes (vervolg)

Gemeentearchief van Rhenen (vervolg)

Coll. 43.05. Duplicaat 43.06.

Geheim- of schepenzegel van de stad Wageningen.

Wageningen, Op Manendach nae sunte Jorensdach = 27-4-1506. GARhenen 744a charter.

Zie boven.

N.B. St. Jorisdag: zie beneden. Regest 58. Schepenen van Wagenyngh oorkonden, dat Johan Scaep, pater, rector en gevolmachtigde van het convent van Redyncken (= klooster van Renkum) van der Regularissen oerden (=orde), namens dat convent afstand doet ten behoeve van Wilhem van Hoemen en zijn huisvrouw Geertruyt van een jaarlijkse rente van 8 gouden koirfurst (=keurvorst) Rijnse gulden, uitgaande van een kamp gelegen opt Hoevenslach, groot 6½ morgen, en 8 hont, daarbij gelegen.). Lit. zie boven.

Rhenen een kamp lands, gelegen binnen Wagenyngh opt Hoevenclach overdraagt. Lit. zie boven.
Coll. 43.04. Duplicaat 43.03.

Geheim- of schepenzegel van de stad Wageningen.

Wageningen, Op Manendach nae sunte Joriensdach die heilige mertler = 27-4-1506. GARhenen 744 charter.

Zie boven.

N.B. Omdat drie charters gedateerd zijn op maandag na St. Jorisdag, waarvan één met de toevoeging de martelaar en aangezien de charters eenzelfde onderwerp verslaan, meen ik dat de drie charters op dezelfde dag werden opgesteld. Aangezien St. Gregorius de Martelaar dag op 23 april gevierd wordt en in 1506 op donderdag valt, valt de eerstvolgende maandag op 27 april. Regest 57 (herschreven). Schepenen van Wagenijngh oorkonden dat Adriaen van Thoem aan de Moederkerk binnen de stad

B. SECRETVM.SIGILL.NOSTRI.WAGENIEN 1531-1702 MET ZES SPAKEN

Øzegel 3,3-3,4cm Øwiel 1,9cm. Kenmerkend is de stand van de bovenste spaak. Deze staat iets heraldisch rechts ten opzichte van de as van het wiel.

De vertaling van het omschrift SECRETVM.SIGILL.NOSTRI. WAGENIEN luidt ONS GEHEIM ZEGEL VAN WAGENINGEN. In deze tekst is ter verduidelijking ten opzichte van het voorgaande zegel WAGENIEN toegevoegd. Wellicht heeft men zich gerealiseerd, dat niet iedereen bij het zien van vorige zegel aan Wageningen dacht. Wegens plaatsgebrek zal WAGENIENSIS of WAGENINGENIENSIS tot WAGENIEN zijn verkort. Het oudste zegel dat ik vond dateert van 1531, en het laatste van 1702. Voor de oudere zegels

STAD EN SCHEPENDOM

B. SECRETV.SIGILL.NOSTRI.WAGENIEN 1531-1702 MET ZES SPAKEN

werd bijenwas gebruikt en zijn aanhangend. Vanaf 1683 gebruikten de schepenen een dunne waslaag, bedekt door dun papier (een plakzegel), waarin het stempel werd afgedrukt. Doordat bijenwas duur was, was het zegelen met een plakzegel aanzienlijk goedkoper dan voorheen.

Zoals vele documenten, die door schepenen zijn getekend en bezegeld, betreffen de beneden genoemde documenten vooral overdrachten van eigendom.

Schepen- of stad cleyn segel. Wageningen, *op Sincte Urbanus dach pauwess* = 25 mei 1531. GAW, Oud-archief 1366 charter. Een wagenwiel met zes spaken, waarvan de bovenste gekruist is. Omschrift: SECRETV.SIGILL.NOSTRI.WAGENIEN. N.B. Regest 9 (verkort). Schuldbekentenis zijnde een jaarrente an 3 *rijnsche guldens*. Coll. 45.02.

Schepen- of stadt cleijn segell. Wageningen, *op vrydach na alderlyeffnen heyligen daech* = 4-11-1575. GAW, Oud-archief 1414. Charter. Zie boven. Een overdracht *besegelt mijt onset stadt cleijn segell*. Coll. 45.03.

STAD EN SCHEPENDOM

B. SECRETV.SIGILL.NOSTRI.WAGENIEN 1531-1702 MET ZES SPAKEN (vervolg)

Schepen- of stadt cleijn segel. Wageningen, 7-4-1590. GAW, 1416.

Zie boven.

N.B. Borg voor *huerlieden huijs ende hoffstadt* [in de] *hoichstrait* (Hoogstraat) [en] *eenen margen landts in eene wtteneerd*.

Coll. 45.05.

Schepen of stadts cleijn segel. Wageningen, 10-6-1595. GAW, Oud-archief 1416.

Zie boven.

N.B. *Overdragt van landt in de wtteneerd groit sijnde ohngeferich* (ongeveer) *sess margen*. Bekrachtigd mit *onser cleijn zegel*.

Coll. 45.04.

Geheim- of stadts cleijn zegell. Wageningen, 17-6-1603. GAW, Oud-archief 1417.

Zie boven.

N.B. Transport van een *huijsinge ende hofstet* [aan de] *affterstraete* (Achterstraat, nu Herenstraat) – *deser brieff bezegelt mit onser stadt cleijn zegell*.

Coll. 45.07.

Niet gefotografeerd: Oud-archief 1417. Wageningen, 23-9-1608.

STAD EN SCHEPENDOM

B. SECRETV.SIGILL.NOSTRI.WAGENIEN 1531-1702 met zes spaken (vervolg)

Stadt klein zegel. Wageningen, int Jair onser heere XVI ende negen den vierde April = 4-4-1609. GAW, Recht. archief 303. Zie boven.

N.B. Overdracht van eigendom – *In oirkunde des brieffs bezegelt mit onser Stadt cleijn zegell.*
Coll. 56.29.

Stadt cleyn segel. Wageningen, 14-12-1613. GAW, Oud-archief 1418.

Zie boven.

N.B. Overdracht van land aan de *Cruys straet* (nu Hoogstraat) *achthien voethen breed en zeven en veertich voeten langk – besegelt mit onser Stadt cleijn zegell*, d.i. ca 5,4m breed en ca 14,1 m diep.
Coll. 47.08.

Stadt klein Zegell. Wageningen, 23-4-1628. GAW, Gilde 81. Zie boven.

N.B. Het betreft de overdracht van een huisje in de *Beuningstraat – besegelt met onser Stadt Klein Zegell.*
Coll. 34.16.

STAD EN SCHEPENDOM

B. SECRETV.SIGILL.NOSTRI.WAGENIEN 1531-1702 met zes spaken (vervolg)

Stads secreet zegel. Wageningen, 7-8-1683. GAW, Oud-archief 919.

Zie boven.

N.B. Het betreft een lening van *300 Caroli guldens*.

Coll. 57.15.

Niet gefotografeerd 13-3-1680 en 8-9-1675; Wageningen, 26-3-1685, Recht. archief 231: volmacht, w.g. *pro secretarie* Peter van Amerongen; Wageningen, 29-10-1692. Volmacht, w.g. D. de Ruijter, secretaris.

Stads Secreet Zegel. Wageningen, 2-2-1695. GAW, Oud-archief 230.

Zie boven.

N.B. Ingedrukt zegel. Brief gericht aan *Raeden des Vorstendoms Gelre ende Graeffschaps Zutphen* – het *versoeck van een confrontatie connen accordeeren*, w.g. D:De Ruyter, Stadholder.

De aanwezigheid van deze brief in het Gemeentearchief kan erop wijzen, dat hij niet verzonden is.

Coll. 39.30.

Niet gefotografeerd: Wageningen 30-6-1701, Recht. archief 231, Volmacht, w.g. D. De Ruijter, secret[aris]1701.

Stads Secreet zegel. Wageningen, 29-8-1702. GAW, Oud-archief 1191.

Zie boven.

N.B. Een rekening betreffende de inkwartiering van 700 man in Wageningen, w.g. D. de Ruijter, secre[aris] 1702.

Coll. 59.07.

STAD EN SCHEPENDOM

B. SECRETV.SIGILL.NOSTRI.WAGENIEN 1531-1702 met zes spaken (vervolg)

Stads secreet zegel. Wageningen, 4-12-1703. GAW, Oud-archief 208.

Zie boven.

N.B. *Wij Burgermeesteren, Schepenen ende Raad der Stadt Wageninghen doen condit – de bequaemheijt en dapperheijt van de persoon van Derick van Breuren. Hij wordt aangesteld als Lieutenant van de geassocieerde compagniet van jonghe manschappen.*

Coll. 44.17.

C. DE GEKRUISTE SPAAK GETOPT MET EEN W EN ACHT SPAKEN

Ø wiel 25mm

Het Stads secreet signet is weinig of kort in gebruik geweest. Ik vond alleen een afdruk uit 1579. In het Gelders Archief komt een tekening van dit zegel door de zegelkundige R.T. Muschart voor.

Stads secreet signet. Wageningen xxviii Septemb. Ao 1579 = 28-9-1579. GAW, Oud-archief 1179.

Een schild gevuld met een wagenwiel met acht spaken, waarvan de bovenste spaak gekruist is, waarboven en op de spaak een W geplaatst is.

N.B. -- *die doeuersten (de oversten) oder Capiteins verdroncke[n] hebn an wijen [wijn] – soe heb[be]n wij vurss. deser Stadt secreet signet doin drucken --, w.g. Diderick[de] Ruijter vurss.*

Coll. 57.05.

Tekening door R.T. Muschart 196?. Gelders Archief inv. 0522. De tekening gebaseerd op het Stads Secretzegel, Wageningen, 4-6-1597; een papierwaszegel in het Heerlijkheidsarchief Kernhem in het Archief van het Kasteel Middachten: Edesche Bosch D2. Muschart beschreef ook dit zegel op een brief, gedateerd 16-9-1585 in Gelders Archief, Coll. Adolf graaf van Nieuwenaar. Muschart heeft eveneens in dit archief dit zegel op een stuk, gedateerd 16-9-1585, gevonden.

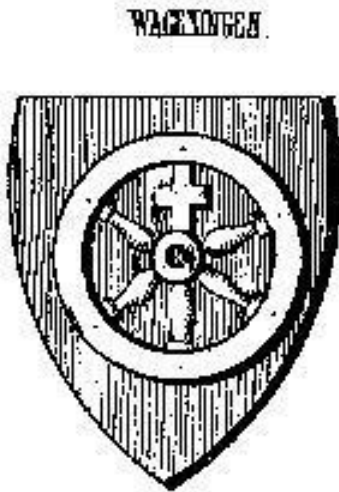
STAD EN SCHEPENDOM

C. DE GEKRUISTE SPAAK GETOPT MET EEN W en acht spaken (vervolg)

Het zegel met zijn bolle spaken lijkt enigszins op de afbeelding in de 'Siebmacher'. Echter in Siebmacher's tekening komen zes spaken voor, waarvan de bovenste spaak tot een kruis is veranderd.

Siebmacher's Grosses und Allgemeines Wappenbuch

J. Siebmacher's Grosses und Allgemeines Wappenbuch. Band 1,4
Teil 47, & S24. Wageningen, Stadt in Geldern führt im Rot ein
Silber Wagenrad, dessen obere Speiche ein Kreuz bildet.

D. GROOT-, STADS SECREET-, GEHEIMZEGEL EN ZEGEL-TEN-ZAKEN 1611 MET ACHT SPAKEN

Ø c4,0cm, Øwiel 1,3cm

Het zegelstempel zal in 1611 gesneden zijn. De toevoeging van de datum diende om verwarring met oudere zegelstempels te voorkomen. Het zegelstempel werd waarschijnlijk in eerste instantie als een grootzegel gebruikt. Misschien was het oude 'Wagenvene-grootzegel' verloren gegaan. De eerste afdruk, die ik vond, dateert uit 1615. Het wordt dan als grootzegel gebruikt. en eveneens in 1710 (zie beneden). De schepenen gebruikten het zegelstempel ook voor documenten als overdracht van eigendom en testamenten. De jongste afdruk stamt uit 1789.

In de stadsrekeningen rond 1611 heb ik tevergeefs gezocht naar een betaling voor het snijden van het zegelstempel. Het is mogelijk dat de betaling verscholen zit in een groot bedrag, dat een burgemeester ontving, en dat samengesteld was uit een aantal niet bewaard gebleven rekeningen.

STAD EN SCHEPENDOM

D. GROOT-, STADS SECREET- OF GEHEIMZEGEL, OOK ZEGEL-TEN-ZAKEN 1611 (vervolg)

Stadt Secret Segell of zegel ten zaken. Wageningen, 8-2-1615. GAW, Oud-archief 120.

Op een cartouche een achtspakig wiel, waarvan de bovenste spaak gekruist is. Omschrift: WAGENINGEN*ANO*1611. N.B. *De Ritterschap en[de] Steden gesantte des Arnhemsche Quartiers.* Gisbert van Brienen stemt namens de Burgerm[eeste[re]n, Schepen[en] en[de] Raidt der Stadt Wageningen. Het zegelstempel wordt voor het afdrukken van een grootzegel gebruikt.

Coll. 30.33.

Stadt Secret Segell of zegel ten zaken. Wageningen, 29-6-1617. GAW, Oud-archief 229.

Zie boven.

N.B. – *wij dessen Stadt Secret segell then saecke hieronder opt spatium doen drucken*, w.g. BVStralen (B. van Stralen), secret[aris]. Het zegelstempel wordt gebruikt voor het afdrukken van een zegel-ten-zaken.

Coll. 50.06.

Stads Secret Segell then Saecten. Wageningen, zaterdag 24-10-1626 (oude stijl) of 3-11-1626 (nieuwe stijl). GAW, Oud-archief 172.

Zie boven.

N.B. Het betreft de stadsbrand. *Het is gebeurt dat op verleden 18^e Septemb. olden style, off 28^e Septemb. nyhen Stijls op eenen Sonnendach 'tSavontz omtrent over half agt uhren – desen hebben wij onse Stadt Secret Segell then saecken, hieronder op t' spatium doen drucken*, w.g. BVStralen = B. van Stralen, secret[aris]. Op die dag was *het noort-oosten wijnt*. Maar daar in Wageningen het noord-west vaak als noord werd beschreven was misschien de wind oost. Het stempel voor het afdrukken van een zegel-ten-zaken gebruikt.

Coll. 49.27.

STAD EN SCHEPENDOM

D. GROOT-, STADS SECREET- OF GEHEIMZEGEL, OOK ZEGEL-TEN-ZAKEN 1611 (vervolg)

Stads secret of klein zegel. Wageningen, 2-3-1632. GAW, Oud-archief 1419.

Zie boven.

N.B. Transport van een *huysingen aen de straeten naer de Merckt staande*. Dit is nu de Vijzelstraat. – *met onser stadt klein segul bezegelt*.

Coll. 45.06.

Niet gefotografeerd: Oud-archief 10-4-1656 (plakzegel), 7-4-1657 (plakzegel).

Stads Secret Zegel. Wageningen, 1-7-1660. GAW, Recht. archief 201.

Zie boven

N.B. Transport acte. – *deeser onder onser Stads Secret Zegel gegeven & door onser Secretaris beteekent*, w.g. Constantijn Cras.

Coll. 40.02.

Stadts Secret segel. Wageningen, 21-1-1689. GAW, Oud-archief 1426.

Zie boven.

N.B. Transport van een *moes hoff und een schuijr daar op staendt, geleghen op de enck – is dese onser stadts secret segel en secretarij signature gegeven*, w.g. D: De Ruijter secret[aris].

Coll. 45.15.

STAD EN SCHEPENDOM

D. GROOT-, STADS SECREET- OF GEHEIMZEGEL, OOK ZEGEL-TEN-ZAKEN 1611 (vervolg)

Stads Secret Zegel. Wageningen, 1-10-1689. GAW, Gilde 45
Zie boven.

N.B. Verkoop van een perceel *in de Westerhoff* en een perceel
hoijlandt door Erven Junius.

Coll. 34.17.

Stads Secret Zegel. Wageningen, 3-9-1690. GAW, Oud-
archief 1427.

Zie boven.

N.B. Transport van de *helfte* van een *stuck tabacks landt op den
Enck omtrent Ridderstuk, groot in t' geheel vierde half schepel
meerder of minder maaten in begrepen – onder onse Stadts
Secret Zegel en Secretarij signature.* vierde half betekent dat
het vierde schepel voor de helft aanwezig is, dus het oppervlak
is 3½ schepel. Vergezeld van een kwitantiezegel.

Coll. 45.16.

Stads Secret Zegel. Wageningen, 11-6-1695. GAW, Gilde 45
charter.

Zie boven.

N.B. Verkoopacte, w.g. D. de Ruijter. Het document is voorzien
van een opgeplakt-ingedrukt zegel met de naam Henr[icus]
Otters, Arnhem.

Coll. 34.18.

STAD EN SCHEPENDOM

D. GROOT-, STADS SECREET- OF GEHEIMZEGEL, OOK ZEGEL-TEN-ZAKEN 1611 (vervolg)

Stad secreet zegel. Wageningen, 3-3-1697. GAW, Recht. archief 201.

Zie boven.

N.B. Transportacte van een *ackerken landts*.

Coll. 30.34. 39.55 (duplicaat).

Stads Secret Zegul. Wageningen, 8-9-1708. GAW, Recht. archief 201.

Zie boven.

N.B. Transportacte. – *is deese onder onser Stadts Secret Zegul en Secretaris Signature beteekent*, w.g. Constantijn Cras.

Coll. 40.01.

Stadts Secret Zegul als grootzegel gebruikt. Wageningen, 23-2-1710. GAW, Oud-archief 1055.

Zie boven.

N.B. – *conventie als op den 4 Decemb. des affgeloopene jaars 1709 tusschen de Gecommitteerdens van den Steeden Harderwyck, Waegeningen, Hattem en Elburch binnen de stad Harderwijck is gemaackt*, w.g. J. Wicherts, secret[aris].

Gezegeld met onser Stadts Secret Zegul. Het zegel wordt als grootzegel gebruikt.

Coll. 47.01.

.STAD EN SCHEPENDOM

D. GROOT-, STADS SECREET- OF GEHEIMZEGEL, OOK ZEGEL-TEN-ZAKEN 1611 (vervolg)

Stads Secret Zegel. Wageningen , 15-5-1720. GAW. Bunt charter 853.

Zie boven.

N.B. Transportacte. – *is deese onder onser Stadts Secret Zegel en Secretarij Signature*, w.g. J. Wicherts.

Coll. 11.06.

Stads Secret Zegel. Wageningen. 2-8-1724. GAW, Gilde 46. Charter.

Zie boven.

N.B. Verkoopacte, w.g. J. Wicherts, secretaris.

Coll. 34.19.

Stads Secret Segel. Wageningen, 25-11-1734. GAW, Gilde 45. Charter.

Zie boven.

N.B. Verkoopacte, w.g. door secretaris Constantijn Cras.

Coll. 34.20.

.STAD EN SCHEPENDOM

D. GROOT-, STADS SECREET- OF GEHEIMZEGEL, OOK ZEGEL-TEN-ZAKEN 1611 (vervolg)

Stadts secreet zegel. Wageningen, 27-3-1738. GAW, Oud-archief 879.

Zie boven.

N.B. Transport van een *Huys, Schuur en hoff* aan de *Stadsgracht* – *onser stads secreet zegel* gegeven en door *onsen secretaris ondertekent*.

Coll. 45.18.

Stadts Secreet segel. Wageningen, 2-5-1742. GAW, Recht. archief 201. Charter.

Zie boven.

N.B. Transportacte – *dese onder onser Stadt Secreet Segul* gegeven, en door *onser Secretaris ondertekent*, w.g. J. Wicherts.

Coll. 39.36.

Stad Secret Zegel. Wageningen, 18-12-1747. GAW, Gilde 45. Charter.

Zie boven.

N.B. Transportacte, w.g. door secretaris Constantijn Cras.

Coll. 34.21.

STAD EN SCHEPENDOM

D. GROOT-, STADS SECREET- OF GEHEIMZEGEL, OOK ZEGEL-TEN-ZAKEN 1611 (vervolg)

Stads Secret Segel. Wageningen, 17-7-1755. GAW, Gilde 45.
Zie boven.

N.B. Transportacte van een huis etc. aan de *Vierhuizerbrinck – onser Stads Secret Segel* --, w.g. Constantijn Cras.
Coll. 34.22.

Stads Secret Zegel. Wageningen 15-12-1756. GAW, Recht.
archief 201.

Zie boven,

N.B. Transportacte. – *is dese onder onser Stads Secret Zegel
gegeven en door onser Secretaris ondertekent.*

Coll. 40.00.

Stads Secret Zegel. Wageningen, 3-5-1759. GAW, Recht.
archief 201.

Zie boven.

N.B. Transportacte *is desen onder onsen Stads Secret Zeegel
gegeven – door den Secretaris ondertekent*, w.g.

Constantijn Cras.

Coll. 39.37.

Niet gefotografeerd: Oud-archief 229, Wageningen, 28-5-1616, 12-7-1616, 14-1-1617; Oud-archief 1428. Wageningen, 17-2-1697. Charter. Beschadigd zegel. Transport *huijsinge, schuij en hoffken*; Oud-archief 852; Wageningen, 27-2-1719; Oud-archief 854, Wageningen, 20-12-1720; Oud-archief 855; Wageningen, 26-6-1721; Oud-archief 856, Wageningen, 13-5-1724; Oud-archief 857 Wageningen, 21-10-1724; Oud-archief 858, Wageningen, 10-2-1725; Oud-archief 859, Wageningen, 14-9-1725, Oud-archief 860, Wageningen, 6-9-1726; Oud-archief 861, Wageningen, 15-10-1726; Oud-archief 862, Wageningen, 14-11-1726; Oud-archief 863, Wageningen, 17-4-1726; Oud-archief 1430, Wageningen, 7-3-1742 Charter. Beschadigd

STAD EN SCHEPENDOM

D. GROOT-, STADS SECREET- OF GEHEIMZEGEL, OOK ZEGEL-TEN-ZAKEN 1611 (vervolg)

zegel: Transport *huijsinge, schuijr, Erffgront en Hoff*; Oud-archief 1433. Wageningen, 16-4-1753, zwaar beschadigd zegel. Transport van *een Merge hooijlandt, in 't Slagh in een Campje van twee morgen*; Oud-archief 1434, Wageningen, 1-6-1754, Beschadigd zegel. Transport van *twee morgen weijland, leggende jaerlijx om in Brienens Kamp, groot van ouds 8 morgen*; Oud-archief 1436, Wageningen, 20-12-1789 Charter. Beschadigd zegel. Transport perceel in de Uiterwaard. w.g. J. Wicherts, secretaris, van het zegel resteert een brokje.

E. ZEGEL MET BOVEN HET SCHILD DE LETTERS .S.W. MET ZES SPAKEN

Zegelhoogte 2,2cm, zegelbreedte 1,4cm, schildhoogte 1,1cm, schildbreedte 1,1cm. Ø wiel 0,9cm.

De letters S.W. kunnen betekenen: Sigillum of Segel (van) Wageningen, Schepenen van of Schependom Wageningen, of Stad Wageningen. Het oudste zegel, dat ik vond dateert van 1687 en het jongste van 1807, dus tot in de Bataafs-Franse tijd. Het zegel werd gebruikt om zaken van algemeen belang te bekrachtigen. Ik heb gearzeld of het wel lisdoddes zijn en geen verworpen Franse lelies. In het laatste geval zou het zegel gesneden kunnen zijn tijdens de Franse bezetting van 13 juni 1672 tot november 1673

S--- Wageningen. Wageningen, 27-2-1687. GAW, Recht. archief 225.

Een wagenwiel met zes spaken, waarvan de bovenste gekruist is. Boven het schild de letters .S.W., terwijl rechts, links en beneden een lisdodde met twee bladeren uitsteken.

N.B. *Erffmaghescheijt en deijlinge van o.a. t' goedt genaempt de Wildecamp.*

Coll. 38.15.

STAD EN SCHEPENDOM

E. ZEGEL MET BOVEN HET SCHILD DE LETTERS .S.W. MET ZES SPAKEN

S--- Wageningen. Wageningen, 25-11-1719. GAW, Recht. archief 220.

Zie boven.

N.B. Drie zegels, waarvan twee gefotografeerd. Testament, w.g. J. Wicherts, secretaris. Zie 38.09 voor het twee zegel.

Coll. 38.08.

S--- Wageningen. Wageningen, 25-11-1719. GAW, Recht. archief 220.

Zie boven.

N.B. Zie boven.

Tweede zegel, zie 38.08

Coll. 38.09.

S--- Wageningen. Wageningen, 12-1-1807. GAW, Oud-archief 919.

Zie boven.

N.B. Verponding. Lijst van huizen en gebouwen in eigendom van de stad.

Coll. 57.10.

STAD EN SCHEPENDOM

E. ZEGEL MET BOVEN HET SCHILD DE LETTERS.S.W. met zes spaken (vervolg)

Wageningen. Wageningen, Woensdag 22-4-1807. GAW, Oud-archief 117.

Zie boven.

N.B. Gedrukt stuk Extract uit het Memorie- en Resolutieboek

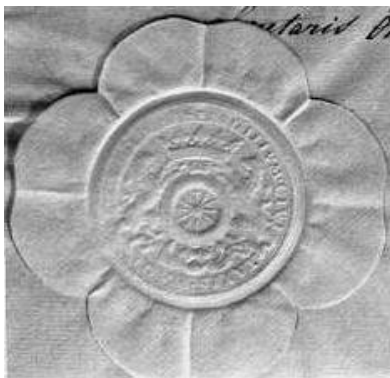
F. SIGILLVM.CIVITATIS.WAGENINGENSIS MET TWAALF SPAKEN

Ø 4,7cm, Ø wiel 1,7cm.

Een geheimzegel werd door de schepenen gebruikt voor het bekrachtigen van transporten en testamenten. De afdrukken bestaan voornamelijk uit plakzegels. Het oudste door mij gevonden zegel dateert uit 1720, het laatste uit 1803.

Van den Bergh (1878, zie Hoofdstuk 2) beschrijft dit zegel *als 18de eeuwse? Een rad met twaalf spaken, de bovenste gekruist; daarboven eene kroon met vijf fleurons, het rad gehouden door twee leeuwen. Omschrift: SIGIL[L]UM CIVITATIS WAGENINGENSIS. Middellijn: 4 cm. Lakafdruk in verzameling.*

Ik heb niet alle zegelafdrukken en dan vooral uit de periode 1764-1803 gefotografeerd en gedocumenteerd.

Stads Secret Zegel. Wageningen, 8-11-1791. GAW, Oud-archief 883.

Zie boven.

N.B. Opgeplakt zegel. Transportacte van de *uiterwaerd genaemt de Steenovense Weerd, groot ongeveer vier morgen met het Waarmans Huijs. In waarheids oirconde hebben wij deze onser Stads Secret Zegel gegeven*, w.g. W.H. Klinkenberg van Echten, secretaris.

Coll. 48.21.

Voorbeeld van een plakzegel of papierwaszegel.

STAD EN SCHEPENDOM

F. SIGILLVM.CIVITATIS.WAGENINGENSIS met twaalf spaken

Geheimzegel. Wageningen, 17-5-1720. GAW, Oud-archief 835. Een rond schild, gevuld met een wagenwiel met 12 spaken, waarvan de bovenste is gekruist. Schilddekking: vijf fleurons en vier parels. Schildhouders: twee leeuwen. Omschrift: SIGILLVM.CIVI TATIS.WAGE NINGENSIS. N.B. Komt vele malen voor. Het betreft een lening van 400 *Caroli guldens*. Coll. 57.16.

Muschart: papierenruit. Gelders Archief, Heerlijheidsarchief Kernhem in het Archief van het Kasteel Middachten, Wageningen, 26-4-1769: De Burgemeesteren, Schepenen en Raad van Wageningen verklaren dat Carel George Grave van Wassenaar Twickel als burger der stad Wageningen is opgenomen.

Stads Secret Zegel. Wageningen, 9-8-1794. WAG, Recht. archief 231. Zie boven. N.B. Volmacht. Coll. 48.31.

Oudere plakzegels dateren uit het Recht. archief 835, Wageningen, 28-3-1718, testament, w.g. J. Wicherts, secretaris. Idem, 18-11-1721, testament, w.g. J. Wicherts. secretaris Idem 9-8-1724 *Stadt Secret Zegul en Secretarij Signaetuer*, w.g. J. Wicherts, secretaris Vanwege slechte kwaliteit is Wageningen, 21-12-1811, GAW, Gilde 81 niet opgenomen. w.g. D.Beek, griffier, namens het St. Barbara Gilde. Ø 4,7cm, Øwiel 1,3/1,7cm.

STAD EN SCHEPENDOM

G. VADENS MET TWAALF SPAKEN

Ø 3,6cm, Ø wiel 1,5cm.

Een geheimzegel, dat kennelijk in de Bataafs-Franse tijd een ouder stempel moest vervangen. De reden hiervan is mij niet bekend. Men heeft teruggegrepen op de foutieve naam voor Wageningen Vadens. Vadens is het bijvoeglijk naamwoord van Vada, een plaats die ten zuiden van de Rijn, lag. Zoals de andere zegelstempels werd ook deze door de schepenen gebruikt om vooral overdrachten van eigendom en testamenten te bezegelen. Mogelijk heeft men gedacht dit zegelstempel niet meer nodig te hebben, omdat droog/inktstempels werden ingevoerd. Toch ontstaat in Wageningen binnen het Koninkrijk der Nederlanden de behoefte aan een metalen stempel. Men gebruikte het Vadens-zegelstempel, waarbij men Vadens veranderde in Vedens (zegel K), of men sneed een nieuwe stempel met het woord vedens.

Stads Secret Zegel. Wageningen, 22-2-1800. GAW, Notarieel Archief 1565.

Een rond schild geheel gevuld met een wagenwiel met 12 spaken, waarvan de bovenste gekruist is. Schilddekking: een kroon met vijf fleurons en vier parels. Schildhouders: twee leeuwen. Bovenschrift: SIGILL.CIVII.VADENS = zegel van de stad Vada.

N.B. Vada is foutief geïdentificeerd met Wageningen. Testament van J. van Eek.

Coll. 05.19.

Stads Secret Zegel. Wageningen, 18-11-1803. GAW, Recht. archief 222.

Zie boven.

N.B. Een besloten testament. Aan de voorzijde vier zegels: drie schepenen en één geheimzegel, en aan de achterzijde drie geheimzegels, hiervan twee gefotografeerd.

Coll. 34.30. Zie ook 34.33.

STAD EN SCHEPENDOM

G. VADENS en twaalf spaken (vervolg)

Stads Secret Zegel. Wageningen, 18-11-1803. GAW, Recht. archief 222.

Zie boven.

N.B. Een besloten testament. Op envelop aan voorzijde zegels van drie schepenen en één secretzegel en aan de achterzijde drie secretzegels. Hiervan één gefotografeerd. Coll. 34.33. Zie 34.30.

Stads Secret Zegel. Wageningen, 20-1-1808. GAW. Ned. Herv. kerkarchief 451.

Zie boven.

N.B. Verkoop van o.m. *tabakslant*. – *Ten huize van den Kastelyn L. Merkel*, w.g. W. Merkes.

Coll. 19.15.

Stads Secret Zegel. Wageningen, 7-12-1808. GAW, Oud-archief 911.

Brief van Het Gemeente Bestuur – aan De Drost des Kwartiers van Arnhem. *Formeele Staat dezer stads Finantiën*.

N.B. *Formeele Staat van dezer stads Finantiën*.

Coll. 42.21. Tweede zegel 42.22.

STAD EN SCHEPENDOM

G. VADENS en twaalf spaken (vervolg)

Stads Secret Zegel. Wageningen, 7-12-1808. GAW, Oud-archief 911.

Zie boven.

N.B. Tweede zegel naast 42.22. Zie boven.

Coll. 42.21.

H. JUGE DE PAIS / VREDERECHTER TE WAGENINGEN

Een Vrederechter, in het Frans Juge de Paix was een burger met rechtskundige kennis en die ondermeer de mensen en hun doen en laten in zijn omgeving kende. Hij oordeelde over zaken van lager belang. Van oorsprong was het Vredegerecht een Engelse, nu nog bestaande, instelling met Justices of the Peace. Vanuit Engeland werd het Vredegerecht in Frankrijk geïntroduceerd en gedurende de Bataafs-Franse tijd ook in Nederland. In 1827 werden de taken door het kantongerecht overgenomen.

Juge de Paix, d.i. Vrederechter gedurende het Franse keizerrijk. Wageningen, ca. 1811. WAG, zegelstempel. Ø 5cm.

Spiegelbeeld. Een rond schild, beladen met een Napoleontische adelaar staande op een bliksemschicht; het schild omhangen met de keten en het kruis van het Legioen van Eer, en erachter twee schuingekruiste scepters; het geheel geplaatst op een mantel, gedekt door een keizerlijke kroon. Omschrift: JUGE DE PAIX A WAGENINGEN*ISSEL-SUPERIEURE, d.i. Vrederechter te Wageningen, [dept] Boven-IJssel.

N.B. Geen afdruk gevonden.

Coll. 38.35.

STAD EN SCHEPENDOM

I. MAIRIE

Inkstempel. Ø 3,6cm.

Na annexatie van het Koninkrijk Holland door het Keizerrijk werd het bestuur van de overheid op Franse leest geschoeid, waarmee ook de Franse taal werd ingevoerd. Zo behoorde Wageningen tot het Arrondissement en deze tot het Departement de l'Issele Supérieure, en werd de burgemeester maire. Het gemeentehuis werd de mairie. Een metalen zegelstempel werd niet aangemaakt. Een inktstempel was klaarblijkelijk voldoende. Uiteraard werd in het stempel de Franse Napoleontische adelaar met kroon ingevoerd.

De Mairie van Wageningen. Wageningen, 1-1-1812. GAW, Oud-archief 1268. Een gekroonde naar rechts gewende omziende natuurlijke adelaar, vermoedelijk staande op een bliksemschicht. Omschrift: MAIRIE DE WAGENINGEN ARR. D'ARNHEM DEP. DE L'ISSELE SUPERIEUR. N.B. Het betreft de registratie van gasten bij L. van Engelenburg, aubergitte à l'enseigne L'Ange d'oré/de herbergje met het teken De Vergulden Engel, rue dite/straat geheten Hoogstraat Lt A. No. 17. Coll. Fotocopieën.

De Mairie van Wageningen. Wageningen, 30-6-1812. GAW, Oud-archief 1313. Zie boven. N.B. Een afdruk van een droogstempel op een ingevuld formulier, waarin een verklaring van de Maire, w.g. H.B. van Daalen, Adjt. delegué – adjoint = toegevoegd afgevaardigde. Coll. 44.14.

Er zijn meerdere afdrukken, o.a. GAW, Oud-archief 1273, Wageningen, 27-10-1812.

STAD EN SCHEPENDOM

J. MAIRIE DE WAGENINGEN (ISSEL SUPERIEUR)

Mairie de Wageningen (Issel Supérieur). Wageningen, 10-11-1813. Oud-archief 1279.

Zie boven. Omschrift. Omschrift: MAIRIE DE WAGENINGEN (ISSEL SUPERIEUR).

Boven aan het document staat Departement van de Bovenijssel. Extrait conform aan boven Gemelde Regesten, w.g. G. Wessel, De Maire van Wageningen.

K. VEDENS MET TWAALF SPAKEN

Ø 3,6cm., Ø wiel 1,5cm.

Dit zegel lijkt sterk op het Vadens-zegel (zegel G). Waarschijnlijk was tijdens de Bataafs-Franse tijd het Vadens-stempel verloren gegaan. Als onderscheid veranderde de zegelsnijder de stempelplaat iets door Vadens in Vedens te wijzigen.

Stads Secret Zegel. Wageningen, 12-12-1816. GAW, Nieuw archief 1648.

Roodlak. Zie boven. Bovenschrift: SIGILL: CIVIT: VEDENS. N.B. Het betreft de *Specifique Staat van Uitgaven van de onkosten van het Plaatselijk Bestuur*. Het betreft de verpachting van Stads en Tantes waard gelegen in de Bennekomse Polder, w.g. H:B:van Daalen. Coll. 48.24. Duplicaat 48.26.

STAD EN SCHEPENDOM

L. DRIE PENTEKENINGEN UIT 1808

Schatting Ø ca 3,6cm.

In het Rechterlijk archief 006 map jaar 1808 bevinden zich drie strookjes met links een vermelding over een manshemd van 10 stuivers, daaronder 1808 en rechts - afgescheurd - een rest van een pentekening van een zegel met om- of bovenschrijf WAG[ENINGEN]. Het heraldisch linker deel van de zegeltekening is niet bewaard gebleven. De middellijn van het 'zegel' werd berekend op ca 3,6cm

Gegevens over tekenaar en waarom hij dit tekende zijn niet bewaard gebleven. Wilde hij een zegelontwerp maken? Vermoedelijk zijn deze strookjes als een 'boekenlegger' gebruikt. Enige stukken verder in de map bevindt zich de volgende inktafdruk. Waren bovenstaande pentekeningen een ontwerp en ontbrak in dit ontwerp ook het dwarsstreepje? Indien dat het geval is, dan kan het ontwerp gediend hebben voor de voorgaande en volgende foutieve droogstempels.

Coll. fotocopiëën.

M. TWEE FOUTIEVE INKTSTEMPELS: ZONDER DWARSSTREEPJE MET TWAALF SPAKEN: EERSTE EXEMPLAAR

Ø 3,4cm.

Eerste exemplaar

Coll. fotocopiëën.

Zonder dwarsstreepje. Wageningen, 1808. GAW, Recht.archief 007.

Inkt. Wagenwiel met gecorrigeerd dwarsstreepje binnen een ovaal schild. Schilddekking: een Iroon met vijf fleurons. Schildhouders: twee leeuwen. Bovenschrijf: WAGENINGE/. N.B. De laatste N is tot een opgaande streepje beperkt. Deze afdruk bevindt zich op een afgeknipte strook met rechts en links van de afdruk het jaartal 1808. Vermoedelijk is deze strook als een 'boekenlegger' gebruikt. Het voorgaande stuk dateert 10 juni 1808. Op geen enkel ander archiefstuk ben ik deze afdruk tegengekomen.

Zie ook hierboven staande drie pentekeningen.

STAD EN SCHEPENDOM

N. TWEE FOUTIEVE INKTSTEMPELS: ZONDER DWARSSTREEPJE MET TWAALF SPAKEN: TWEEDE EXEMPLAAR

Ø 3,0cm.

Zonder dwarsstreepje. Wageningen, 23-11-1813. GAW, Oud-archief 1284.

Een rond schild, geheel gevuld met een wagenwiel met 12 spaken. Schilddekking: een kroon met vijf fleurons. Schildhouders: twee leeuwen. Bovenschrift: STAD WAGENINGEN.

N.B. Foutief droogstempel, omdat de bovenste spaak niet gekruist is. Instructies.

Coll. fotocopiëën.

Zonder dwarsstreepje. Wageningen, 7-9-1818. GAW, Oud-archief 1255.

Zie boven.

N.B. Foutief droogstempel, omdat de bovenste spaak niet gekruist is.

Rekening voor twee personen, die volgens *het bestaande Marsch-Regiment zijn gehuisvest en gevoed geweest*, w.g. H.B. van Daalen, prov. secretaris namens het Plaatselijk Bestuur. Hij corrigeerde de stempelafdruk niet.

Coll. fotocopiëën.

Vanaf 1808 zijn er van dit stempel meerdere afdrukken te vinden. Bijv. Oud-archief 1286, Wageningen, 9-8-1815, getekend door G. Wessels (2x, met dwarsstreepje); Not. archief 1560, Wageningen, 10-2-1819 (getekend door M.A. van Ommeren, zonder dwarsstreepje).

Bovenstaand inktstempel met de hand getrokken dwarsstreepje. Wageningen, 9-8-1815. GAW, Oud-archief 1266. Ø 3,0cm

Zie boven.

N.B. De toenmalige burgemeester G. Wessels heeft met de pen een dwarsstreepje getrokken. Opdracht tot betaling, w.g. G. Wessels.

Coll. fotocopiëën.

STAD EN SCHEPENDOM

O. FOUTIEF METALEN STEMPEL: GEEN DWARSSTREEPJE

Ø 3,5cm, schildbreedte 0,8cm.

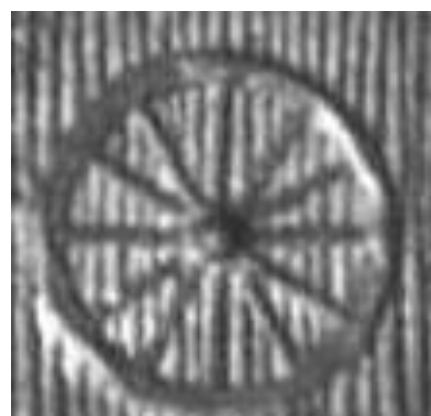
In 1814 wilde de stad een eigen metalen zegelstempel laten aanmaken, waarin het stadswapen, of beter het gemeentewapen is afgebeeld, en de woorden GEMEENTE WAGENINGEN. Klaarblijkelijk is een verkeerd stempelplaat gesneden: het dwarsstreepje ontbreekt, dat afgekeurd werd. Het werd overgebracht naar de bewaarplaats

Stempelplaat in spiegelbeeld

detail

detail

van het Gemeentearchief. In mei 2007 is het overgebracht naar de collectie van het Museum de Casteelse Poort. De afbeeldingen zijn voor de duidelijkheid in spiegelbeeld afgebeeld.

In Oud-archief 1305 Dienst 1814 staat vermeld: *Voor het doen snijden en bezorgen van een Stadswapen 9-3-0*. Mogelijk slaat dit op dit zegelstempel en werd de zegelsnijder betaald, omdat hij een verkeerd voorbeeld heeft gekregen..

Waarschijnlijk bestond in 1814 behoefte aan een eigen metalen stempel met het stadswapen om die van de Mairie te vervangen. Hierbij moet dan een fout gemaakt zijn.

Coll. 37.00 en 37.000.

P. (MOGELIJK VERVALST) ZEGELSTEMPEL IN HET MUSEUM DE CASTEELSE POORT

Ø 3,9cm, vermoedelijk lood of loodlegering

Tot de collectie van het Museum 'De Casteelse Poort' behoort een zegelstempel, waaraan een kaartje met de woorden 14de eeuws hangt en een nummer. Het nummer duidt op een oorspronkelijk museum-registratienummer. Het model lijkt op middeleeuwse zegelstempels. Het gewicht duidt op lood of een legering met een hoog loodgehalte. Aan de samenstelling

STAD EN SCHEPENDOM

P. (MOGELIJK VERVALST) ZEGELSTEMPEL IN HET MUSEUM DE CASTEELSE POORT (vervolg)

van het materiaal kan niet de ouderdom worden bepaald (mededeling Instituut Collectie Nederland, 2006).

Van den Bergh (1878, zie boven Hoofdstuk 2) beschrijft dit zegel als *17^e eeuw*? *Een rad met acht spaken, de bovenste gekruist. Omschrift: Klein seegel Stat Wageningen. Middellijn: 4 cm. Een afdruk in lak, aanwezig in een verzameling.* Klaarblijkelijk is van dit zegelstempel een lakafdruk gemaakt. Van den Bergh meent dat het zegelstempel 17de eeuw is.

Er is geen afdruk van dit zegel uit de Middeleeuwen of later in een archief bekend. Mars (1981, zie Harderwijk) vermeldt dat in 1525 een vals zegelstempel van de stad Harderwijk in Utrecht aanwezig was. De stad heeft toen onmiddellijk dit stempel opgehaald en opgeslagen. Misschien dat ook van andere stadszegels, inclusief dat van Wageningen vervalsingen waren gemaakt.

Het is ook mogelijk, dat het een 19de-20ste eeuw maaksel is. Het lijkt sterk op het .S.W.-zegel. Indien dat het geval is, is het wel met achtergrondkennis gedaan

Zegelstempel in de collectie van het museum de Casteelse Poort te Wageningen.

Een wagenwiel met acht bolle spaken, waarvan de bovenste gekruist. Omschrift: CLEIN SEEGEL STAT WAGENINGEN. N.B. Afbeelding in spiegelbeeld
Coll. 59.10.

In spiegelbeeld

Q. EEN MODERN STEMPEL

GEMEENTE WAGENINGEN. Wageningen, 18 november 2002. Privé document.

Het wapen van Wageningen met bovenschrijf GEMEENTE en onderschrift WAGENINGEN.

STAD EN SCHEPENDOM

R. WAGENINGSE BUURT

H 2,5cm, B 2,1cm.

Wageningse Buurt. D'Officier en Buurmeesteren van de Luikschouw der Stad Wageningen. Wageningen, 21 Grasmaans/april 1810. GAW, Oud-archief 119.

Een leeg ovaal schild. Schilddekking: een kroon met vijf fleurons. Is het schild geplaatst op versierselen of is het een dubbelkoppige adelaar?

N.B. De Wageningse Buurt heeft waarschijnlijk geen eigen wapen gehad. Daarom heeft men het schild blank gelaten, misschien met de gedachte om alsnog het wapen van de stad Wageningen in het schild aan te brengen.

Het betreft een verzoek om een perceel in erfpacht te hebben. Coll. 30.21.

S. POSTKANTOOR VAN WAGENINGEN

Zegelhoogte 3cm.

Postkantoor Wageningen. Wageningen, 4-1-1847. GAW, Nieuw Archief 2572.

Tekst: POSTKANTOOR WAGENINGEN.

N.B. Brief van de Directeur van het Postkantoor te Wageningen E.J. Haspels aan de Burgemeester van Wageningen, betreffende de *vrijstelling van poortgeld van de weduwe H. Meijer als aanneemster van den postrit[ten] van Utrecht op Arnhem welk des nachts den stad passeren.*

Coll. 48.22.

HOOFDSTUK 4

STEDEN EN DORPEN (zie voor Wagenvene en Wageningen hoofdstukken 2 en 3)

De hieronder afgebeelde zegels betreffen vooral de door schepenen gebruikte klein- of geheimzegels. Een aantal is afkomstig van schepenen van instellingen, die ik samenvat als dorpen.

In de Inleiding is al aangegeven, dat van de meeste zegels van steden en dorpen in het algemeen geen gepubliceerde studies bestaan. Een gunstige uitzondering is de publicatie over zegels van steden in Zuid-Holland, en enkele andere plaatsen.

De meeste zegels zijn dunne papierwaszegels, die moeilijk door gebrek aan diepte te fotograferen zijn. Witte vlakken heb ik enigszins grijs gemaakt. Ik vermeld alleen het materiaal bij zegels waarbij roodlak of inkt is gebruikt.

Alkmaar

Stads Zegel van Alkmaar. Alkmaar, 10-12-1735. GAW, Recht. archief 195. Ø 4,2cm.

Een burcht. Omschrift: onduidelijk.

N.B. Volmacht. – *ten Oirconde hebben wy Burgermeester voornt. dese met het Stads Zegel doen bevestigen.*

Coll. 18.19. Duplacaat 28.02.

Stadszegel van Alkmaar. Alkmaar, 15-6-1776. GAW, Recht. archief 198. Ø 4,0cm.

Een ronde, gekanteelde en geopende burcht, voorzien van een valdeur. Schilddekking: een lauwerkrans hangende aan een geknoopt lint. Schildhouders: twee leeuwen. Omschrift: onduidelijk.

N.B. *De Burgemeesteren en Regeerders der Stad Alckmaer* geven volmacht *ex finis*, w.g. secretaris J. Winden?

Coll. 39.13.

STEDEN EN DORPEN

Amersfoort (vervolg)

Stad Amersfoort. Amersfoort, 8-9-1708. GAW, Oud-archief 87. Ø 4,5cm.

Een kruis. Schilddekking: een kroon met drie fleurons en twee drie-parels. Geen schildhouders. Onduidelijk is of zich op het lint om het schild een tekst bevindt.

N.B. Het betreft een *seeckeren Jelis Jerusalem out hij segte 15 jaaren – heeft al eenige quijte stuckgens gepleegt in Utrecht* (voor straf naar het) *rasphuijs*. quijte stuckgens gepleegt = mogelijk kwade streken uitgehaald. Zijn vader probeert en hoopt hem vrij te krijgen door te wijzen op jeugdig onbesuisd gedrag.

Coll. 22.27.

Stad Amersfoort. Amersfoort, 8-2-1727. GAW, Oud-archief 91. Ø ca 4,8cm.

Een kruis. Schilddekking: een kroon met drie fleurons en twee drie-parels. Schildhouders: twee leeuwen. Boven de kroon op een lint een niet te ontcijferen tekst.

N.B. Het betreft – *den jen* (=eersten) *deser, niet verder als gisteren den 7^e ontfangen – om onse gevangene – oversenden*, w.g. -?-Schagen.

Coll. 23.31. Duplicaat 27.17.

Secret Zegel van de Stad Amersfoort. Amersfoort, 15-4-1738. GAW, Recht. archief 196. Ø 5,5cm

Een kruis. Schilddekking: een kroon met vijf fleuron en mogelijk vier parels. Schildhouders: twee leeuwen. Omschrift: SIG.SECRET.URBIS.AMISFURTI.

N.B. Machtiging, w.g. C? Brinckesteijn.

Coll. 39.15. Duplicaat 32.15.

STEDEN EN DORPEN

Amersfoort (vervolg)

Stads-Secret Zegel van Amersfoort. Amersfoort, 7-9-1780. GAW, Rech. archief 198. Ø 5,5cm.

Zie boven.

N.B. Machtiging. --*hebben wij het Stads-Secret Zegel in 't Spatium dezes doen drucken*, w.g. Suijck, *abs. secreto* (= in afwezigheid van de secretaris). Geen jaartal bij datum, maar onder de handtekening staat in een cirkeltje 80, d.w.z. 1780. Hoort bij Utrecht (staten, 32.31). Deze slechte zegelafdruk is opgenomen vanwege de bovenstaande slotzin.

Coll. 32.33.

Président du tribunal de première Instance te Amersfoort.

Amersfoort, 27-1-1813. GAW, Notarieel archief 1566. Ø 3,4cm.

De Franse gekroonde adelaar. Bovenschrift: TRIBUNAL I^{RE} INSTANCE A AMERSFORT, benedenschrift: ZUYDERZEE. Rechtbank in eerste aanleg.

N.B. *Vu pour légalisation de la Signature du --*, d.i. gezien voor de legalisatie van de handtekening van de --.

Coll. fotocopiëën.

Amsterdam

Schout, Schepenen en Gerecht van Amsterdam. Amsterdam, 26-3-1708. GAW, Oud-archief 87. H 3,3/3,5cm, B 3,1/3,3cm

Een paal beladen met drie schuinkruisjes boven elkaar. Het schild gehouden door een links van het schild zittende leeuw. Boven het schild het linkeruiteinde van een lint. Omschrift: SIGILLU OPPIDI AMSTELREDAMENSIS.

N.B. Zegeltype 1. Een gevangene, moet worden opgehaald. Voor twee soortgelijke stempels zie de volgende twee afdrucken: zegeltypen 2 en 3..

Coll. 22.30.

Deze en andere plakzegels komen meerdere malen voor, o.a. Rech. archief 9, 4-9-1764 op omslag, 14-8-1764 op stuk; Rech.

archief 023 Amsterdam, 27-12-1767.

STEDEN EN DORPEN

Amsterdam (vervolg)

Stad Amsterdam. Amsterdam, 25-9-1731. GAW, Recht. archief 023. H 3,3cm, B 3,1cm.

Een paal beladen met drie schuinkruisjes boven elkaar. Het schild gehouden door een links van het schild zittende leeuw. Alles op een sokkel. Boven het schild het linkereind van een lint, waarop een bol, koek of penning. Omschrift: SIGILLU OPPIDI AMSTELREDAMENSIS.

N.B. Zegeltype 2. – *van den persoonen die alhier over het Crime van Sodomie gexemteert zijn, doen verzien, en daar en Ued. Groot Achtb. gevange Jacob Kinkee, niet bekent gevonden --,* w.g. P. De la Court.
Coll. 51.35.

Schout, Schepenen en Gerecht van Amsterdam. Amsterdam, 29-4-1738. GAW, Oud-archief 93. H 3,5, B 3,3cm.

Zie boven.

N.B. Zegeltype 3. De stad Wageningen moet een gevangene ophalen, w.g. J.V[an] Witsen de Jonge.
Coll. 24.05.

Waarmerk van Stad Amsterdam. Amsterdam, naastliggende stuk 20-11-1752. GAW, Recht. archief 196. Ø 2,5cm, buitencirkel Ø 6,1cm.

Vermoedelijk het wapen van Amsterdam: een paal, beladen met drie schuinkruisjes boven elkaar. Schilddekking: een keizerskroon.

N.B. Waarmerk van elke bedrukte bladzijde. *Volmagt. Wij Burgemeesteren, Regeerders der Stad Amsterdam.* Het stuk werd ook bezegeld met het *Steede Segel ter zaak.* Vanwege de zeer slechte staat van het zegel geen foto.
Coll. 32.13.

STEDEN EN DORPEN

Amsterdam (vervolg)

hier onder gedrukt, w.g. P. Hooft.
Coll. 04.18. Duplicaat 31.17.

Op 2^e vel het bovengenoemde waarmede. Deze afdruk komt meerdere malen voor, o.a. Oud-archief 196: 25-9-1737, 15-12-1747 en beneden.

SteedeSegel van de stad Amsterdam 1656. Amsterdam, 11-4-1747. GAW, Recht. archief 196. Ø 5,8cm.

Een naar links varende kogge met opgetuigd zeil, op de boeg en in het schip vermoedelijk een persoon en een hondje; op de achtersteven een schild met vermoedelijk een leeuw (van Holland) en de vlag van Amsterdam. Omschrift:

SIGILLUM CIVITATIS AMSTELREDAMENSIS 1656.

N.B. Stadszegel, gesneden in 1656. Volmacht afgegeven door *Wij Burgermeesters en Regeerders der Stad Amsterdam – Het betreft – scheydinge en deijlinge van een boedel. Over Saake*

Plakzegel. SteedeSegel van de stad Amsterdam 1656.

Amsterdam, 15-12-1747. GAW, Oud-archief 196. Ø 5,8cm.

Zie boven. Zie volgende voor een duidelijke afbeelding.

N.B. Hiertoe behoort ook kwitantiezegel van 12 stuivers, w.g. Jan Van Loon de Jonge.

Coll. digitale foto's.

Idem Recht. archief 195, Amsterdam, 21-1-1722, 1-5-1733, 14-9-1735.

Duidelijke afbeelding van 'het tweede zegel ad causas'.

Ontleend aan R. van Answaarden. 1992. Der stede zeghelen opnieuw bezien. Amstelodamum 84: 11-20. Dit zegel kan ook beschreven worden als Stede zeghel ter saake. Hoewel niet opgegeven zal de grootte van dit zegel als boven Ø 5,8cm zijn.

STEDEN EN DORPEN

Amsterdam (vervolg)

Rijnvaart van Amsterdam. Amsterdam, 13-1-1792. GAW, Oud-archief 104. Ø 3,9cm.

Een schild met het wapen van Amsterdam, gedekt door een keizerskroon en rechts vergezeld van een pot waaruit een plant komt, en links van een Nereus-figuur, zijnde een zittende naakte man met gebaarde kop, die in zijn linkerhand een tweetand houdt en met zijn linkerarm op een horizontaal geplaatste pot steunt; uit de pot stroomt water en erachter staan planten.

Omschrift: COMMISSARISSSEN VAN DE VAART OP DE RHYN.

N.B. De verworven rechten van de beurtschippers worden afgeschaft. Dit houdt in dat elke schipper tussen de steden goederen mag vervoeren.

Coll. 20.35.

Commissie tot Onderzoek te Amsterdam. Amsterdam, 15-10-1795. GAW, Oud-archief 105. H 3,2cm, B 3,0cm.

Roodlak. De woorden COMMITÉ TOT ONDERZOEK, en in de voet twee kruislings geplaatste takjes.

N.B. Het betreft *paspoorten om buitens lands te verreizen*.

Tekstzegel.

Wethouders der stad Amsterdam. Amsterdam, 28-2-1807. GAW, Oud-archief 117. Ø 3,7cm.

Een paal, beladen met drie schuinkruisjes boven elkaar.

Schilddekking: een keizerskroon. Schildhouders: twee aanzienende leeuwen. Omschrift: SIGILLUM.---REDEMPTIO.

N.B. Een gedrukt stuk betreffende een *Vragt-Lyst van Amsterdam op Steenwyk*, w.g. H. Huyghens en J. Zomer.

Coll. 30.11.

STEDEN EN DORPEN

Amsterdam (vervolg)

Inktafdruk van Amsterdam. Amsterdam, 9-11-1819.

Notarieel archief 1566. Ø 2,5cm.

Zie boven. Schilddekking: een onduidelijke keizerskroon.

N.B. Legalisatie van een handtekening door *Wij Burgemeesteren der Stad Amsterdam*.

Coll. fotocopiëën.

Arnhem

Zegelstempels van de stad Arnhem werden ook gebruikt om documenten van het Quartier/Kwartier van Veluwe/Arnhem en zelfs in 1814 die van de provincie Gelderland te zegelen.

Lit. A.C. Zeven. 2003. Glaasjes met het wapen van het Kwartier van Veluwe. Veluwse Geslachten 29: 34-35.

Stads Secret Segell van Arnhem. Arnhem, vi Decembris stylo veteri = 6-12-1584 oude stijl. GAW, Oud-archief 1164. Ø 4,2cm.

Een dubbelkoppige adelaar. Bovenschrift: ARNHEM.

Omschrift: -- OPPIDI--?

N.B. *Vraagstukken* -- getuigenis en verklaring. *In oirkunde onsser Stadt Secret Segell* --.

Coll. 50.11.

Idem plakzegel Oud-archief 1164. Arnhem 13-2-1624.

Burgemrn, Schepenen ende Raidt der Stadt Arnhem, w.g. G. Sluijsken, secret[aris].

Stads Secret Segel van Arnhem. Arnhem, 17-11-1623. GAW, Oud-archief 1069. Ø 4,3cm.

Zie boven.

N.B. – *ovver d'consenten – van den gemeijne saecke – 1614.*

Coll. 47.09.

Dit zegel werd ook door *Die Gedeputierden des Quartiers van Veluwe* gebruikt, w.g. J. Verstegen, secret[aris]. Oud-archief 1069. Arnhem, 22-1-1631.

STEDEN EN DORPEN

Arnhem (vervolg)

Stad Arnhem. Arnhem, 13-10-1675. GAW, Oud-archief 76. H = 2,3cm. Schildhoogte 0,9cm.

Roodlak. Een tweekoppige adelaar. Schilddekking: een kroon met drie drie-parels en zes parels. Omschrift: SE.DER STADT. ARNHEM.

N.B. SE = SEGEL. *Plaquat van de jaght*, w.g. Wilh[elmu]s van Harn, adjunct Secret[ari]s. Josias van Harn was toentertijd secretaris.

Coll. 19.36.

Idem Oud-archief 76. Arnhem, zonder datum, w.g. Wilh. van Harn, die een brief van *sijn Hoogheijts responsive op die missive van de steden* [Lembeecq, 29-7-1685] doorstuurt.

Stad Arnhem Arnhem, 18-3-1699. GAW, Oud-archief 83. Ø 4,6cm.

Zie boven. Schilddekking: een kroon met vier geparelde halfronde bogen. Schildhouders: twee leeuwen, elk met in de buitenklauw een krans omhoog houdend. Omschrift: ZE: DER STADARNHEM.

N.B. Burgem[eeste]r[e]n, Schepenen en Raet van Stat Arnhem. STADARNHEM als één woord. Het betreft – *Verpachtinge van Monopolie op de brandewijnen en gedistilleerde waeteren*, w.g. HWVRuijven (= H.W. van Ruijven).

Coll. 21.31.

Stadt Arnhem. Arnhem, 1754. GAW, Oud-archief 1090. Ø 4,5cm.

Zie boven.

N.B. Geen nadere datering. Op de envelop staat *Staat van Oorlog over 1754*. Op de voorzijde één zegel en de zegels van A. Nuijen (47.17) en R.W.? van Pabst (47.18). Op de achterzijde drie zegels van de stad Arnhem en drie zegels van A. Nuijen.

Coll. 47.16.

Idem 1753: zwartlak. Idem 1755: voorzijde 1x Arnhem, achterzijde 2x Arnhem en 2x Van Hogendorp.

STEDEN EN DORPEN

Arnhem (vervolg)

Stad Arnhem. Arnhem, 5-5-1796. GAW, Oud-archief 132. Ø 4,6cm.

Zie boven.

N.B. Een begeleidende brief betreffende een beter *bestier van deze Provincie*, w.g. A. Blaauw, *bij absentie van den secret[ari]s*. Coll. 31.00.

Idem: Arnhem, 9-4-1795, Arnhem, 24-9-1795, Oud-archief 111: Arnhem, 30-4-1800.

Stad Arnhem. Arnhem, 24-9-1795. GAW, Oud-archief 105. Ø 4,6cm.

Beschrijving: zie boven.

N.B. *De volksvertegenwoordigers uitmakende de Magistraat der stad Arnhem* nodigen die van Wageningen uit voor een vergadering over de verdeling van de lasten op 30-9-1795. Coll. 03.20.

Stads Secretet zegel van Arnhem. Arnhem, 23-3-1744. GAW, Recht. archief 196. Ø 5,3-5,4cm.

Een dubbelkoppige adelaar. Schilddekking: een kroon met vijf fleurons. Schildhouders: twee leeuwen. Omschrift: ZEG: DER STAD ARNHEM.

N.B. — *Ons Stads Secretet Zegel hier onder doen drukken.*

Volmacht, w.g. R.J. Optennoorth, secretaris.

Coll. 06.13.

Er bevinden zich in Recht. archief 195 meerdere afdrucken van dit zegel, bijv. d.d. 30-2-1728, 30-9-1728, 28-6-1730, 25-3-1736, 3-2-1737. Oud-archief 1059: 16-10-1735 en zonder datum 1765.

STEDEN EN DORPEN

Arnhem (vervolg)

Stad Arnhem. Arnhem, het Eerste Jaar der Bataafsche Vrijheid = 15-3-1795. GAW, Oud-archief 1191. Ø 5,3cm.

Zie boven.

N.B. *Medeburgers! Wij verzoeken U aan de Franschen Commissaris – een Rijtuig tot de naaste station op zijne reis naar Utrecht te willen bezorgen ten einde de Arnhemsche voerman met zijn faison met twee paarden ten eersten mogen kunnen retourneren*, w.g. J. Troost, secret[aris].

Coll. 58.22.

Deze afdruk komt meerdere malen voor, o.a. 20.11. Arnhem, 4-4-1794. GAW, Oud-archief 104. Ø 4,8cm. Het betreft een

vervroegde vergadering op 8 mei 1794, w.g. Bern. Joh. Hoff, secretaris.

Van vele afdrukken van dit zegel uit de 18de eeuw werd de dunne laag lak weggekrabd; waarschijnlijk om de lak opnieuw te gebruiken.

Stadt Arnhem. Arnhem, 16-12-1744. GAW, Oud-archief 1089. Ø 4,8cm.

Een dubbelkoppige adelaar. Schilddekking: kroon met vijf fleurons. Omschrift: ZEG: DER STADT ARNHEM.

N.B. Gedrukte exemplaren van het *Reglement van Regeeringe bij Syne Hoogheijd de Heere Erfstadhouder*.

Coll. 47.12.

Stadt Arnhem. Arnhem, 24-6-1748. GAW, Oud-archief 1089.

Ø 4,8cm.

Zie boven.

N.B. Op een envelop afgedrukt, waarin een *stuk Staat van Oorlog over 1748*. Een begeleidende brief van H:W:Backer, namens Borgemeesters, Schepenen en Raad der Stad Arnhem is gedateerd 20 Junius 1748.

Coll. 47.13.

Dit zegel komt meerdere malen voor, n.l. op de envelop, waarin De Staat van Oorlog van 1746, 1747, 1750

STEDEN EN DORPEN

Arnhem (vervolg)

Stad Arnhem. Arnhem, 20-11-1810. GAW, Notarieel archief 1562. Ø 3,1cm.

Gevierendeeld, 1 en 4. een gekroonde leeuw met zwaard en pijlenbundel (Bataafse republiek), 2 en 3. de Napoleontische adelaar staande op een bliksemschicht. Een helm gekroond met een grote kroon. Benedenschrift: ARNHEM.

N.B. Met andere zegels op een envelop, waarin later een testament uit 19-12-1815 is toegevoegd.

Coll. 60.15.

Tevens een in de envelop ingedrukt kwitantiezegel 1810 van 6 St.

Kwitantie- of waarmerkzegel. Arnhem, 22-6-1685. GAW, Oud-archief 154. Ø 3,1cm.

Op een schild het wapen van Arnhem: twee leeuwen houdend een schildje, dat beladen is met een dubbelkoppige adelaar.

Schilddekking: een hertogmuts met kroon met vijf fleurons. Het schild rechts en links vergezeld van 6 en S. Onderschrift: CLEYN 1666 ZEGEL.

N.B. Kwitantiezegel op document.

Coll. 08.24. Duplicaat 06.27.

Komt meerdere malen voor. Een afdruk uit 1666 ook in Hoofdstuk 5.

Asperen

Zegel van de Stad Asperen. Asperen, 21-12-1802. GAW, Oud-archief 113. Ø 2,8cm.

Roodlak. Een vijf torenige burcht met in de poort een valhek en daaronder een schildje beladen met twee gekanteelde en tegengekanteelde dwarsbalken (Van Arkel). Omschrift: SIGILLVM OPPIDI ASPERENSIS.

N.B. Het schildje is Van Arkel. Het betreft *Eene Akelige en felle Brand op (maandag) de 20ste Julij*, waarvoor een collecte wordt gehouden, w.g. F. Gerdessen, secret[aris].

Coll. 26.20.

STEDEN EN DORPEN

Bergen-op-Zoom

Zegel van Bergen op Zoom. Bergen op Zoom, 24-6-1734.

GAW, Rech. archief 195. Ø 4,5cm.

Drie schuinkruisjes (2-1) vergezeld van drie bergen komend uit de schildvoet. Schilddekking: een kroon met drie fleurons en twee drie-parels. Schildhouders: twee wildemannen met een knots over de buiterschouder. Omschrift:

FAVSTO NVMINE BERGA VICTRIX, d.i. door (Goddelijke) voorzienigheid heeft Bergen op Zoom overwonnen.

N.B. Latijnse tekst, w.g. A. Baks, *geswore Clercq Vermits d'absentie van onsen Secretaris.*

Coll. 04.32. Duplicaat 10.00.

Breda

Stads zegel van Breda. Breda, 13-4-1748. GAW, Rech. archief 196.

Ø 4,0cm.

Drie Sint Andries- of schuinkruisjes (2-1). Schilddekking: een kroon met drie fleurons en twee drie-parels. Schildhouders: twee leeuwen. Omschrift: SIG: CIVITATIS BREDANAE.

N.B. *Het Stads zegel hieronder doen drucken.* Copie, bevestigd door Jacobus van Vechelen en Bernard de Bringues, schepenen van Breda, w.g. C:V:Vechelen, S[ecreta]r[i]s

Coll. 15.01. Duplicaat 09.31. Idem 31.12.

Coevorden

Stads Zegul van de Stadt Coevorden. Coevorden, 28-4-1740.

GAW, Rech. archief 196. Ø 3,7cm.

Een voorportaal van een kerk, waarin rechts een bisschop en links St. Joris een draak doorstekend. Omschrift: --.

N.B. Volmacht. Het betreft *magenscheidinge en deijllinge*, d.w.z. een boedelscheiding tussen *magen*, dus familieleden, van huis in de Rijmsdijkstraat, *een stuck toebaklands genaamd 'Pelsen Bongaart'*, *twee stucken toebakland genaamd 'de Braak acker'* en nog een stuck gelegen aan de Bennekumse weg.

Coll. 15.14. Duplicaten 31.18 en 32.08.

Idem Coll. 15.03 met duplicaat 09.30: Coevorden, 1-4-1747.

GAW, Rech. archief 196. Machtiging afgegeven door *Wij Burgerm[eeste]ren, Schepen ende Raadt der Stadt Coevorden*, w.g. J. Scheerman, namens G. Wildrick, secretaris.

STEDEN EN DORPEN

Culemburg

Het gewoone Stads Zegel van Culemborgh. Culemborg, 4-10-1773. GAW, Recht. archief 198. Ø 3,7cm.

Een burcht met twee zijtorens, de middelste groter en hoger, op de zijtorens vermoedelijk een vlag en onder de middentorens een schildje, beladen met drie zuilen (2-1). Omschrift:

SIGILLUM MAGNUM CIVITATIS CULENBURGENSIS.

N.B. In tekst Culemborg. In de tekst wordt vermeld het *gewoone Stads Zegel*, maar het omschrift duidt op het grootzegel (zie volgende). Machtiging.

Coll. 33.01.

Grootzegel van Culemborg. Culemborg, 1728. GAW, Recht. archief 195. Los zegel. Ø 4,2cm.

Zie boven.

N.B. Volgens het omschrift het grootzegel. Een losliggende zegel, dat nabij stukken uit 1728, ligt. Misschien is het zegel verplaatst.

Coll. 35.32.

Stads zegel van Culemborg. GAW, Recht. archief 195, d.d. 20-11-1725. Document, waarin vermeld wordt dat het stuk bezegeld is met het *Stads Zegel van de Stad Culemborg*. Zegel afwezig.

Delft

Inkstempel van het Plaatselijk bestuur van de stad Delft.

Delft, 12-5-1824. GAW, Notarieel archief 1569. Ø 3,5cm.

Een paal. Schilddekking: een vijfbladige kroon. Schildhouders: twee aanzierende leeuwen. Bovenschrift: PLAATSELYK BESTUUR, onderschrift: VAN DE STAD DELFT.

N.B. Legalisatie van de handtekening van H.T. van Wijk Wed[uw]e Koot, *bij ons Burgemeester der stad Delft*, w.g. E. Overgaauw Pennis.

Coll. Fotocopieën.

STEDEN EN DORPEN

Deventer

Stadszegel van Deventer. Deventer, 27-4-1791. GAW, Recht. archief 199. Ø 4,4cm.

Een adelaar. Schilddekking: keizerlijke kroon van het Heilige Roomsche Rijk. Omschrift:

SIGILLVM CIVITATIS DAVENTRIAE.

N.B. Uitgeknipt en opgeplakt zegel. Daar Deventer een rijksstad is is de adelaar de 'Duitse' adelaar. Een machtiging tot verkoop van onroerend goed in Wageningen, w.g. H. van Suchtelen, secret[aris].

Coll. 40.04.

Stad Deventer. Deventer, 10-5-1796. GAW, Recht. archief 004.

Ø 4,4cm

Zie boven.

N.B. Een in het Frans en Nederlands gedrukt en ingevuld formulier met aanhef *Wy Representanten van 't Volk van DEVENTER verzoeken hier mede alle hooge en lage Politique en Militaire Beambten – laisser passer is ingetrokken.*

Coll. 56.15. Duplicaat 56.16.

Dit zegel komt ook als stadszegel uitgeknipt en opgeplakt voor: Recht. archief 231, Deventer, 14-5-1766.

Deventer. Recht. archief 201, Deventer, 14-5-1766, w.g. M. van Doorninck, Secret[aris] 1766. Niet gefotografeerd: te slecht.

Dordrecht

Zegel deser Stad Dordrecht. Dordrecht, 4-1-1731. GAW, Recht. archief 195. Ø 3,1cm.

Een middeleeuwse toren omgeven door een muur. Geen omschrift.

N.B. Volmacht. – *Zegel deser Stadt hierop gedrukt*, w.g. R.N. Eelbo als secretaris.

M. Boeijnga. 1987. De stadszegels van Dordrecht. Scriptie RUUtrecht. 79p: afb. 25 vermeldt dit zegel als tegenzegel. A.J. Busch. 1966. De zegels en het wapen van Dordrecht, p 65-90 in E.C.M. Leemans-Prins (red.). Zegels en wapens van steden in Zuid-Holland. 's-Gravenhage. 271p, vermeldt als één van de *twee nyuwe stadtszeegelen* --. Zegel waarschijnlijk in 1588 gesneden door Gerard van Bylaar. Afgedrukt tot 1775, en

vervangen door zegel met stadswapen.

Coll. 17.15.

STEDEN EN DORPEN

Dordrecht (vervolg)

Stad Dordrecht. Dordrecht, 29-10-1852. GAW, Notarieel archief 4827 acte 1827. Ø 3,2cm.

Zwarte inkt. Ovaal schild. In rood (verticale arcering) een zilveren paal. Schilddekking: een kroon met drie fleurons en twee parels. Schildhouders: twee griffioenen. Omschrift: SIGILLUM CIVITATIS DORDRACENAE.

N.B. Testament. *Voor legalisatie*, w.g. H. Lotsij.

Lit. Zie boven.

Coll. 41.16.

Ede

Ambt van Ede. Ede, 7-11-1797. GAW, Gilde 45. Ø 3,3cm.

Roodlak. De vrijheidsmaagd met haar linker elleboog ristede op de bijbel, die op een sokkel ligt. Op de omslag van de bijbel vermodelijk een kruis en op de zijkant van de sokkel van boven naar beneden een bolletje, een gestileerde E en een Franse lelie. N.B. Een volmacht. Het ambt is vertegenwoordigd door B. Ten Berkel en H. Mulder.

Het ambtszegel vormde de basis voor het gemeentewapen.

Lit. A.C. Zeven. 2009. Het zegel, het wapen en de vlag van het Schoutambt Ede, respectievelijk de gemeente Ede. *Heraldsih Tijdschrift* 15: 38-40.

Elburg

Grootzegel of Stadts Secretet Segel van Elburg. Elburg, 16-11-1735. GAW, Oud-archief 1059. Ø c4,0cm.

Een poortgebouw, vergezeld rechts en links van een zijtoren.

Niet te zien is of in de poortopening een schildje beladen met een leeuw aanwezig is. Omschrift: - SECRETUM - (zie volgende).

N.B. *Accoord tussen de stad Arnhem ter eenre en de steden Harderwijk, Wageningen, Hattem en Elburg ten anderen sijde – tot wegnemingen van de disputen*, w.g. R.O. Schrassert, secretaris. Afschriften van betrokken steden. Alleen die van Harderwijk (47.03, 2-12-1735) gezegeld. Arnhem, 10-12-1735, Hattem, Luna (maandag) 7-11-1735, Wageningen, 10-10-1735.

Omdat het zegel een 'accoort' tussen steden bekrachtigd is het in

dit geval als een grootzegel.
Coll. 47.02.

STEDEN EN DORPEN

Elburg (vervolg)

Stadts Secret Segel van Elburg. Elburg, 17-8-1736.

GAW, Recht. archief 195. Ø 3,8cm.

Zie volgende.

N.B. Losliggend zegel. Machtiging van verkoop van goederen te Wageningen.

-- *onse Stadt Secret Zegel hieronder doen drucken*, w.g. R.O. Schrassert.

Coll. 18.21. Duplicaat 28.03.

Stadszegel van Elburg. Elburg, 23-1-1798. GAW, Oud-archief 108. Ø 3,5cm.

Roodlak. Een burcht met drie torens met kantelen, in de deuropening van de middelste toren een liggende leeuw. Schilddekking: een kroon met drie fleurons en twee drie-parels. Schildhouders: twee aanzierende leeuwen. Omschrift: SIGILLUM CIVITATIS ELBURGENSIS.

N.B. Het betreft financiën, w.g. A. Hoefhamer, secretaris.

Coll. 23.10.

Grave

Stad Grave. Grave, 7-4-1706. GAW, Oud-archief 131. Ø c4,5cm.

Twee smalle dwarsbalken met in het hart een geopende toren en vergezeld van acht 'vogeltjes' (merletten) zoomsgewijs geplaatst, d.w.z. drie in het schildhoofd naast elkaar, twee ter weerszijden van de toren en drie in de schildvoet naast elkaar. Omschrift: SIGILLVM.CIVITATIS.GRAVIA. Schilddekking: een antieke gravenkroon (met twee parels en drie drie-parels).

N.B. *Privilége van Tolvrijheijt mogen worden gemaintineert.*

Lit. W.A. van Ham. 1986. Wapens en vlaggen van Noord-Brabant. De Walburg Pers. 218p. Afb. 43 17de eeuw, en afb. 2 ca

1800. Gemaintineert = gehandhaafd.

Coll. 33.33.

STEDEN EN DORPEN

's-Gravenhage

Stads Zeegel, d.w.z. zakenzeegel van 's-Gravenhage. 's-Gravenhage, 24-3-1738. GAW, Recht. archief 196. Ø 3,8cm.

Een gekanteelde poort met op de rechter toren een leeuw, en op de linker toren een ooievaar met aal in de bek, en vergezeld rechts en links van een uitgerukte boom. Omschrift: S' AD CAVSAS HAGEN SES.

N.B. Een eerder gemaakt testament, w.g. Johan van Renesse, 17-4-1744.

Lit. H.M. Mensonides. 1966. De zegels en het wapen van 's Gravenhage, p 113-143 in E.C.M. Leemans-Prins (red.). Zegels en wapens van steden in Zuid-Holland. 's-Gravenhage. 271p: *dit zegel werd van 1581-1638 gebruikt.* Maar ook later. Coll. 04.29. Duplicaat 32.14.

Stadt 's-Gravenhage. 's-Gravenhage, 17-4-1744. GAW, Recht. archief 196. Ø 3,7cm.

Zie boven.

N.B. Zakenzeegel. *Met onse opgedrukte Stads Segel bevestigd.*

Lit. zie boven.

Coll. 31.31.

Groenlo

Stad Groenlo. Groenlo, 26-5-1855. GAW, Notarieel archief 4828 acten 2206 en 2210. Ø 3,8cm

Zwarte inkt. Een leeuw. Bovenschrift: PROVINCIE GELDERLAND, benedenschrift: STAD GROENLO.

N.B. Afdruk behorende bij zegel van notaris Roelvink (41.28). Machtiging.

Lit. H.J. Steenbergen. 1982. Het wapen van de gemeente Groenlo, p. 63-66 in De gemeentewapens van Achterhoek en Liemers. Jbk Achterhoek en Liemers. 5. De Walburg Pers. 174p. Coll. 41.27.

STEDEN EN DORPEN

Groningen

Stad Groningen. Groningen, 6-9-1732. GAW, Rech. archief 132. Ø 4,1cm.

Een dwarsbalk. Het schild gelegd op een tweekoppige adelaar met achter elke kop een nimbus.

N.B. De *Burgemeesteren en Raad van Groningen* kennen een gezochte persoon niet, w.g. onleesbaar.

Coll. 53.22.

Haarlem

Zegel ten zaken van de Stad Haarlem. Haarlem, 3-5-1793. GAW, Rech. archief 199. Ø 5,8cm.

Een zwaard met de punt omhoog, vergezeld boven van een verkort breedarmig kruis en aan beide zijden van twee zespuntige sterren boven elkaar. Schilddekking: een kroon met vijf fleurons. Schildhouders: twee omziende leeuwen.

Omschrift: S.CIVITATIS HAARLEMENSIS AD CAUSUS.

N.B. Volmacht, w.g. G. van Aalst, Schout.

Coll. 38.13. Duplicaat 34.12.

Harderwijk

Stadt Secret Segell van Harderwijk. Harderwijk, Woensdaech post dominica[m] Misericordia = woensdag na de 2^e zondag na Pasen = 9-4-1559. GAW, Oud-archief 225. Ø c4,2cm.

Roodwas. In een met blokjes bezaaid veld een leeuw. Omschrift: SECRE[TUM] CIVITATIS DE HERDERW[IJK].

N.B. *Wy Burgemeysters, schepen[en] ind Raedt der Stadt van Harderwijck – onse stadt segell –*. Het was in 1559 op 26 maart (een vroege) Pasen. Het stuk verwijst naar een – *Franzyze* (perkamenten) *brieff mijt eenen Roode zegel van harttoch Willem van Gulich by den genaden Gatts (Gods) hartoge van Gelre*. Dat was hij in de periode 1539-1543.

Lit. K. Mars. 1981. Het zegel en het wapen van de stad Harder-

STEDEN EN DORPEN

Harderwijk (vervolg)

wijk. De Ned. Leeuw 98: 151-160: dit zegel werd in 1550 ook afgedrukt op een 'Gelders' document (zie Gelderland, coll. 16.06). Een origineel stempel stamt van voor 1410. Voor 1570 werd een iets kleiner zegel met identieke voorstelling gesneden. Aangezien Mars geen maten van de zegels geeft moet nader onderzoek uitwijzen welke zegelstempel voor de bijgaande werd gebruikt. Coll. 46.18.

Stadszegel, vermoedelijk grootzegel van Harderwijk.

Harderwijk, 2-12-1735. GAW, Oud-archief 1059. Ø 5,0cm.

In een met liggende blokjes bezaaid veld een leeuw.

Schilddekking: een kroon met drie fleurons en twee drie-parels.

Schildhouders: twee leeuwen. Omschrift: SIGILLVM
CIVITATIS HERDERVICENSIS.

N.B. Accoord tussen *de stadt Arnhem ter eenre en de steeden Harderwijk, Wageningen, Hattem en Elburg ten anderen sijde – tot wegnemingen van de disputen*, w.g. Johan Schrassert.

Afschriften van betrokken steden. Alleen die van Harderwijk en Elburg (47.02, 26-11-1735) gezegeld. Arnhem, 10-12-1735, Hattem Luna (maandag) 7-11-1735, Wageningen, 10-10-1735. Coll. 47.03.

Stad Harderwijk. Harderwijk, 22-1-1798.

GAW, Oud-archief 108. Ø 3,2cm.

Roodlak. Op een met 14 liggende blokjes bezaaid veld een gekroonde leeuw. Schilddekking: een kroon met vijf fleurons en vier parels. Schildhouders: twee leeuwen. Geen omschrift.

N.B. Het betreft financiën, w.g. J.J. Elsevier, secret[aris]. Coll. 23.12.

STEDEN EN DORPEN

Hattem

Stads Secreet Segel van Hattem. Hattem, 24-2-1734. GAW, Recht. archief 195. Ø 4,9cm

Een leeuw met een zespuntige ster in de krul van de staart.

Schilddekking: een kroon met vijf fleurons. Schildhouders: twee leeuwen. Omschrift: SIGILLUM CIVITATIS HATTEMENSIS.

N.B. De ster niet te zien. Volmacht bekrachtigd met – *onse Stads Secreet Segel*.

Lit. F.A. Hoefler. 1895. Zegels van Hattem. Alg. Ned. Familieblad 12: 46-48 met acht afbeeldingen. Dit zegel en de volgende worden niet door Hoefler vermeld.

Coll. 17.14.

Stads Secreet Segel van de Stad Hattem. Hattem, 14-9-1773. GAW, Recht. archief 198. Ø 4,9cm.

Zie boven.

N.B. Machtiging.-- *onse Stads Secreet Segel*, w.g. B.J. Daendels.

Lit. Zie boven. Dit zegel wordt niet door Hoefler vermeld.

Coll. 33.02.

Zegel van de Stad Hattem. Hattem, 22-9-1795. GAW, Oud-archief 105. Ø 2,3cm

Roodlak. Een leeuw met een zespuntige ster in de krul van de staart. Schilddekking: een kroon met vijf fleurons.

Schildhouders: twee leeuwen. Alles geplaatst op een sokkel.

Omschrift: ZEGEL DER STADT HATTEM.

N.B. Benoeming namens het *Quartier* (van de Veluwe) van een lid in de Raad in de Colonie van Suriname.

Lit. Zie boven. Dit zegel wordt niet door Hoefler vermeld.

Coll. 03.21.

STEDEN EN DORPEN

Hattem (vervolg)

Stad Hattem. Hattem, 23-1-1798. GAW, Oud-archief 108. Ø 2,3cm

Roodlak. Zie boven.

N.B. Het betreft *de Swolsche Postwagen*, w.g. J.H. Wijnen.

Lit. zie boven.

Coll. 23.11.

Huissen

Stadt Huissen. Huissen, 29-1-1737. GAW, Oud-archief 1147. Ø 4,0cm

Vaag te zien. Een naar links gaande zwaan. Omschrift:

SIGILLVM HVISSEN.

N.B. Het betreft afgifte van *Bewijs van Goedgedrag*, w.g. J.R.W. Veeren, secretaris. Aan bovenzijde kwitantiezegels als bij Goch

en Wesel, omdat in 1737 Huissen nog Pruisisch-Kleefs was.

N.B. In de bovenhoek bevinden zich dezelfde waarmerk- en kwitantie-inktafdrukken als bij de Heerlijkheid Kessel (zie Hoofstuk 7).

Coll. 07.12.

Stad Huissen. Huissen, 15-1-1814. GAW, Oud-archief 1279. Ø 2,6cm.

Geen schild. Een naar links gaande zwaan. Omschrift:

SIGILLVM HVISSEN.

N.B. Gezocht wordt een *landweerpligtige van deze commune*.

Coll. 57.00. Duplicaat 51.11.

STEDEN EN DORPEN

Leiden

Stadtzegeel ad causas Leyden in Hollant. Leiden, 24-8-1730.

GAW, Recht. archief 195. Ø 6,3cm.

Plakzegeel. Een leeuw houdende in de rechtersvoorklauw een opgeheven zwaard en met de linker een schild met het schuingekruiste sleutels, de baarden naar buiten gewend. Het schild is aan de bovenkant versierd met enkele lussen. Omschrift: SIG LUGDUNI BATAVORUM AD CAUSAS.

N.B. Zegel ten zaken. *Wy Schout, Burgemeesteren, Schepenen en Raden der Stadt Leyden in Hollant. Volmacht, Schout en Schepenen der Stadt Leijden* w.g. D:V:Royen = D. van Royen. Versprille vermeldt dat er meerdere soortgelijke zegelafdrukken

gevonden zijn. Waarschijnlijk behoort het GAW-zegel tot de meest voorkomende nr 11. Lit. A. Versprille. 1966. De zegels en het wapen van Leiden, p145-180 in E.C.M. Leemans-Prins (red.). Zegels en wapens van steden in Zuid-Holland. 's-Gravenhage. 271p Coll. digitale foto's.

Geheim- of Secret Segel van de Stad Leiden. Leiden, 25-9-1731. GAW, Recht. archief 003. Ø 4,9cm.

Roodlak. In een cartouche: twee gekruiste sleutels met de baarden omhoog en naar buiten gewend. Omschrift: SECREET ZEGEL DER STADT LEYDEN.

N.B. Versprille (1966) beeldt twee vrijwel identieke zegels nrs 13 en 14 af. Omdat de D van DER in het midden onder is geplaatst is zegel 51.34: Versprille nr. 13, d.w.z. met midden boven in de rand een roos.

Copie, Authenticq van het Vonnis per Lasten, w.g. namens *Schout en Schepenen der Stadt Leijden* D:V[an] Royen.

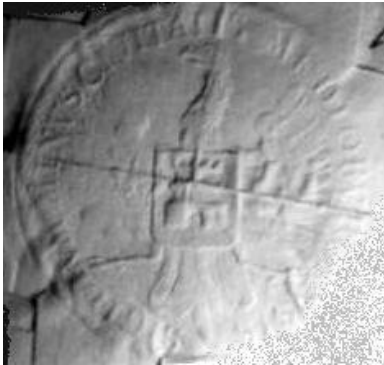
Lit. zie boven.

Coll. 51.34.

Loosdrecht, zie Mijnden en de Loosdrecht.

STEDEN EN DORPEN

Middelburg

Kleinzegel van de stad Middelburg. Middelburg in Zeeland, 6-2-1755. GAW, Recht. archief 197. Ø 5,2cm.

Een geopende, dubbel gekanteelde burcht. Het schild hangend aan een lint om de hals en rustende tegen de borst van een naar rechts kijkende adelaar. Omschrift:

SIGILLVM MINVS CIVITATIS MEDIQVIRGENSIS.

N.B. Een volmacht voor de verkoop van – *sekere Huys aan de Hoogstraet* [van Wageningen] *met desselfs Schuure en hoven*, --. Coll. 09.29. Duplicaat 16.23.

Muiden

Zegelafdruk van een inktstempel van de Stad Muiden.

Muiden, 27-11-1847. GAW, Notarieel archief 4821. Ø 3,1cm

Een dwarsbalk. Schilddekking: onduidelijk; volgens de beschrijving een schelp, waaraan een blad ontspruit. Onder het schild op een lint MVIDEN of MUIDEN.

N.B. Het betreft de verkoop van een huis in Wageningen. Coll. 40.27.

Mijnden en de Loosdrecht

Mijnden en de Loosdrecht tot Loosdrecht. Loosdrecht, 3-9-1802. GAW, Oud-archief 132. Ø 3,1cm.

Roodlak. Gedwarsbalkt van acht stukken, over alles heen een in twee rijen geschakeerd schuinkruis. Bovenschrift: SIGILLUM LOOSDRECHT.

N.B. Verzoek tot geboorte-bevestiging, w.g. Pieter Sol, Secretaris van Mijnden en de Loosdrecht tot Loosdrecht. Coll. 31.02.

STEDEN EN DORPEN

Nijmegen

Stads Secret Zegel van Nijmegen. Nijmegen, 28-3-1639.

GAW, Recht. archief 131. Ø 3,2cm.

Een ineengeschoven driehoek en driepas, waarin het wapen van Nijmegen: een dubbelkoppige adelaar met borstschild, beladen met een mogelijk dubbelstaartige leeuw. In de bovenste pas, achter het schild uitkomend een borstbeeld van een keizer met staf in de rechterhand; in elke benedenpas een leeuw als schildhouder, die in de rechterpas omgewend. Omschrift: SIGNETVM . CIVITATIS .NOVIOMAGENSIS.

N.B. – *waerheyt getuijchnis --*, w.g. J. Singendonck.

Lit. G.A.P.M. Willemsen. 1982. De zegels van de stad Nijmegen, p. 95-98 in G. Lemmens (red.). Het stadhuis van Nijmegen. Catalogi van het kunstbezit van de gemeente

Nijmegen. Nijmegen. 200p: het stempel werd in ca 1422 door *meyster Aernt van Boemel* te Parijs gesneden.

Coll. 56.13.

Stads Secret Zeegel van Nijmegen. Nijmegen, 17-2-1645.

GAW, Recht. archief 131. Ø 3,1cm.

Zie boven.

N.B. Interrogatoria. *Soo hebben wij* (Borgermeesters, schepenen ende Raedt) *dese te waerer oorconde onser Stadts Secret Zeegel hier beneden op doen drucken*, w.g. C.J. Singendonck.

Coll. 52.30.

Idem: Nijmegen, 28-3-1639.

Stads Secret Zegel van Nijmegen. Nijmegen, 25-10-1651.

GAW, Oud-archief 75. Ø 3,8cm.

Zie boven.

N.B. *Aen Erenfesten Hoochgeleerden wysen ende voorsienige Dr. Frederick van Stralen, Borgermr. der Stat Wageningen, Onser Insonders goede vriendt*, w.g. W. Klerck.

Coll. 16.16.

STEDEN EN DORPEN

Nijmegen (vervolg)

Stadt Secret Zegel van Nijmegen. Nijmegen. 16-5-1681.

GAW, Recht. archief 231. Ø c3,6cm.

Zie boven.

N.B. *Stadt Secret Segel op 't Spatium drucken*, w.g. EVLoon, secretaris = E. van Loon.

Coll. 07.31 Duplicaat 07.02.

Stad Nijmegen. Nijmegen, 12-8-1667. GAW, Oud-archief 175.

Ø 4,6cm.

Een dubbelkoppige adelaar met borstschild, beladen met een mogelijk dubbelstaartige leeuw. Schilddekking: een

keizerskroon. Schildhouders: twee leeuwen. Omschrift:

SIG: CIVI TAT: NOVIOMA GEN SIS

N.B. – *heerlyckheijt Lackemont – verpachtinghe*. De kroon is de z.g. Rudolphinische keizerskroon.

Coll. 06.24.

Stad Nijmegen. Nijmegen, 30-9-1728. GAW, Recht. archief

195. Ø 5,0cm.

Zie boven.

N.B. Volmacht, w.g. S. van Herwaarden.

Coll. 06.24.

STEDEN EN DORPEN

Nijmegen (vervolg)

Stad Nijmegen. Nijmegen, 12-7-1759. GAW, Rech. archief 009. Ø 5,1cm.

Zie boven.

N.B. Zegel op omslag. Brief van Borgermeesteren, Schepenen en Raed der Stadt Nijmegen betreffende een verklaring over verwantschap.

Coll. 52.20.

Het Gemeente Bestuur der Stad Nymegen. Nijmegen, 20-3-1799. GAW, Oud-archief 110. Ø 3,5cm.

Een dubbelkoppige adelaar met borstschild, beladen met een leeuw. Schilddekking: een keizerskroon. Schildhouders: twee aanzierende leeuwen. Omschrift:

SIG. CIVIT AT.NOVIOMAGEN.SIS, d.i. zegel van de stad Nijmegen.

N.B. Het betreft – *op donderdag den 28 maart aanstaande noodzakelijke verpatingen hebben waartenemen.*

Het zegel van het nieuwe ingericht stadsbestuur, n.l. het Gemeentebestuur.

Coll. 27.04.

Posterijen van Nijmegen. Nijmegen, 12-12-1795. GAW, Oud-archief 105. H 2,7cm, B 2,3cm.

Het wapen van Nijmegen (zie boven). Aan het schild in het midden door middel van een ring en twee linten is een hoorn met de opening naar links opgehangen, waaronder NYMEGEN.

N.B. Post Commies L.W. De Fockers uit – *klagtens – om te laat arriveren der Utrechtse postillon.*

Lit. A.C. Zeven. 2006. Twee lakzegels uit 1803 betreffende de posterijen in Gelderland. *De Globe-koerier* 47 (4): 18-19.

Coll. 03.14.

STEDEN EN DORPEN

Rhenen

stadsrecht en het Rhenense (burger)zegel. Oud-Rhenen 21: 5-35.
Coll.7.30. Duplicaat 07.01.

Stad Cachet van Rhenen. Rhenen, 15-9-1675. GAW, Recht. archief 231. Ø 3,4cm.

Een burcht met drie torens, de middelste hoger, dan de buitenste twee, geopend en voorzien van twee gekanteelde weergangen, de courtines voorzien van drie openingen en eveneens gekanteeld; in het schildhoofd een sleutel met de baard links en naar boven. Omschrift: SIGIL—(zie volgende).

N.B. Volmacht, bezegeld met Stads Cachet door W. Klerck, stadssecretaris.

Lit. H.P. Deys. 1993. Het wapen en de vlag van Rhenen. Oud-Rhenen 12: 144-160. Ph.J. van Dael. 2003. Over het Rhenense

Stad Rhenen. Rhenen, 5-10-1693. GAW, Oud-archief 131. Ø 3,4cm.

Zie volgende. Omschrift: SIGILLVM.CIVITATIS.RENENSIS.

N.B. Moeilijk te lezen tekst. Ik ontcijfer – *Hr van Tolleburg* --.

Lit. zie boven.

Coll. 33.22.

Stad Rhenen. Rhenen, 4-8-1713. GAW, Recht. archief 001. Ø 3,2cm.

Zie boven. Vage afdruk.

N.B. Het betreft – *een enorm delict – dat het bekende delict hartneckigh bij onsen gevangene sal worden ontkent.*

Lit. zie boven.

Coll. 51.27.

Idem: Recht. archief 001: Rhenen, 31-7-1713. J:L:V:Deventer = J.L. van Deventer[bedankt namens] *Burgermees[te]ren en die Gerechte der Stad Rhenen.*

Idem: Rhenen, 6-3-1795. Oud-archief 105. Ø 3,1cm. Te slecht.

N.B. Een aak die gebruikt was voor het vervoer van Troupes mag niet terug. Het zegel werd tot in de Bataafs-Franse tijd gebruikt.

STEDEN EN DORPEN

Rhenen (vervolg)

Stad Rhenen. Rhenen, 27-3-1738. GAW, Recht. archief 196. Ø 3,2cm.

Zie boven.

N.B. *Wij Schout, Burgemeesteren en die van de Geregte der Stadt Rhenen – met deesen Stads Signet*, w.g. Hend[rick] Smissaert. De ‘schuinstreep’ is een vouw in het zegel.

Lit. zie boven.

Coll. 32.11.

Stads Signet van Rhenen. Rhenen, 15-2-1727. GAW, Recht. archief 001. H 4,8cm, B 4,4cm.

Een burcht met drie torens, de middelste hoger dan de buitenste twee; in het schildhoofd een sleutel met de baard naar boven en naar rechts. Schilddekking: een kroon met drie fleurons en twee drie-parels. Schildhouders: op sokkels staande omziende leeuwen.

N.B. Het betreft de – *confrontatie tussen [--] onse gevangene* (zie Rhenen 51.27) – *beijde den gevangenen Joden.*-- *Wij Schout, Burgemeesteren en die van de Geregte der Stadt Rhenen – met deesen Stads Signet*, w.g. Hend[rick] Smissaert. Lit. zie boven. Coll. 51.30

Idem: Rhenen, 30-11-1793. Oud-archief 104. Verzoek om alimentatie, w.g. A. Budding.

Rotterdam

Zegel ten zaken van de Rechtskamer van de stad

Rotterdam. Rotterdam, 16-2-1730. GAW, Recht. archief 195. Ø 5,3cm.

Doorsneden, A. gevierendeeld, elk kwartier beladen met een leeuw, B. een paal. Schilddekking: een kroon met vijf fleurons, waarachter een Vrouwe Justitia met zwaard en balans staat.

Omschrift: SIG.CAMERAE.IUDICIALIS.AD.CAUSAS. CIVIT. ROTERODAM.

N.B. Overdracht van tabaksland te Wageningen, w.g. door de schepenen Mr. Elias van der Hoeven & Mr. Diderik Johan van Hogendorp van Hofwegen. Vrouwe Justitia heeft geen hand vrij om het schild te houden. Zij is dus geen schildhoudster. Zie

literatuur hierbeneden
Coll. 48.33.

STEDEN EN DORPEN

Rotterdam (vervolg)

Schepenzegel van de stad Rotterdam. Rotterdam, 26-12-1747. GAW, Recht. archief 195. Ø 3,9cm.

Zie boven.

Lit. Afgebeeld door J.H.W. Unger 1892. De stadszegels van Rotterdam (1351-1892). Rotterdamsch Jaarboekje 1892, zie engelfriet.net/ (1-5-2007). Het zegel werd nagetekend met in het omschrift ROTTERODAM. Dit zegel is niet afgebeeld door H.C. Hazewinkel. 1966. De zegels en het wapen van Rotterdam, p. 193-211 in E.C.M. Leemans-Prins. Zegels en wapens van steden in Zuid-Holland. Den Haag. 271p. Coll.31.19. Duplicaat 04.19.

Idem: Recht. archief 196, Rotterdam, 28-12-1796.

Zegel ten zaken of Zakenzegel van de stad Rotterdam.

Rotterdam, 18-2-1721. Recht. archief 195. Ø 3,6cm.

Zie boven. Het schild opgehangen aan een oog aan de bovenszijde van het omschrift. Omschrift:

CLEYN.SEGEL.TEN.SAKEN.DER.STAD.ROTTERDAM

N.B. Volmacht tot verkoop van eigendom in Wageningen.

H.C. Hazewinkel. 1966. De zegels en het wapen van Rotterdam, p. 193-211 in: E.C.M. Leemans-Prins. Zegels en wapens van steden in Zuid-Holland. Den Haag. 271p, afb. 13.

Coll. digitale foto's.

Stad Rotterdam. Rotterdam, 12-8-1786. GAW, Oud-archief 102. H 3,2cm, B 2,6cm.

Roodlak. Zie boven. Schilddekking: een kroon met vijf bijzondere fleurons.

N.B. *Schout en Schepenen der Stad Rotterdam* verzoeken in een voorgedrukte ingevulde brief opsporing van een bepaald persoon, w.g. F. Delnomme.

Lit. Zegel niet afgebeeld door Unger (1892, engelfriet.net) en Hazewinkel (1966) zie boven.

Coll. 29.20.

STEDEN EN DORPEN

Rotterdam (vervolg)

De Vergadering der Gemeenebestgezinde Burger-Societeit te Rotterdam. Rotterdam, 11-12-1796. GAW, Oud-archief 106. H c2,4cm, B c2,0cm.

Onduidelijke monogram. Misschien vormen de letters de initialen van één van de (bestuurs)leden.

N.B. Ik heb gekozen voor deze stand van het zegel, vanwege de twee takjes onder het monogram. Een gedrukt stuk, gericht aan de Volksvergadering van Wageningen.

Coll. 21.34.

Rijswijk Z.H.

Dorpscachet van Ambagte van Rijswijk bij 'sGravenhage.

Rijswijk, 25-6-1748. GAW, Oud-archief 964. H 2,2cm, B 2,1cm.

Roodak. Een bebladerde tak. Helmtaken: een kroontje met drie fleurons. Schildhouders: twee aanzierende leeuwen. Alles op een voetstuk. Bovenschrift: RYS WYCK.

N.B. Een sprekend wapen: rijs in de betekenis van dunne takjes. Volmacht van *De HoogEdele Welgeboore Vrouwe Susanna Maria Houttuin* [ega van] *De HoogEdele Welgebooren Heere Jean Louis van Aldenweerelt, Vrijheer van Heenvliet* (46.19).

w.g. door C. van Groenesteijn, subst. secretaris.

Coll. 46.25.

Dorpscachet van Ambagte van Rijswijk bij 'sGravenhage.

Rijswijk, 17-1-1748. GAW, Oud-archief 964. H 2,2cm, B 2,1cm. Zie boven.

N.B. Tweede zegel. Zie boven.

Coll. 46.21.

STEDEN EN DORPEN

Schoonhoven

Stad Schoonhoven. Schoonhoven, 20-8-1700. GAW, Oud-archief 131. Ø 3,2cm.

Vier leeuwen (2-2). De ruimten tussen de ring en het schild opgevuld met versiersels.

N.B. De beschrijving moet zijn: gevierendeeld met in elk kwartier een leeuw. Opsporing van bepaalde personen verzocht. Lit. Niet afgebeeld door G.J. Lugard jr. 1966. De zegels en het wapen van Schoonhoven, p. 241-248 in E.C.M. Leemans-Prins (red.). Zegels en wapens van steden in Zuid-Holland. 's-Gravenhage. 271p.

Coll. 33.25.

Tiel en Zandwijk

Het intermediair Bestuur der stad Tiel & Santwijk. Tiel, 27-3-1800. GAW, Oud-archief 111. Ø 5,2cm.

Een dubbelkoppige adelaar. Schilddekking: een kroon.

Schildhouders: twee leeuwen. Omschrift:

SIGILLUM SECRETUM CIVITATIS TILANAE.

N.B. Het Intermediaire Bestuur der Stad Tiel & Santwijk – *ten Coophandel met de andere steeden, meer en meer uittebreiden en te effectuëeren d.m.v. – eenen veerbeurt des Maandags, van UL.; op deezer Stad, et Vice Versa;* w.g. G.J. Bink vt.

Coll. digitale foto's.

Het Gemeente Bestuur van Tiel en Zandwijk. Tiel, 10-6-1811. GAW, Oud-archief 1250. H 3,1cm, B 2,6cm.

Gevierendeeld, 1 en 4. de leeuw van de Republiek, 2 en 3. de naar links gewende naar rechts kijkende Franse adelaar.

Schilddekking: een koningskroon. Omschrift:

GEMEENTE BESTUUR VAN TIEL EN ZANDWIJK.

N.B. Op hetzelfde stuk twee afdrukken van een kwitantie- of belastingzegel van 12 stuiver (zie 38.04). Een ingesloten stuk d.d. 25-1-1811 w.g. C.C. van Lith de Jeude.

Coll. 38.05.

STEDEN EN DORPEN

Utrecht

Geregte der Stadt Utrecht. Utrecht, 17-4-1685. GAW, Recht. archief 231. Ø 3,7cm.

Schuindoorsneden. Schilddekking: een kroon met drie fleurons en twee drie-parels. Omschrift: SIG.OFFIC.URBIS.VLTRAIECTI.

N.B. Volmacht. – *deser Stadt Signet opt Spatium --*, w.g. E. van Harscamp.

Lit. S. Muller Fzn. 1916. Beschrijving der Utrechtse stadszegels. Utrecht. De zegels worden ook afgebeeld. 4° Schoutenzegel.

Coll. 07.03. Duplicaat 07.32.

Stad Utrecht. Utrecht, 2-10-1693. GAW, Oud-archief 131. Ø 4,0cm.

Zie boven.

N.B. Identificatie van een persoon verzocht, w.g. D.B. van Amerongen Tot Sandenburch.

Zie Lit. 4° Schoutenzegel.

Coll. 33.12.

Stadssecret zegel Utrecht. Utrecht, 21-2-1687. GAW, Oud-archief 131. Ø 4,0cm.

Geschuind van zilver en blauw! Schilddekking: een kroon met drie fleurons en twee drie-parels. Omschrift: onleesbaar.

N.B. De horizontale arcering van het 2° kwartier duidt op de kleur blauw en is dus fout; deze had verticaal voor rood moeten zijn.

Een zaak betreffende een *vragt – de Grebbedijck passeerend*, w.g. D.B. van Amerongen Tot Sandenburch.

Lit. zie boven. Mogelijk het 7° Secretzegel.

Coll. 33.21.

Idem: Utrecht, 1-10-1693.

STEDEN EN DORPEN

Utrecht (vervolg)

Stad Utrecht. Utrecht, 13-6-1729. GAW, Recht. archief 195. Ø c4,0cm.

Zie boven. SIG.OFFIC.URBIS.VLTRAIECTI.

N.B. Het betreft de verkoop van *sekere huijsinge en erff staande en gelegen binnen Wageningen*, gepasseerd voor *Hendrik van Dam, notarius [de]s Hoofs [hofs] van Utrecht binnen Utregt resideerende.*

Lit. zie boven: 5° Schoutenzegel.

Coll. 48.34.

Stads Signet van Utrecht. Utrecht, 8-5-1733. GAW, Recht. archief 195. Ø 4,0cm.

Zie boven.

N.B. *Wij Schout Burgemeesteren en die van den geregte der Stad Utregt volmacht deser Stads Signet doen bekrachtigen, w.g. D.J.?V[an] Muijden.*

Lit. zie boven: 5° schoutenzegel.

Coll. 17.16, duplicaat 16.27.

Schoutenzegel van Utrecht. Losliggend zegel nabij stuk d.d. 21-11-1756. GAW, Recht. archief 003. Ø 3,8cm.

Zie boven.

N.B. Lit. zie boven. Het 5° Schoutenzegel.

Coll. 52.08.

STEDEN EN DORPEN

Utrecht (vervolg)

Geheimzegel van de stad Utrecht. Utrecht, 29-3-1757. GAW, Recht. archief 008 map jaar 1757. Ø 5,2cm.
Geschuind van zilver en rood. Schilddekking: een koningskroon met vijf fleurons. Schildhouders: twee aanzierende leeuwen.
Onderschrift: SECRET.URB.ULTRAI.
N.B. Plakzegel op envelop. *Schout, Borgermeesteren en Die van de gerecht der stad Utrecht*, w.g. J.J.S. van Romondt.
Lit. zie boven. Plakzegel nr. 24.
Coll. 52.19.

Idem: Utrecht, 12-3-1757.

Geheimzegel van de gerechte der Stad Utrecht. Utrecht, 19-2-1757. GAW, Recht. archief 197. Ø 5,1cm.
Zie boven.
N.B. Testament van Willem van Eden te Wageningen, w.g. J.H. van Romondt.
Lit. zie boven. Plakzegel nr. 24.
Coll. 32.23. Zie 52.19.

Plakzegel van de Stad Utrecht. Utrecht, 2-11-1762. GAW, Oud-archief 98. Ø 4,8cm.
Zie boven.
N.B. Het betreft o.a. *de wisselwagen* Utrecht-Arnhem mag niet *verstoord worden* door de Wageningse voerlieden, w.g. J.H. van der Does.
Het woord wisselwagen zal duiden op het heen en weer rijden tussen Utrecht en Arnhem. De Wageningse voerlieden zullen dit als 'broodroef' hebben gezien.
Lit. zie boven. Plakzegel nr. 24.
Coll. 29.09. Zie 52.19.

STEDEN EN DORPEN

Utrecht (vervolg)

Plakzegel van de Stadt Utrecht. Utrecht, 15-3-1797. GAW, Recht. archief 231. Ø 5,2cm.

Zie boven.

N.B. *Wij Algemeen Aanklager en Raden van rechtspleging der Stadt Utrecht.* Het betreft een volmacht, w.g. C.A. Duker.

Lit. zie boven. Plakzegel nr. 24.

Coll. 07.05. Duplicaat 08.01.

Veenendaal

Het Gemeente Bestuur van Stichts Veenendaal. Stichts Veenendaal, 12-7-1799. GAW, Oud-archief 110. H c3,4cm, B c3,0cm.

Roodlak. Een driemaster in volle zeilen van schuin achter gezien op zee en varende naar links; op de achterstevan een boom, getopt met een vrijheidsmuts. Omschrift: ZEGEL VAN STICHTS VEENENDAAL.

N.B. Deze afdruk is niet gemaakt van het zegelstempel, dat afgebeeld is op blz 227 in A.J. de Jong & C.L. van Otterlo. 1996. Genealogie en heraldiek te Rhenen. 493p.

Het betreft Albert van Ravenswaeij – *het ampt als Schipper van hier op Wageningen --*, w.g. W. V[an] Ginkel.

Coll. 26.32.

Vroenhoeve

Graeffelijcken gerichte onder Vroenhoeve buiten ende binnen der stad Maastricht. Maastricht, 5-5-1647. GAW, Oud-archief 1211. Ø c5,8cm. Schildhoogte 3,5cm, schildbreedte 2,9cm.

Op een cartouch een ovaal schild, beladen met een gekroonde leeuw. Omschrift: SIG S.CVRIAE COMIT.VROO IN ET EXTRA CIV TRA, d.i. Sigillum Scabinorum Curiae Comitatus Vroonhovensis in et extra civitatem traiectensis, of zegel van de schepenen van het gerecht van het graafschap Vroenhoven binnen en buiten de stad Maastricht.

N.B. *Wij Scholtijns Ende Schepenen van wegen haere hoochmoogende vanden graeffelijcken gerichte vanden Vroenhove buiten ende binnen der Stadt Maastricht.* (vervolg).

STEDEN EN DORPEN

Vroenhoeve (vervolg)

Volmacht, w.g. P. van ?ols?, Secretaris. G. Venner (e-mail 17-4-2007) voor beschrijving en “Het is de oudste bekende afdruk van de schepenbank van de Vroenhof. Het ressort van deze schepenbank strekte zich ten westen van Maastricht uit tot binnen de tweede omwalling.” Een stadsuitleg van Maastricht vond gedeeltelijk op het rechtsgebied van Vroenhoeve plaats. Vandaar de hierboven staande notering *binnen der Stadt Maestricht*.
Coll. 12.10.

Weesp

Stads Segel van Weesp. Weesp, 1-6-1777. GAW, Recht. archief 198. Ø 4,0cm.

Een kerk in zij aanzicht met de hoofdtoren links. Omschrift: SIGILLVM CIVITATIS WESOPIA.

N.B. Machtiging. *Deze oirconde soo in de Minute door de Heren Schout en Schepenen voornoemt ondertekent en dese met Stads Segel bekrachtigt*, w.g. secretaris Jacob van Marken Cornelisz.
Coll. 32.26.

IJsselstein

Stad IJsselstijn. IJsselstein, 6-1-1785. GAW, Oud-archief 1151. Ø 4,5cm.

Een dwarsbalk, beladen met een in twee rijen geschakeerd schuinkruis. Schilddekking: een kroon met zes parels en drie drie-parels. Schildhouders: twee leeuwen. Omschrift: SIGILLUM – ISELSTEINIANAE.

N.B. Een afspraak met Wageningen, dat de inwoners van beide steden niet door de andere stad belast worden, w.g. E. Frieswijk, secretaris.
Coll. 07.16.

STEDEN EN DORPEN

Zutphen

De Stadt Zutphen. Zutphen, 7-11-1707. GAW, Oud-archief 208. Ø 4,5cm.
Ovaal schild. Doorsneden, A. een leeuw met dubbele staart, B. een ankerkruis. Omschrift op linten: ?
N.B. *Wij Richter en Schepenen der Stadt Zutphen doen condt – de benoeming van Burgemeesters, Schepenen, Raad en Gemeenslieden*, w.g. B. Wentholt, Secret[aris].
Lit. C.O.A. baron Schimmelpenninck van der Oije.1989. *Zutphen torenstad*, p. 14-17, in W.Th.M. Frijhoff et al. *Geschiedenis van Zutphen*. De Walburg Pers, Zutphen. 354p. Coll. 44.28.

Geheimzegel van de Stad Zutphen. Zutphen, 24-4-1734. GAW, Oud-archief 1217. Ø 6,0cm.
Ovaalrond schild. Doorsneden, A. een leeuw, B. een ankerkruis. Schilddekking: een kroon met vijf fleurons.
Schildhouders: twee leeuwen. Omschrift: SIGILLUM SECRETUM.CIVITATIS.ZUTPHENIAE.
N.B. Brief aan *Burgemeesters, Schepenen en Raad der stad Wagheningen – onse bysondere goede vrinden*, w.g. Joh. Otho van Hasselt. – *bevorens dese inliggende missive aen d'heer Singendonck aftesenden* –. Hij vraagt om commentaar van *de heren van Doesborg en Arnhem mitsgaders den here BurgGraef Lijnden* --.
Coll. 14.10

Stad Zutphen. Zutphen, 13-10-1759. GAW, Oud-archief 200. Ø 6,0cm.
Zie boven.
N.B. Het betreft de benoeming van een gemeensman, door *De Staten des Furstendombs Gelre en Graefschaps Zutphen als Exerceerende Voogdij over zijn Hoogheid den minderjarige Heere Prince van Orange en Nassau &c &c &c Erfstadhouder, Capitain en Admiraal Generaal deses Furstendom en Graefschap*.
Coll. 44.20.

STEDEN EN DORPEN

Zutphen (vervolg)

Stads Secret Zegel van Zutphen. Zutphen. 22-4-1780. GAW, Recht. archief 198. Ø 5,9cm.

Zie boven.

N.B. Het betreft een erfenis. – *hebben wij Richter en Schepenen, -- onses Stads Secret Zegel hier onder op het Spatium doen drucken en dese door een onser Secretarissen laten betekenen,* w.g. B. Gutberlitz Plegher.

Coll. 39.14. Duplicaat 32.32.

Zwolle

Stadszegel van Zwolle. Zwolle, 14-8-1800. GAW, Oud-archief 112. Ø 3,2cm.

Roodlak. Een kruis. Schildhouder: een achter het schild staande St. Michael, houdende het schild aan de bovenkant. Omschrift: SIGNETV:OPPIDI:ZWOLLENSIS.

N.B. Signetv is een verkorting van Signetvm. Het betreft een persoon, die *met eenige andere Soldaten van zijn Bataillon* – heeft ingebroken.

Lit. Mensema, A.J. 2004. Het wapen van de gemeente Zwolle, p 41-52 in A.J. Gevers et al. Heraldiek Verzameling voordrachten. Schoorl. 100p.

Coll. 28.18

HOOFDSTUK 5

KWARTIER VAN VELUWE/KWARTIER VAN ARNHEM

Zegelstempels van de stad Arnhem werden ook gebruikt om documenten van het Quartier/ Kwartier van Veluwe/Arnhem te zegelen. Verder denk ik dat het zegel met het wapen van Gelderland, beladen met een hartschild, opnieuw beladen een dubbelkoppige adelaar ook voor Gelre/Gelderland is gebruikt. Over de zegels van Gelderland, het Kwartier van Veluwe en de stad Arnhem is weinig gepubliceerd.

Lit. A.C. Zeven. 2003. Glaasjes met het wapen van het Kwartier van Veluwe. Veluwse Geslachten 29: 34-35.

N.B. Een hertogsmuts is een met een must gevoerde kroon, meestal met vijf fleurons.

Die Gedeputierden des Quartiers [van Veluwe] sampt Burgerm[ee]ste[r]e[n], Schepenen ende Raet der Stadt Arnhem. Arnhem, den lesten Februarij = 28-2-1631. GAW, Oud-archief 75. Ø 3,6-3,8cm.

Een dubbelkoppige adelaar. Bovenschrift: ARNHEM, omschrift: OPPIDI ---.

N.B. Stadszegel gebruikt als kwartierzegel. Brief aan de Magistraat van Wageningen, w.g. J. Verstegen, secret[aris]. 1631. Het zegelstempel werd zowel door het Quartier, als door de stad Arnhem gebruikt. Zie ook stad Arnhem (Hoofdstuk 4).

Coll. 16.14.

Idem: Oud-archief 75. Arnhem, 10-2-1630, w.g. J.Verstegen, secret[aris], 1630.

Idem: plakzegel Oud-archief 1069. Arnhem, (dinsdag) 18-2-1624. – *eenen generalen vast ende dacksegging **dach over dese Provincie** te houden van huyden in acht dagen dat wesen sal woensdach den vyff ende twintigh ten deses olden stijls* i.v.m. 80-Jarige Oorlog. Idem: plakzegel Oud-archief 1069. Arnhem, 22-1-1631. Die Gedeputierden des Quartiers van Veluwen, w.g. J. Verstegen, secret[aris]. Idem: Oud-archief 75. Arnhem, 19-2-1635. Idem: Oud-archief 75. Arnhem, 27-5-1639 laatste datum van gebruik?

Clein segel van 30 st uit 1676 van het Kwartier des Veluwe. Arnhem, vele data. GAW, Recht. archief 199. Ø 5,2cm

Een schild met twee toegewende leeuwen, samen houdend een hartschildje, dat beladen is met een tweekoppige adelaar. Schilddekking: een hertogsmuts met vijf fleurons. Beneden-schrift:

CLEIN.SEGEL.1676.VAN.30.ST.

N.B. Belastingzegel. Voor het wapen van het hartschild werd voor het wapen van Arnhem gekozen.

Coll. 38.14.

KWARTIER VAN VELUWE

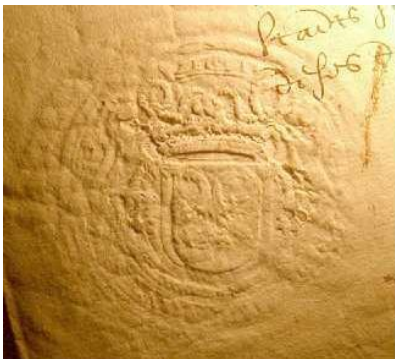
Quartier van Veluwe. Arnhem, 5-7-1747. GAW, Oud-archief 888. Ø 5,0cm.

Een tweekoppige adelaar. Schilddekking: een kroon met drie fleurons en twee drie-parels en twee bogen. Schildhouders: twee leeuwen, die in de buitenklauw een krans houden. Onderschrift: ZEGEL STADT ARNHEM.

N.B. Voor kwartiersaangelegenheden werd ook de zegelstempel van de (hoofd)stad Arnhem gebruikt. – *deser brief met het Secretet Segul der Stadt Arnhem, 't welke wij ten allen tijden sijn gebruijckende, doen bezegelen en door onses Secretaris beteecken.*

Coll. 39.19.

Idem: Oud-archief 76. Arnhem, 19-9-1675. Het betreft financiën Ø 5,0cm.

Quartier van Veluwe. Arnhem, 24-2-1696. GAW, Recht. archief 231. Ø 5,0cm.

Zie boven.

N.B. Volmacht tot overdracht van *Twe stucken lants*, 1. in gen[oemde] *de Ossecamp*, 2. in den *Doernencamp*.

Coll. Digitale foto's.

Quartier van Veluwe. Arnhem, 24-12-1750. GAW, Oud-archief 1074. Ø 3,0cm.

Zie boven.

N.B. Twee **roodlak** zegels op envelop. -- *door de Heren Staaten deeses Quartiers mij gelast – toe te zenden eenige gedrukte exemplaren van het Reglement van Regeeringe bij Sijn Hoogheid den Heere Erfstadhouder aan de Landschap overgegeven --*, w.g. H.W. Brantsen.

Coll. 47.10.

KWARTIER VAN VELUWE

De Drost des kwartiers van Arnhem. Arnhem, 15-10-1808.
GAW, Oud-archief 118. Ø 3,2cm.

Roodlak. Wapen van het Koninkrijk Holland. Gevierendeeld, 1 en 4. een leeuw (het oude wapen van de Republiek), 2 en 3. een adelaar staande op een bliksemschicht (koning Lodewijk Napoleon). Schilddekking: een koningskroon. Omschrift: KWARTIERSDROST VAN ARNHEM.

N.B. – *specteert 't verkopen van Slagt Vleesch*, etc. --. De drost vermoedt ongeoorloofde verkoop van vlees en andere zaken.
Coll. 30.17.

De Drost des kwartiers van Arnhem. Arnhem, 17 zomermaand = 17-6-1809. GAW, Oud-archief 118. Ø 3,2cm.

Zie boven. Omschrift: KWARTIERSDROST VAN ARNHEM.

N.B. – *godsdienschtigheid in alle Gods en Weeshuizen en kinderen opvoeden in eigen geloof*, w.g. S.J. van Limburg Stirum.
Coll. 39.01. Duplicaat 30.12 en 39.00.

De Drost des kwartiers van Arnhem. Arnhem, 17 zomermaand/17-6-1809. GAW, Oud-archief 118. Ø 3,2cm.

Zie boven. Omschrift: KWARTIERSDROST VAN ARNHEM.

N.B. *Extracten uit het Register van het Lastgeld van den Turf kosteloos aan de opzienders van de turf af te geven*, w.g. S.J. van Limburg Stirum, de Drost des Kwartiers Arnhem.

Coll. 39.02.

KWARTIER VAN VELUWE

De Drost des kwartier van Arnhem. Arnhem, 27 wintermaand = 27-12-1809. GAW, Oud-archief 118. Ø 3,1-3,2cm.

Zie boven. Omschrift: KWARTIERSDROST VAN ARNHEM.

N.B. – *in dienst der Posterijen* --, w.g. S.J. van Limburg Stirum, De Drost des Kwartier van Arnhem.

Coll. 30.27.

De Drost des Kwartiers van Arnhem. Arnhem, 14 grasmaand/14-4-1809. GAW, Oud-archief 133. Ø 3,1cm.

Zie boven. Omschrift: KWARTIERSDROST VAN ARNHEM.

N.B. – *de Bedienaren van de onderscheiden Godsdienstige Gezindten op te wekken – om hunne Gemeentens op de meest gepaste wijze aan te sporen tot ene ruime deelneming in de daarbij vermelde Geldleening.*

Coll. 46.25.

Secretaris Generaal in het Department Gelderland. Arnhem, rec. (ontvangen) 23 Decemb. 1808 voormiddag 10½ uren.

GAW, Oud-archief 911. Ø 3,2cm.

Roodlak. Zie boven. Omschrift: SECRETARIS GENERAAL IN HET DEPARTMENT GELDERLAND.

N.B. Drie zegels op een omslag geadresseerd aan de Magistraat van Wageningen. Misschien hoort het nabijliggend stuk bij Amsterdam, 22-12-1808: *De Plan van Plaatselyke Belasting* erin, en werd dat vanuit de hoofdstad doorgestuurd. Eén zegel gefotografeerd.

Coll. 42.23.

Idem: **roodlak.** Arnhem 7-1-1807. Van Haersolte, Commissaris tot het werk der Verpondinge, arrondissement Arnhem. Ø 3,2cm.

KWARTIER VAN VELUWE

De stad Arnhem. Arnhem, 9-2-1810. GAW, Notarieel archief 1562. Ligt bij Wageningen, d.d. 20-11-1810. Ø 3,0-3,1cm.

Roodlak. Zie boven. Schilddekking: een gekroonde helm.

Onderschrift: ARNHEM.

N.B. Op dit stuk bevinden zich ook vier persoonlijke zegelafdrukken.

Coll. 05.08.

KWARTIER VAN VELUWE

HOOFDSTUK 6

GELDERLAND: LANDSHEERLIJKE TIJDPERK (TOT 1579), REPUBLIEK DER VERENIGDE NEDERLANDEN (1579-1795), BATAAFSE REPUBLIEK (1795-1806), KONINKRIJK HOLLAND (1806-1810), FRANSE KEIZERRIJK (1810-1813), SOUVEREINE STAAT DER VERENIGDE NEDERLANDEN (1813-1815), KONINKRIJK DER NEDERLANDEN (1815-HEDEN)

De indeling in perioden is gebaseerd op die gegeven door P.J.W. Beltjes. 1972. Het wapen van de Souvereine provincie Gelderland en zijn voorgeschiedenis. B.M. Gelre 66: 39-92.

Een zegelafdruk uit 1539 is afgebeeld in H. de Vries. 1995. Wapens van de Nederlanden. Amsterdam. p113. Wapen Gelre met hertogskroon, als schildhouders twee aanzierende gekroonde leeuwen, en omschrift: SECREET:ZEGEL:DES FURSTEND:GELRE ET GRAAFSCH:ZUTPH.

Een zegelafdruk uit 1581 (bronnen, zie Beltjes, afb. 17, en de Vries, p112) toont het wapen Gelre met twee helmtekens en als omschrift: SIG DVCATVS * GELDRIAE ET COMITATVS * ZVTHPHANIAE. Beltjes beeldt ook als afb. 18 het tegenzegel af.

Landsheerlijke tijdperk Vorstendom Gelre en Graafschap Zutphen – tot 1581: zegel van Harderwijk

Cantzler ende Raeden keysers In Gelderlandt. Geschreven tot Arnhem den vi^{de} dach May xv^cL = 6-5-1550. GAW, Oud-archief 75. Ø 3,3cm. Schildhoogte 1,6cm, schildbreedte 1,5cm. Een met blokjes bezaaid veld beladen met een leeuw. Omschrift: SECRE[TUM] CIVITATIS DE HERDERW[IJK].

N.B. Er staat Cantzlerende Raeden. Op hoek van het papier van deze plakzegel is *Stadt* geschreven. – *om die twistige plaetze tusschen den burgeren van Wageningen eene [deels] und den geerffden van Bennekom anderdyls --.*

Dit stuk werd in Arnhem geschreven en in Harderwijk met het zegel van de stad Harderwijk (zie Harderwijk 46.18: Stadt Secretet Segell) bekrachtigd. Klaarblijkelijk kon men niet over

het ‘Gelderse’ zegel beschikken en werd daarom het zegel van de staf Harderwijk gebruikt. Coll. 16.06.

Republiek der Verenigde Nederlanden (1581-1795) (sinds 1588 Souvereine) Provincie Gelderland

Furstendoms Gelre ende Graffschaps Zutphen. Arnhem, 7-6-1584 stylo vetus. GAW, Oud-archief 75. Ø c4cm.

Het wapen van Gelre in het midden, omringd door de wapens van de vier kwartierhoofdsteden: boven

Arnhem met de dubbelkoppige adelaar; her. links: Zutphen: doorsneden: A. een gaande leeuw, B. een ankerkruis; beneden: Nijmegen: een dubbelkoppige adelaar met borstschild, beladen met een gekroonde leeuw; her. rechts: Roermond : doorsneden, A. een dubbelstaartige gekroonde leeuw, B. een lolie.

Omschrift: vermoedelijk SIG DVCATVS * GELDRIAE

ET COMITATVS * ZVTHPHANIAE

N.B. – *onder des Furstendoms Gelre ende Graffschaps (vervolg)*

(SOUVEREINE) PROVINCIE GELDERLAND (1581-1814)

Furstendoms Gelre ende Graafschaps Zutphen

Zutphen Zegell den Jnu 85 stylo vetu, d.i. oude stijl. Beltjes (1972) kent dit zegel niet, maar heeft wel aanwijzingen voor het bestaan ervan gevonden in Geldersche Oudheden (1806) door Van Hasselt en in De Ridderschap van Veluwe, door Baron d'Ablaing van Giessenburg (1859). Coll. Digitale foto's.

Die Raden des Furstendoms Gelre Ende Graefschaps Zutphen. Arnhem, xxxi decembris xvic = 31-12-1600. Volgens potloodaan-tekening: 1612. GAW, Oud-archief 75. Ø ca 4,6cm. Gedeeld, I. een omgewende leeuw met dubbele staart (Gelre), II. een leeuw [Zutphen]. Het schild gedekt met een kroon met vijf fleurons. Omschrift: S.DUCAT GELDRIAE COMITAT(VS ZVTPHA)NIAE. N.B. *Die Rade dese furstendom Gelre Ende Graeffschaps Zutphen.* Coll. 16.09

Idem: Arnhem, 7-2-1620, w.g. Dibbets. Idem: Oud-archief 75, Arnhem, 16-6-1592. *Der Rhaden des Furstendoms Gelder vnd Graeffschaps Zutphen.* Ø 4,4cm.

Staten van Gelderland. Arnhem, ca 24-7-1621. GAW, Oud-archief 75. Ø 2,1cm. Zie boven. Geen schilddekking en schildhouders. Omschrift: COMP.D.GELRE.COM.ZVT. N.B. Wellicht Rekenkamer (COMP) van het hertogdom (D) Gelre en graafschap (COM) Zutphen, te Arnhem. Coll. 16.10.

Idem: *xixden Marty 1614* = 19-3-1614. Ø 2,1cm.

Cantzler en Raden van Gelderland. Arnhem, 19-1-1621. GAW, Oud-archief 226. Ø 9,4cm. **Roodlak.** Twee schilden. Her. rechts: Vorstendom Gelre: een omgewende leeuw met dubbele staart. Helmtaken: een kroon waaruit een koker met pauwenveren, die beladen zijn met een naar links gewend leeuw-tje; her. links: graafschap Zutphen: een leeuw. Helmtaken: een kroon, waaruit een koker met pauwenveren, die beladen zijn met een leeuw-tje. Omschrift: [mogelijk SIG.DVCATVS GELDRIAE ET COMITATVS ZVTPHANIAE].

N.B. *Wij Cantzler ende Raden der Furstendombs Gelre ende Graeffschaps Zutphen doen condit* – (verwijst naar) – *olden brief in franchijs (op perkament) geschreven – mit een vuythangent zegel in rodde[n] [rode]* (vervolg)

(SOUVEREINE) PROVINCIE GELDERLAND (1581-1814)

Furstendoms Gelre ende Graffschaps Zutphen

(vervolg) *wasse – wij Willem van Gulich by der genade Gaits (Gods) hartoge van Gelre en[de] Grave van Zutphen*. Die *olden brieff* moet uit de periode 1539-1543 dateren, omdat in die jaren Willem van Gulick ook hertog van Gelre en graaf van Zutphen was. Zegelbeschrijving gebaseerd op die van Beltjes (1975). Het wordt genoemd Grootzegel van de Landschap, en is gesneden in 1593 door Hendrick Hissinck te Arnhem. Coll. 46.16.

Copie afb. 17 (Beltjes, 1972 afb. 17).

Kwitantiezegel van Gelderland. Wageningen, 8-2-1698.

GAW, Kerkvoogdij, zonder nummer. Ø 3,9cm.

Gedeeld, I. een omgewende leeuw (Gelre), II. een leeuw (Zutphen). Hartschild: een dubbelkoppige adelaar (Arnhem).

Schilddekking: een hertogsmuts. Omschrift: CLEIN SEGEL

1666 10S.

N.B. Dit zegel hoort bij Hessel van Lawick (33.08), W. van Renesse (33.09 en A. van Lawick (33.10). Het kwartierszegel werd als kwitantiezegel gebruikt.

Coll. 33.11.

Idem: Oud-archief 1434: Arnhem, 16-4-1753. Kwitantiezegel 1666 voor 10 stuiver. Ø 3,9cm; soortgelijk Oud-archief 1434, Arnhem, 17-2-1697. Kwitantiezegel 1676 voor 10 stuivers. Ø 3,6cm. Ook opgenomen bij Arnhem als stadszegel.

Kwitantiezegel 1666 van 6 stuivers in gebruik in

Gelderland. Wageningen, 14-1-1686. GAW, Oud-archief 131.

Gelderland. Schilddekking: de hertogsmuts. Omschrift:

CLEIN 1666 SEGEL.

N.B. *Dit Zegel dient tot dese in liggende vraagstukken van Henrick van Ryss.* w.g. D: De Ruijter, secr[etari]s.

Idem: Wageningen 25-4-1677: *Dit zegel dient tot dese in geleijde attestatie van dat den 24 April 1627*, w.g. D: De Ruijter, secr[etari]s.

(SOVEREINE) PROVINCIE GELDERLAND (1581-1814)

Furstendoms Gelre ende Graffschaps Zutphen

Kwitantiezegel van Gelderland. Nijmegen, 17-7-1697. GAW, Oud-archief 1428. Ø 3,0cm.

Kwitantiezegel. Omschrift: CLEIN SEGEL 1676 30 St. Zie verder boven. Het kwartierszegel wordt als kwitantiezegel gebruikt.

N.B. Het betreft de verkoop van *huysinge, schuijr en hoffken*.

Het kwartierszegel werd als kwitantiezegel gebruikt.

Zie ook *Stadts secreet zegul* (Arnhem, 45.18).

Coll. 45.17.

Deze kwitantiezegel komt vele malen voor.

Kwitantiezegel van het Hof van Gelderland. Arnhem, 26-7-1669. Recht. archief 131. Ø 2,9cm.

Zie boven. Ter weerszijden: 3 en S^T. Omschrift: CLEYN ZEGEL VAN 3 STUIVER. Geen schildhoudende leeuwen.

N.B. De hertogsmuts duidt op Gelre en niet op de stad Arnhem.

Getuigenissen over het lekke dak van Hof van Gelderland te Wageningen, waardoor de tabak nat is geworden.

Coll. 52.32.

Dit zegel komt vele malen voor, o.a. in Oud-archief 154.

Het kwartierwapen werd in het kwitantiezegel gebruikt.

Deze en soortgelijke kwitantiezegels komen meerdere malen

voor, o.a. Oud-archief 131, Arnhem, 5-5-1691: J. van Eck zendt

een brief van Johannes Bulaeus, Directeur Militair.

Kwitantiezegel van Gelderland. Arnhem, 3-3-1683. GAW, Recht. archief 154. Ø 3,0cm.

Zie boven. Ter weerszijden: 3 en S^T. Omschrift: zie boven.

N.B. Een waarmedezegel van 3 stuivers. Het betreft een *peindinge*. Het kwartierszegel werd als kwitantiezegel gebruikt.

Coll. 10.10.

Deze afdruk komt vele malen voor.

(SOUVEREINE) PROVINCIE GELDERLAND (1581-1814)

Furstendoms Gelre ende Graffschaps Zutphen

Kwitantiezegel van de Gelderland. Wageningen, 24-4-1764. GAW, Recht. archief 225. Ø 3,0cm.
Zie boven. Omschrift: CLEIN SEG | 1676 | VAN.30.ST.
N.B. *Staat van inventaris van wijlen Mevrouw D: de Ruijter wed[uw]e van wijlen de WelEd: Gestr: Heer F: Maquet, Capitain ten dienste deser Landen.* Zij was overleden 16 jann. 1763.
Coll. 38.14.

Die Raden des Furstendoms Gelre end de Graeffschaps Zutphen. Arnhem, 19-6-1699. GAW, Oud-archief 75. Ø c6,4cm.

Gedeeld, A. een omgewende dubbelstaartige leeuw, B. een leeuw. Schilddekking: een hertogsmuts. Schildhouders: twee leeuwen. Omschrift: ZEGEL DES VORSTENDOMS GELRE EN GRAEFSCHAPS ZVTPHEN

N.B. Een losgelaten zegel. Het betreft documenten van *Johanna en[de] Sibilla Wolters, weduwen van de Burgem[eeeste]r[e]n van Daetselaer ende Noorman.*

Coll. 16.22.

Idem: Oud-archief 76. Ø c6,4cm. Arnhem, 15-12-1675 (19.34.). Idem: Oud-archief 131. Arnhem 5-5-1691.

Kwartier van Arnhem. Arnhem, 11-5-1703. GAW, Oud-archief 131. Ø 2,4cm.

Roodlak. Een tweekoppige adelaar. Schilddekking: een kroon met drie fleurons en twee drie-parels. Schildhouders: twee adelaars. Omschrift: ?.

N.B. Albert van Delen, gebruikt als verwalter land[d]rost van Het Kwartier van Arnhem of van Veluwe het zegelstempel van de stad Arnhem. Het betreft de *becleding der gerichts bancken.*
Coll. 33.28. Duplicaat 43.03.

(SOVEREINE) PROVINCIE GELDERLAND (1581-1814)

Furstendoms Gelre ende Graffschaps Zutphen

Gedeputeerde Staaten des Furstendoms Gelre en Graafschap Zutphen. Arnhem, 17-7-1748. GAW, Oud-archief 1180. Ø 5,2cm.

Gelderland. Schilddekking: een hertogsmuts met vijf fleurons. Omschrift: SIG:DUCATUS GELDRIAE ET COMITATUS ZUTPHANIAE.

N.B. Zegel van het hertogdom Gelre en graafschap Zutphen. Bevel aan een legeronderdeel om van Apeldoorn via Harscamp, Eschoten, de Aanstoot (=Otterlo) naar Wageningen te marcheren om daar op 19 juli aan te komen – *en sorg te draagen dat aan d'ingesetenen ten platten lande geene de minste schaade noch overlast worde aangedaan*, w.g. D:VRuijven. Van dit zegelafdruk zijn meerdere aanwezig.

Coll. 58.00. Duplicaat 59.06.

Meerdere malen aanwezig in Oud-archief 1180 over de periode 1727-1748.

Gedeputeerde Staaten des Furstendoms Gelre en Graafschap Zutphen. Arnhem, 8-6-1766. GAW, Rech. archief 003. Ø 5,3cm.

Gelderland. Schilddekking: een hertogsmuts. Schildhouders: twee aanzierende gekroonde leeuwen. Omschrift: SECREET:ZEGEL DER FURSTEND.GELRE EN:GRAAFSCH:ZUTPH.

N.B. Het betreft een gevangene. Coll. Digitale foto's.

De zegelplaat werd in 1711 gesneden door Benningh van de Provinciale Munt te Harderwijk. Beltjes (1972, afb.26)

beschrijft het als Secreetzegel van het Hof van Gelderland. Het werd tot in 1795 gebruikt. In dat jaar werd i.v.m. de Bataafse Republiek het omschrift weggestoken (Beltjes, 1972, afb. 27).

Beltjes (1972: afb. 26)

Beltjes (1972, afb. 27)

(SOVEREINE) PROVINCIE GELDERLAND (1581-1814)

Furstendoms Gelre ende Graffschaps Zutphen

Secretzegel van het Furstendom Gelre en Graafschap Zutphen. Arnhem, 28-8-1794. GAW, Oud-archief 104. Ø 4,5cm

Zie boven. Met omschrift.

N.B. *Zodaene narigten zijn ingelooopen* [berichten zijn binnengekomen] – in plaats van *vergadering op 1 september binnen Nijmegen nu de volgende dag 29 Aug. 9 uur.*

Zie boven.

Coll. 20.09.

Komt vele malen voor.

Die Raaden van den Hove van Justitie/'t Hof van Gelderland te Arnhem. Arnhem, 4-9-1795. GAW, Oud-archief 105. Ø 3,6cm.

Zie boven. Schildhouders: twee aanziedende, gekroonde leeuwen.

Op een lint de letters FG EN GZ, d.i. Furstendom Gelre en Graafschap Zutphen. Geen omschrift.

N.B. Het betreft een gevangene en de kosten.

Coll. 03.25.

1795 Opheffing van de Hof en Rekenkamer, en opsplitsing in Hof van Justitie en Het Provinciaal College van Politie, Finantie en Algemeen Welzijn

Het Provinciaal College van Politie en Finantie en Algemeen Welzyn in Gelderland. Arnhem, 10-3-1796. GAW, Oud-archief 105. Ø 4,4cm.

Een dubbelkoppige adelaar. Schilddekking: een kroon met drie fleurons en twee drie-parels. Schildhouders: twee leeuwen.

Omschrift: ZE: DER STADARNHEM.

N.B. Het zegel van de stad Arnhem. Het betreft de vernijding van *dubbeld verpondinge – voor Goederen in 't Quartier van Nijmegen* en dat van Arnhem.

Coll. digitale foto's.

(SOUVEREINE) PROVINCIE GELDERLAND (1581-1814)

Hof van Justitie en Het Provinciaal College van Politie, Finantie en Algemeen Welzijn (vervolg)

Het Hof van Justitie in Gelderland. Arnhem, 7-2-1796. GAW, Oud-archief 105. Ø 5,6cm.
Gelderland. Boven het schild een zwevende hertogsmuts.
Omschrift: ZEGEL VAN HET HOF VAN JUSTITIE IN GELDERLAND.
N.B. Het betreft de opsporing van een moordenaar, w.g. Jan Gaijmans junior.
Coll. 03.11.

Het Hof van Justitie in Gelderland. Arnhem, 8-3-1799. GAW, Oud-archief 110. Ø 5,5cm.
Zie boven.
N.B. Opsporing verzocht van twee personen.
Coll. 27.05.

Idem: Oud-archief 111. Arnhem, 3-7-1800, w.g. Jan Gaijmans.
Ø 5,5cm; Oud-archief 105, Arnhem, 22-9-1795. Ø 5,5cm

Lit. A.C. Zeven. 2007. Dansende wapendieren. Heraldisch Tijdschrift 13: 99-100. De deellijn lijkt verdwenen.

1798 Unitaristische Staatsgreep, ontbinding van Het Provinciaal College van Politie, Finantie en Algemeen Welzijn, en instelling van het Intermediair Administratief Bestuur

30 maart 1799 opheffing van Intermediair Administratief Bestuur en instelling van Departementaal Bestuur van den Rhijn

Het Departementaal Bestuur van den Rhyn. Arnhem, 3-8-1799. GAW, Oud-archief 110. Ø 4,4cm.
Bataafse republiek: een altaar, waarop aan de voorzijde ineengestengeld aangebracht zijn een dolfijn en een anker en waarop een boek 'verbeeldende de regten van den mensch en burger' ligt, met rechts de Nederlandse maagd, in de rechter-hand een speer, waarop een vrijheidshoed, en met de linkerarm op het boek leunend en links een aanziende (Nederlandse) leeuw, in de rechterklauw de Bataafse vlag houdend en met de linkerklauw op het altaar leunend. Omschrift:

DEPARTEMENTAAL BESTUUR VAN DEN RHYN.

N.B. Beschrijving gebaseerd op Schutte (1971). *Extract uit het Register der Besluiten van het Departementaal Bestuur van den Rhyn.*
Coll. 26.34.

(SOUVEREINE) PROVINCIE GELDERLAND (1581-1814)

Intermediair Administratief Bestuur (vervolg)

Het Departementaal Bestuur van den Rhyn. Arnhem, 17-5-1800. GAW, Oud-archief 111. Ø 4,4cm.

Zie boven.

N.B. Een gedrukt stuk betreffende toezending *van eenige Exemplaaren over Publicatie van het Uitvoerende Bewind der Bataafsche Republiek.*

Coll. 27.29.

Idem: De Commissie van Binnenlandsche Correspondentie uit het Departementaal Bestuur van den Rhyn. Arnhem, 18-1-1800. Oud-archief 1341. Ø 4,5cm.

De Commissie van Binnenlandsche Correspondentie uit het Intermediair Administratief Bestuur van 't voormalige Gewest Gelderland. Arnhem, 4-5-1798. GAW, Oud-archief 1341. Ø 3,4cm.

Roodlak. Gelderland met hertogsmuts. Het lijkt erop dat i.v.m. de Bataafse tijd, het omschrift is weggestoken en vervangen door figuurtjes.

N.B. *Johan Diderik van Slingelandt, lid der vorige Regeering, wonende binnen U[w]L[ieden] Stad [vraagt machtiging om een reis naar Utrecht en Holland te mogen maken.*

Coll. 40.34.

De Commissaris van Het Uitvoerend Bewind by het Departement van den Rhyn. Arnhem, 25-6-1800. GAW, Oud-archief 111. Ø 3,3cm.

Roodlak. Bataafse republiek: een altaar, waarop aan de voorzijde ineengestengeld aangebracht zijn een dolfijn en een anker en waarop een boek 'verbeeldende de regten van den mensch en burger' ligt, met rechts de Nederlandse maagd, in de rechterhand een speer, waarop een vrijheidshoed, en met de linkerhand op het boek leunend en links de Nederlandse leeuw, in de rechtervoorklauw de Bataafse vlag en met de linkervoorklauw op het altaar leunend. Omschrift: COMM: VAN HET UITVOERENDE

BEWIND = DEPARTEMENT VAN DEN RHYN.

N.B. Komt vele malen voor, o.a. het Uitvoerend Bewind van de Bataafsche Republiek. Arnhem, 16-6-1800; Arnhem, woensdag, 2-7-1800. Ook: De Commissaris van het Uitvoerend Bewind bij het Departement van den Rhyn, Coll. Digitale foto's.

(SOVEREINE) PROVINCIE GELDERLAND (1581-1814)

Intermediair Administratief Bestuur (vervolg)

**Departementale Commissie van Geneeskundig Bestuur
residerende te Arnhem.** Arnhem, 13-1-1802. GAW, Oud-
archief 132. H 1,7cm, grootste B 1,7cm.

Een wafelpatroon.

N.B. Kennelijk was een zegelstempel nog niet beschikbaar en gebruikte men er één, die neutraal en snel gemaakt was. Er werd wel voor de vorm van een wapenschild gekozen. Een gedrukt stuk van met de mededeling dat een persoon onbevoegd verloskundige is.

Coll. 31.01.

21-6-1802 Departementaal Bestuur van Gelderland

De Raad van Financien in het Departement vanGelderland.

Arnhem, 21-9-1805. GAW, Oud-archief 115. Ø 4,8cm.

Bataafse republiek: een gekroonde leeuw met zwaard in de opgeheven rechterklauw en bundel met zeven pijlen in linkerklauw. Omschrift: RAAD VAN FINANCIEN IN HET DEP. GELDERLAND.

N.B. De leeuw is de Unieleeuw. Gedrukt stuk betreffende *De Lange Turf, die op de hoge Veenen gegraven en niet gebaggerd wordt*. Dat is dus hoogveen t.o. laagveen. Impost wordt per Ton betaald.

Coll. 29.23.

De Raad van Financien in het Departement Gelderland.

Arnhem, 18-2-1806. GAW, Oud-archief 1332. Ø 4,8cm.

Zie boven.

N.B. Een gedrukt stuk over drukfouten, w.g. Ribbers.

Coll. 43.09.

In dit archiefblok komt deze zegelafdruk meerdere malen voor en dan in verband met Extract uit het Boek der Resolutien van het Departement Gelderland.

(SOVEREINE) PROVINCIE GELDERLAND (1581-1814)

1802 Departementaal Bestuur van Gelderland (vervolg)

De Landdrost van het Departement van Gelderland.

Arnhem, 23-5-1807. GAW, Oud-archief 1332. Ø 4,9cm.

Zie boven. Omschrift: geen. Drie cirkels.

N.B. Het betreft een *Extract uit het Financieel Verbaal der Handelingen en Besluiten van den Landdrost van Gelderland*. Coll. 43.11.

Idem: Arnhem, 23-9-1807. Oud-archief 117. Ø 4,6cm.

N.B. De *Besluiten van den Minister van Financien* worden doorgezonden. Er zijn van dit zegel meerdere exemplaren. Coll. 30.07.

Idem: Oud-archief 118. De landdrost van het Departement van Gelderland, o.a. Arnhem, 26-3-1808, 21-11-1808, 30-12-1808. Ø 4,6-4,7cm.

Het Departementaal Bestuur van Gelderland. Arnhem, 16-5-1804. GAW, Oud-archief 970. Ø 5,4cm

Gelderland (de leeuwen van Gelre en Gulik). Schilddekking: een kroon met vijf fleurons. Bovenschrift: GELDERLAND, benedenschrift: DEPARTEMENTAAL BESTUUR .

N.B. Instructies *Aan de Commissie van Toezicht in 't 2^e district quartier Veluwe te Wageningen*, w.g. A.A. Gaijmans. Coll. 08.10.

De Secretaris van het Departementaal Bestuur van

Gelderland. Arnhem, 27-3-1806. GAW, Oud-archief 116. Ø 5,3cm

Roodlak. Gelderland. Schilddekking: een hertogsmuts.

Bovenschrift: GELDERLAND, benedenschrift: DEPARTMEN: BESTUUR.

N.B. Het betreft een *aanstelling op zegel*.

Coll. 29.31.

(SOUVEREINE) PROVINCIE GELDERLAND (1581-1814)

Bataafse Republiek (1795-1806) Gelderland (vervolg)

Het Gedeputeerd Bestuur van Gelderland. Arnhem, 19-3-1806. GAW, Oud-archief 1332. Ø 5,1cm
Gelderland. Schilddekking: een hertogsmuts. Bovenschrift: GELDERLAND, benedenschrift: DEPARTEMENT VAN ---.
N.B. Het betreft een *Extract uit het Memorie en Resolutie Boek van het Gedeputeerd Bestuur van Gelderland.*
Coll. 43.10.

Deze afdruk komt vele malen voor.

De Auditiekamer in Gelderland. Arnhem, 27 wintermaand/december 1809. GAW, Oud-archief 119 brief 171. Ø 2,6cm
Roodlak. Gelderland (Gelre en Gulik). Schilddekking: een hertogsmuts met een kroon met 5 fleurons en 4 parels.
Bovenschrift: GELDERLAND, benedenschrift: AUDITIE = KAMER.
N.B. Het her. rechter kwartier is horizontaal gearceerd en linker gestippeld. Deze correcte arceringen betekenen in de heraldiek blauw, resp. goud.
Een lijst van *Jongens Vondeling, hunne Namen, Jaren --*. De Auditeur van de Auditie in Gelderland, w.g. G. van Hasselt. Een auditeur is een toehoorder in een gerechtshof.
Coll. 30.26.

1811 inlijving van het Koninkrijk Holland op 9 juli 1810 in het Franse Keizerrijk en nieuwe indeling: Departement de l'Isse Superieur.

De Franse adelaar.

Lit. C.O.A. baron Schimmelpenninck van der Oije. 1984. Eenheid en verscheidenheid: zegelstempels van gemeenten in het De[artement van de Boven-IJssel, 132-135 in H.B.N.B. Adam, J. Hofman, G.J. Mentink (red.). Van Gelre naar Gelderland; aspecten van de overgang van de achttiende naar de negentiende eeuw. Amsterdam. 156p.

Voor dit zegel zie Hoofdstuk 3 het zegel van de Juge de Paix van Wageningen, en Hoofdstuk 11.

(SOUVEREINE) PROVINCIE GELDERLAND (1581-1814)

Souvereine staat der Verenigde Nederlanden (1813-1815)

1814 Gouvernement van de provincie Gelderland en bevestiging van het wapen uit 1802, d.i. het wapen met de leeuwen van Gelre en Gulik door de Hoge Raad van Adel.

Het nieuwe zegel lijkt op zegels hierboven afgebeeld. Voor de periode zelf werd slechts één zegelafdruk gevonden. Dat is echter afgedrukt van een oud zegelstempel van de stad Arnhem. Het blijkt, dat een oud gebruik om de stadszegels van Arnhem ook voor het Kwartier van de Veluwe aan te wenden in 1814 voor de provincie Gelderland niet verloren is gegaan.

Provincie Gelderland van de Vereenigde Nederlanden.

Arnhem, 31-10-1814. GAW, Oud-archief 1279. Ø 2,9cm

Een dubbelkoppige adelaar. Schilddekking: een kroon met vijf fleurons. Schildhouders: twee leeuwen. Omschrift: -- STAD --.

N.B. Plakzegel. Zegelstempel van de stad Arnhem wordt door het provinciale bestuur gebruikt. Het betreft de Landmilitie, w.g. J.A.? van Eck, burgemeester van Arnhem. De provinciale aangelegenheden worden als voorheen door het stadsbestuur van Arnhem behartigd.

Coll. 51.20.

(SOVEREINE) PROVINCIE GELDERLAND (1581-1814)

HOOFDSTUK 7

STREEK, GEWEST, STAAT, PROVINCIE (ZIE VOOR GELDERLAND ALS GEHEEL HOOFDSTUK 6)

Gelderland

Vrije Heerlijkheid Mijnerswijk

Kwitantiezegel van de Vrije Heerlijkheid Mijnerswijk, Mijnerswijk, 29-4-1741. GAW, Oud-archief 196. Ø 2,4cm. Gedeeld, I. een omgewende leeuw, II. een dubbelkoppige adelaar met een vermoedelijk effen borstschild. Omschrift: CLEIN ZEGEL VAN 6 ST.

Het oude wapen was: doorsneden, A. in blauw een zilveren adelaar, rood getongd, gebekt en gepoot, B. in zilver een aanzierende ossenkop met zilveren horens (ngw.nl, mei 2007). N.B. Peter van Oudenaarden, Rigter der Vrije Heerlijkheid Mijnerswijk. Volmacht voor de verkoop van twee hoven (tuinen) buiten de stad Wageningen gelegen.

Het wapen is identiek aan het kwitantiezegel in gebruik door de Heerlijkheid Kessel, en eveneens de Vrije Heerlykheyd Pannerden

Kwartier van Nijmegen

De Gedeputeerde Staaten des Nymeege se quartiers. Ter Kamere binnen Nijmegen, 11-8-1725. GAW, Oud-archief 191. Ø 5,2cm.

Een dubbelkoppige adelaar met een ring in de bek en een borstschild, beladen met vermoedelijk een leeuw. Schilddekking: een keizerskroon. Schildhouders: twee leeuwen. Omschrift: SIG. CIVI TAT NOVIOMA GEN SIS, d.i. zegel van de stad Nijmegen.

N.B. – *de inwoonders van Lakemont de onverpakte middelen over de Jaare ingeg[–] Julij 1725.*

Coll. 50.04.

De Gedeputeerde Staaten des Nymeege sche Quartiers. Ter kamere binnen Nijmegen, 25-6-1751. GAW, Oud-archief 175. Ø 5,2cm.

Zie boven. Enkele staart.

N.B. – *weegens de verhoogde Tollen in de provincie Utrecht dan als voornaamste reden waarom de Scheepen nu meest langs de Wael & niet over Utrecht vaaren, -- een generale TolConferentie [is] zeer noodzaakelyk*, w.g. C. van Bijland en J. van Leeuwen, secr[etaris].

Coll. 64.14. Duplicaat 64.15.

STREEK

Kwartier van Nijmegen (vervolg)

De Gedeputeerde Staaten des Nymeegsche Quartiers.

Nijmegen, 25-6-1751. GAW, Oud-archief 176. Ø 5,2cm.
Zie boven.

N.B. Publicatie over *t' doen van recherche en visitatie voor de Pagters van t' Monopolium en tabak*. w.g. Otto Graff van Bijland en J:V:Leeuwen. De eerste is Otto Roeleman Fredrik van Bijland, Amptman, Rigter en Dijkgraaff des Ampts van tussen Maas en Waal, Oud-archief 1074, Sabbathi (zaterdag), 13-4-1754.

Coll. 64.16.

Dit zegel komt vele malen voor, o.a. Oud-archief 175: Die Gedeputeerde Staaten des Quartiers Nymegen. Ter Camere

binnen Nymegen, 27-5-1775; Oud-archief 176: 11-10-1779. Ø 5,2cm.

De Gedeputeerde Staaten des Nymeegsche Quartiers.

Nijmegen, 14-4-1762. GAW, Oud-archief 1212. Ø 5,1cm.
Zie boven.

N.B. Het betreft de – *uitvoer van Messie [mest] uit dezen Quartiers*.

Coll. 14.22.

Overbetuwe

Het Ambts Bestuur van Overbetuwe. Elst., 17-4-1804. GAW, Oud-archief 115. Ø 5,2cm.

De vrijheidsmaagd met haar attributen, staande op een grond.
Omschrift: ZEGEL DES AMBT SB VAN OVERBETUWE.

N.B. – *de Grondvergaderingen van Zetten waar onder de Buurtschap Lakemond – is gebracht*, w.g. Joh. van Rees.

Coll. 29.26.

Idem: Oud-archief 114. Elst, 1-4-1803. Het betreft Stemrecht, w.g. Joh. van Rees. Ø 5,2cm.

STREEK

Departement van de Rhyne ring Tiel

Departement van den Rhyne ring Tiel, Commissie tot Gerechte -
-. Tiel, 13-6-1800. GAW, Oud-archief 111. Ø 3,5cm.
Tekst: DEPARTEMENT VAN DEN RHYNE RING TIEL,
omschrift: COMMISSIE TOT GERECHTE G—SCHE—
HEFFINGEN.
N.B. Het betreft de buurmeester van Lakemond over financiën.
Coll. 27.26.

Holland

De Griffie van den Hogen Rade in Holland. Den Haag, 18-9-
1744. GAW, Recht. archief 196. Ø 4,1cm
Een leeuw.
N.B. Machtiging, w.g. C. Geseling.
Coll. 04.21. Duplicaten 15.09 en 31.27.

Bedijkte Schermeer

Bedykte Schermeer by Alkmaar. Alkmaar, 12-12-1796.
GAW, Oud-archief 106. H 2,4cm, B 2,0cm.
Een gekroonde dubbele monogram van mogelijk de letters W en
A, of A en W; de kroon met vijf fleuron of vijf drie-parels.
N.B. Een dichtgevouwen gedrukte brief, betreffende de
*belasting die niet door de nooddrufte Provincien betaalt moet
worden, maar ten lasten van Elk individueel Burger, of
Ingeseetenen naar gegoedheid (=vermogen)*, w.g. door de
commissarissen Pieter Poland en Pieter Keyser, uit naam der
volksvergadering, en secretaris Zeeman. Dit is niet het zegel van
de Bedijkte Schermeer; dat toont de aartsengel Michael met
zwaard in de rechterhand en een schild, beladen met een molen,
in de linkerhand, al of niet met het omschrift: SCHERMEERS
BESCHERMER. Coll. 29.01.

STREEK

Rhijnland (Leiden)

De Hooge Vierschaar van Rhijnland binnen Leiden. Leiden, 15-8-1786. GAW, Recht. archief 154. Ø 4,6cm.

Twee schuingekruiste sleutels met de baarden boven en naar buiten, vergezeld van een golvende dwarsbalk, bestaande uit drie golvende lijnen, waarvan de bovenste en onderste lijnen voor de rechter en achter de linker sleutel, en de middelste lijn achter de rechter en voor de linker sleutel gaan. Omschrift: SIGILLUM CURIAE RHENOLANDIAE.

N.B. Schuldregister.

Coll. 19.04.

West-Friesland en Noorderkwartier

't Secret Zegel van t'Gemeenelandt van West-Vrieslant ende 't Noorderkwartier. Hoorn, 15-8-1708. GAW, Recht. archief 295. Ø c7,3cm.

West-Friesland (twee aanzijnde leeuwen, vergezeld van vijf zoomsgewijs geplaatste liggende blokjes (2-2-1)), waaromheen de wapenschilden van de steden Alkmaar (burcht), Hoorn (jachthoorn), Edam, (koe op grond, vergezeld in het schildhoofd van drie sterren), en Medemblik (een paal). Op het afgebroken deel bevonden zich de schilden van Enkhuizen (drie haringen met boven elke haring een kroon), Monnickendam (een gaande monnik) en Purmerend (drie weerhaken). Omschrift: S'--- OORT*HOLLANT.

N.B. *De Magistraten ende Gedeputeerden van de Steden*

– regelen een lening. Zie volgende voor tegenzegel.
Coll. 55.02.

Tegenzegel van 55.02 (hierboven). Drie schilden van de steden
Ø buitenring c4,5cm, binnenring c2,2cm.

Alkmaar Hoorn
Enkhuizen

Coll. 55.03.

STREEK

West-Friesland en Noorderkwartier (vervolg)

Kwitantiezegel van West-Friesland. Alkmaar, 10-12-1735.

GAW, Rech. archief 195. Ø 2,8cm.

Twee aanzien gaande leeuwen boven elkaar, vergezeld van vijf zoomsgewijs geplaatste liggende blokjes (2-2-1). Schilddekking: een kroon met vijf fleurons. Daarboven het jaartal 1687. Rechts en links vergezeld van 12 resp. ST. Omschrift: CLEIN SEGEL. N.B. Kwitantiezegel. Het hoort bij Alkmaar (18.19). Coll. 18.20.

Holland & West-Friesland. De Gecommitte[e]rde Raden van de Staten van Holland en Westfriesland, in Westfriesland en Noorderg[e]regte. Hoorn, 9-10-1739. GAW, Oud-archief 93. Ø 2,9cm.

Wapens van Alkmaar (rechts), Hoorn (beneden) en Enkhuizen (boven), waartussen de letters .S.V. .D.M. .H.S.

N.B. Ik ken de betekenis van de letters niet.

Het betreft de *gegagiert soldaet* en het deel van zijn gage, dat voor zijn vrouw bestemd is. –*sijn vrouw niet hebben verlaten, maar naar Deventer te zijn vertrocken, om zich van een ongemak te doen genesen, --.*

Coll. 24.06.

Limburg

Kessel, Vrijheerlijkheid en Hoofdgericht

Gemeine Segel [van de] Heerlickheit Kessel, Hoofdgerigt Kessel in het overkwartier van Gelderlandt. Kessel, 3-2-1741. GAW, Rech. archief 196. H brok 3,8cm.

Een ruitenkruis van vijf ruiten. Schildhouder: een achter het schild staande Sint Joris.

N.B. – *met onsen gemeente Segel becragtigt byennen (=binnen) de vrijheerlijkheid Kessel.* Een volmacht bevestigd door Peter Wijmkes en Leonardus Cuipers, schepenen des Heerlijkheit Kessel.

Het zegel is vergezeld rechts- en linksboven van 31.14 en 31.15 (zie beneden). Toen behoorde het tot Pruisisch Opperr-Gelre.

Coll. 31.34. Duplicaat 04.27.

STREEK

Kessel, Vrijheerlijkheid en Hoofdgericht (vervolg)

Kwitantiezegel op brief van de Heerlijkheid Kessel (zie 31.34). Kessel?, 28-2-1744. GAW, Recht. archief 196. Ø 2,4cm.

Gedeeld, I. een omgewende, gekroonde leeuw, II. een dubbelkoppige adelaar met vermoedelijk effen borstschildje. Omschrift: CLEYN*ZEGEL*VAN*5*ST.
N.B. Ingedrukt kwitantiezegel op 31.34.
Coll. 04.26.

Het wapen is identiek aan het kwitantiezegel in gebruik door de Vrijheerlijkheid Mijnerswijk en dat van de Vrye Heerlykheyd Pannerden. Recht. archief 196: Pannerden, 28-2-1744. Ø 2,4cm.

Kwitantiezegels van de Heerlijkheidt ende Hoofdgerichte van Kessel. Kessel 2-11-1747. GAW, Recht. archief 196. H 2,8cm en Ø 2,7cm. Een inktafdruk. Links: een adelaar met vermoedelijk een zwaard en scepter in de rechter, resp. linkerklauw, en vergezeld van een zwevend kroon. Tussen de vleugels en poten de waarde-

aanduiding 8 St. Rechts: een kruisvorm, waarvan elke arm bestaat uit door een kroon getopte twee afgewende letters F en tussen elke paar 'kruisarmen' de letter R.

FR is waarschijnlijk Fredericus Rex, d.w.z koning Friedrich, ook bekend als Frederik de Grote.

N.B. Deze kwitantiezegels behoren bij het bovenstaande Klein zegel en Heerlijkheidszegel.

Coll. 31.15 en ongenummerde fotocopiëën. Zie ook 31.16 en 31.17.

Idem: Ruhrort, 14-5-1726, Recht. archief 304; Wesel, 22-2-1734. Recht. archief 304. Idem; Recht. archief 196: Vrye Heerlykheyd Pannerden. Pannerden, 28-2-1744. Idem: Recht. archief 196:

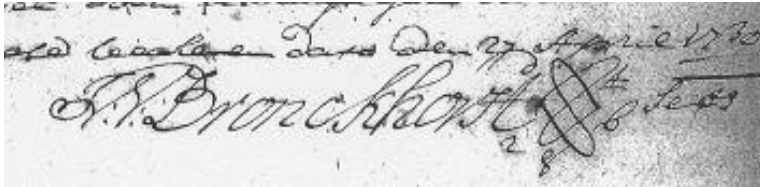
Driesberg, 13-6-1744.

Coll. fotocopië.

STREEK

Hooge Heerlyckheyt van Oyen

Hooge Heerlyckheyt van Oyen. Oyen, 27-4-1730. GAW, Recht. archief 195. Zegel verloren
N.B. Jacob van Bronckhorst, Stadholder deser Hooge Heerlyckheyt van Oyen – volmacht – *met onsen gemeynen Zegel doe[n] bekrachtigen* --, w.g. J:V:Bronckhorst, secr[etarijs], die zijn handtekening door een figuur, vermoedelijk zijn secretarischerk, laat volgen omgeven door de letters d t b 8 2. De

betekenis ervan ken ik niet.

Utrecht, gewest, staat

De Staten van den Lande van Utrecht. Utrecht, 8-9-1674.

GAW, Oud-archief 1201. Ø 6,8cm.

Gevierendeeld, 1 en 4. een kruis, 2 en 3. een leeuw. Helmteken: een koker waaruit een pauwenverenbundel. Omschrift: SIGILLV.ORDINVM.TRAIECTENSIVM.

N.B. Het betreft – *den Grebbendijck tzedert drie jaren herwaarts, geduijrende den Franchen oorlogh zeer is vervallen* --. Deze 'Franse oorlog' vond plaats gedurende de periode 1672 (het Rampjaar) - 1674.

Coll. 46.17.

De Staten van Utrecht. Utrecht, 1744. GAW, Oud-archief

1201. Ø 6,8cm.

Zie boven.

N.B. Het betreft *de Grebbendijck*.

Coll. 50.12. Duplicaat 50.13.

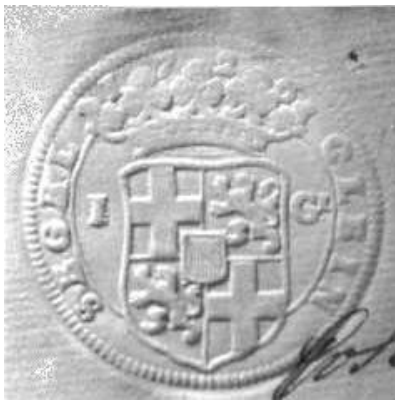

STREEK

Kwitantiezegels van de Staten van Utrecht

Kwitantiezegel 1691 van de Staten van Utrecht. Rhenen, 17-4-1694. GAW, Recht. archief 159. Ø 3,4cm.
Utrecht. Schilddekking: een kroon met vijf fleurons. Omschrift: CLEIN SEGEL 1691. Waarde: 6S^T[uiver].
N.B. Document gebruikt door deurwaarder C. Beeck (55.28).
Coll. 55.29.

Kwitantiezegel 1720 van de Staten van Utrecht. Utrecht, 20-12-1726. GAW, Recht. archief 002. Ø 3,8cm.
Zie boven. Hartschild: schuinrechts gedeeld van zilver en rood. Waardeaanduiding 1G^L.
N.B. Het betreft een *Proces Crimineel* (zie Onbekend 51.12).
Coll. 51.11.

Meerdere malen aanwezig, o.a. in Recht. archief 196.

N.B. Soortgelijke kwitantiezegels uit 1740 en 1777 zijn ook aanwezig. RAW 299: Gedeputeerden van de Staten van Utrecht, Utrecht, 30-10-1744. Ø 3,6cm en Hoven Utrecht, Maarssen, 20-2-1777. Ø 4,0cm.

Kwitantiezegel 1782 van de Provincie Utrecht. Amersfoort, 7-9-1780. GAW, Recht. archief 198. H 5,2cm, B 4,7cm.
Zie boven. Omschrift: CLEIN SEGEL 1780. Geen schildhouders. Waardeaanduiding: 1G^L.
N.B. Hoort bij Amersfoort 32.22.
Coll. 32.31.

STREEK

Kwitantiezegels van de Staten van Utrecht (vervolg)

Kwitantiezegel van De Staten van den Lande van Utrecht.

Utrecht, 27-11-1781. GAW, Oud-archief 1402. H 5,2cm, B 4,7cm.

Zie boven. Schilddekking: een zwevende kroon met vijf fleurons. Bovenschrift: SEGEL UTRECHT 1781.

Waardeaanduiding: 40 C. Geen schildhouders.

N.B. De S van SEGEL is dubbel. De Staten – *hebben ontvangen een requeste van Mr. Albert George Elsnerus, Advocaat van den Hove van Utrecht*, w.g. Grave van JHGVRechteren en H.

Haeften.

Coll. 17.19.

Idem: Utrecht, 13-8-1787.

Staten van Utrecht (vervolg)

Provincie Utrecht. Utrecht, 8-8-1787. GAW, Oud-archief 1175. H 4,9cm, B 4,4cm.

Zie boven. Kroon met vijf fleurons. Schildhouders: twee leeuwen.

N.B. *Ter Defensie van de Stad van Ame[r]sfoort alwaar de Heere Staten deser Provincie hunne gewoonlycke Residentie tegenwoordig houden.*

Coll. 57.08.

Gedeputeerden van den Staten 'sLands in Utrecht. Utrecht, 29-1-1788. GAW, Oud-archief 103. H c5,0cm, B 4,5cm.

Zie boven.

N.B. *De negen stukjes geschut – ten Defensiewezen dezer Provincie --*, w.g. Athlone. Athlone zal Heer van Rhede te Amerongen zijn.

Coll. 29.20.

Slechte afdruk. Toch opgenomen, vanwege de naam van de gebruiker en de inhoud van de brief.

STREEK

Staten van Utrecht (vervolg)

De Staaten van den Lande Utrecht. Utrecht, 7-7-1749. GAW, Recht. archief 195. Ø c6,3cm.

Centraal: gevierendeeld, 1 en 2. een kruis, 2 en 3. leeuw. Als een krans vijf schildjes van de steden: 1. Utrecht stad, 2?, 3?, 4?, Wijk bij Duurstede, 5. Amersfoort. 2 en 3. Rhenen / Montfoort. Omschrift: ?

N.B. Bij Recht. archief 195 d.d. 2-1-1733 (geen foto): De Staaten van den Lande Utrecht. *Mitsgaders die Praesideerende ende Radens [des] Hoefs van Utrecht.* Hoefs = Hof. Het betreft een volmacht.

Coll. 06.10.

HOOFDSTUK 8

LANDSHEERLIJKE TIJDPERK (tot 1579), REPUBLIEK DER VERENIGDE NEDERLANDEN (1579-1795), BATAAFSE REPUBLIEK (1795-1806), KONINKRIJK HOLLAND (1806-1810), FRANSE KEIZERRIJK (1810-1813), SOUVEREINE STAAT DER VERENIGDE NEDERLANDEN (1813-1815), KONINKRIJK DER NEDERLANDEN (1815-HEDEN)

De zegels betreffende Gelderland zijn in het hoofdstuk 6 hiervoor gegeven.

Republiek der Verenigde Nederlanden (1579-1795)

Staten Generaal

Les Etats Generaux des Provinces Unies du Pays Bas, d.i. De Staten-Generaal van de Verenigde Provincies der Nederlanden. Den Haag, 6-6-1641. GAW, Oud-archief 1399. Ø 4,2cm.
De leeuw van de Republiek: een gekroonde leeuw met een zwaard in opgeheven rechterklauw en een bundel van zeven pijlen in linkerklauw. N.B. Een -- *laisser aller passer et repasser* – (laten doorgaan en terugkeren), w.g. SVHaersolte = S. van Haersolte.
Coll. 23.04.

Er zijn meerdere exemplaren, o.m. Brief aan Thielman Aquilius ontfanger van de verpondingen ten platten lande, resorterende onder Stad Grave en de Lande van Cuijck. In den Hage, 23-2-1652. Ø 4,2cm

Les Etats Generaux des Provinces Unies du Pais Bas, d.i. De Staten-Generaal van de Verenigde Provincies der Nederlanden. Den Haag?, 1-5-1653. GAW, Recht. archief 305. Ø 4,2cm.
Zie boven.
N.B. *sous nostre Cachet paraplure*, d.i. onder ons beschermend? zegel, w.g. *en absence du Griffier J. Simonssen – une lettre au Parlement de la Republicque de Angleterre par le S. Tilman Aquilius*, d.i. een brief aan het Parlement van Engeland. Engeland was toen een korte periode een republiek onder Olivier Cromwell, Lord-Protector.
Coll. 56.11.

PERIODE 1579-1814

Staten Generaal (vervolg)

Staten Generael der Vereenigde Nederlanden. Den Haag?, 17-1-1709. GAW, Oud-archief 1168. Ø 4,2-4,4cm.

Zie boven. Schilddekking: een kroon met vijf fleurons. Het schild gelegd op waaiersgewijs geplaatste lanssen, drie aan elke zijde.

N.B. Een gedrukt formulier – *vrygeleyde, consent ende Pasport aan* [een gevangene] *weder te moogen keeren na Vrankrijk --*. Coll. 57.26.

Er zijn meerdere exemplaren, o.a. Oud-archief 1399. In den Hage, 27-12-1667. Ø 4,2cm.

Raedt van State. Den Haag, 9-9-1659. GAW, Oud-archief 1399. Ø 4,2cm.

Geen schild. Een ringvormige kabel, beladen met de leeuw van de Republiek met een zwaard in de opgeheven rechterklaw en een pijlbundel (van boven 5 pijlpunten en beneden 4 pijleinden) in de linkerklaw.

N.B. Er staat La Haye, w.g. N. Assendelft. Coll. 13.13.

Deze afdruk komt meerdere malen voor, o.m. 27-10-1657 (w.g. C. de Groot), 9-9-1659 (w.g. W?. Huyghens), en 30-10-1659 (w.g. – Bergongn).

Patriotten in Noord-Frankrijk 1793

Comité Revolutionair der Bataven. Noord-Frankrijk?, 18-6-1793. GAW, Oud-archief 104. H 3,2cm, B 2,7cm.

Roodlak. Een vrijheidsmaagd met haar attributen.

Omschrift: HET COMITE REVOLU TIONAIR DER BATAVEN, bovenschrift: VRYHEID, benedenschrift: GHELYKHEID.

N.B. Twee afdrukken van dit zegel en de zegels 20.24 (Klinkenberg van Echten), 20.25 (Onbekend), 20.27 (Nuijen) bevinden zich op een lege envelop, gedateerd 18-6-1793. Coll. 20.26.

De datum duidt op een Revolutionair Comité, opgericht door patriotten in Noord-Frankrijk. Het ovale schild zal mogelijk beladen zijn met een leeuw of met de initialen van de zegelaar. In

dat geval hoort dit zegel bij de Persoonlijke zegels.

PERIODE 1579-1814

Bataafsche Republiek (1795-1806)

De Commissie tot het onderzoek naar de richtigen opbrengst der Heffing van acht percent van elke inkomsten in de Vierde Ring van het Departement van de Ryn. Waar?, 29-3-1799. GAW, Oud-archief 110. H 2,7cm, B 1,8cm.

Roodlak. Een op een boomstronk leunende naar rechts gewende vrouw in lang gewaad.

N.B. Het is mogelijk dat de afdruk van een intaglio is gemaakt. Indien dit een nieuwe intaglio is, dan kan de vrouw de Nederlandse maagd voorstellen.

Het betreft – *de Lysten van alle Ul[ieden] Ingezetenen.*
Coll. 27.03.

De Commissie tot het beoordelen der Quotisatie Biljetten, als ook tot Onderzoek naar de Opbrengst der Heffing van Vijf en Tien Percent op de Bezittingen. Amersfoort op het Huys der Gemeente, 4-9-1797. GAW, Oud-archief 111. H 2,7cm, B 1,8cm.

Roodlak. Zie boven.

N.B. Afkondiging.-- en dus *geenen Ignorantien kunnen pretendeeren*, w.g. Houtkamp.

Coll. 27.34.

De Agent van Justitie der Bataafsche Republiek. Den Haag 11-11-1798. GAW, Oud-archief 109. H 3,3cm, B 2,9cm.

Roodlak. Bataafse republiek: een altaar, waarop aan de voorzijde ineengestremeld aangebracht zijn een dolfijn en een anker en waarop een boek 'verbeeldende de regten van den mensch en burger' ligt, met rechts de Nederlandse maagd, in de rechterhand een speer met op de punt een vrijheidshoed, en met de linkerhand op het boek leunend en links de aanzierende Nederlandse leeuw, in de rechtervoorklauw de Bataafse vlag en met de linkervoorklauw op het altaar leunend. Omschrift: DEPARTEMENT VAN JUSTITIE, onderschrift: DER BATAAFSCHE REPUBLIEK.

N.B. Beschrijving door O. Schutte. 1971. *Catalogus der zegelstempels --.* De Ned. Leeuw 88: 329-383. Brief gericht – *aan 't intermediair administratie Bestuur* (van Wageningen), w.g. Tadama. Zie ook 24.09. Coll. 27.01. Duplicaat 24.08. Niet gefotografeerd: 15-8-1798.

PERIODE 1579-1814

Bataafsche Republiek (1795-1806) (vervolg)

De Agent van Justitie der Bataafsche Republiek. Den Haag, 15-8-1798. GAW, Oud-archief 109. H 3,2cm, B 2,9cm.

Roodlak. Zie boven.

N.B. Het betreft – *den Burger Peel Beek geremoveerd* (verwijderd, afgezet) *Richter van Wageningen, weder door mij* [in zijn functie] *word hersteld*, --, w.g. Tadama. Coll. 24.09.

De Vergadering der Gemeenebestgezinde Burger-Societeit te Rotterdam. Rotterdam, 11-12-1796.

GAW, Oud-archief 106. H 2,0cm, B 2,0cm.

Een monogram, waarin o.a. de letter H of A.

N.B. De takjes in het zegelveld duiden op de juiste stand van het zegel. Het betreft een gedrukt stuk, gericht aan de *Volksvergadering van Wageningen*.

Misschien dat één van de bestuurders zijn eigen zegel-stempel gebruikte.

Coll. 21.34.

De Vaderlandsche Societeit

De Vaderlandsche Societeit te Arnhem. Arnhem, 24-6-1795.

GAW, Oud-archief 1343. H c2,8cm, B c2,2cm.

Mogelijk een geknielde persoon met onder de rechterknie het woord ARNEM of ANHEM.

N.B. Misschien een afdruk van een camee, maar dan wel met de naam van de stad.

Zie volgende (40.36) voor een tweede ‘Vaderlands lievend’ zegel gebruikt door deze Societeit.

Coll. 40.35.

PERIODE 1579-1814

De Vaderlandsche Societeit (vervolg)

De Vaderlandsche Societeit te Arnhem. Arnhem, 8-8-1795.
GAW, Oud-archief 1343. H 4,3cm B 3,4cm.
Een stokkenbundel met om de uitstekende lange middenstok een wiel met op de rand de woorden GELYKHEID—
BROEDERSCHAP, getopt met een veer of sparreboom, op de punt een vrijheidsmuts, en vergezeld van een uit de bovenzegelrand komende stralende zon.
N.B. Zie voor een eerder gebruikt zegel voorgaande (40.35).
Coll. 40.36.

De Vaderlandsche Societeit in den Hage. Den Haag, 9-9-1796.
GAW, Oud-archief 106. H 3,0cm, B 2,3cm.
Een ovaal zegel. De Vrijheidsmaagd houdende in haar linkerhand een op de schildrand staand anker.
N.B. *De leden der Vaderlandsche Societeit in den Hage*, w.g. Dequack--, vice p[resident] en J.T. Booyard (of Boogaard), sec[retaris]. Een gedrukt stuk gericht *Aan de Vaderlandschen Societeiten, Burger-Vergaderingen en Corporatien in Nederland*. Het betreft de *benoeming in openbare ambt*.
Coll. 22.05.

Marine (van de Bataafse Republiek)

Marine (van de Bataafse Republiek). Amsterdam, 20-10-1795. GAW, Oud-archief 105. Ø 4,4cm.
Een leeuw met zwaard in opgeheven rechterklauw en pijlenbundel in de linkerklauw. Het schild gelegd op twee schuingekruiste ankers. Onder het schild het woord MARINE.
Omschrift: GELYKHEID.VRYHEID.BROEDERSCHAP.
N.B. Het betreft de opsporing van een deserteur, w.g. C.E. Aillant en P. de Gyselaar, subst[ituu]t] secr[etaris].
Het schild met leeuw, gelegd op twee ankers zal afkomstig zijn van het embleem van de Admiraliteit (van Amsterdam).
Coll. 03.16.

PERIODE 1579-1814

Koninkrijk Holland (1806-1810)

‘Tractaat van Parijs’, 24-5-1806, waarbij Prins Lodewijk Napoleon de Koninklijke waardigheid wordt verleend. ‘De Koninklijke wapens zullen zijn de oude wapens van de Staat geëcarteleerd (gevierendeeld) met den Franschen (Napoleontische) adelaar en gekroond met den Koninklijke kroon. Op 5 juni 1806 neemt hij de Koninklijke waardigheid aan. Zie bij Hoofdstuk 9: Kwitantiezegels voor meerdere voorbeelden. Op 30 maart 1809 werd aan vele personen en instanties, inclusief de Landdrosten, Gemeentebesturen van de Eerste Klasse en de Regtbanken geschreven om zich van het Koninklijke wapen te bedienen. Na inlijving van het Koninkrijk Holland in het Franse Keizerrijk verdween de Nederlandse leeuw en bleef de Franse adelaar over.

Lit. J.C. Wagner. 1903. Het Groot-Zegel des Rijks onder de regeering van Z.M. Lodewijk Napoleon, Koning van Holland. Wapenheraut 4: 181-184; J.A. de Boo. 1977. Heraldiek in de Franse tijd. Jbk CBG 31: 180-196.

De Commies bij 't Centraal Bureau der Publieke Schuld.

Amsterdam, 26 Bloei maand/mei 1809. GAW, Oud-archief 118. H 3,7cm, B 3,1cm.

Gevierendeeld, 1 en 4. de Unie-leeuw, 2 en 3. de Napoleontische adelaar. Het schild gelegd op een baldakijn, getopt met een koningskroon, en omhangen met de Koninklijke Orde van de Unie/Holland en de (Franse) Orde van het Legioen van Eer. Omschrift: GENERALE DIRECTIE DER PUBLIEKE SCHULD.

N.B. *De Heer Directeur Generaal der Publieke Schuld*, w.g. J.P. Strik van Wijk. Coll. 30.14.

Lit. J.C. Wagner. 1903. Het Groot-Zegel des Rijks onder de regeering van Z.M. Lodewijk Napoleon, Koning van Holland. Wapenheraut 7: 181-184.

Franse keizerrijk 1810-1813

Op 14 juli 1810 werd het Koninkrijk Holland bij het Franse keizerrijk ingelijfd. Het wapen en het zegel van het Franse keizerrijk werd de Franse adelaar. Hiervan heb ik zegels gevonden: a. voor de Mairie van Wageningen (zie Hoofdstuk 3: WAGENINGEN), b. bij Amersfoort (zie Hoofdstuk 4: STEDEN EN DORPEN) en c. Het Ministère de colonies, afgedrukt te Arnhem op 26 september 1812 (zie Hoofdstuk 11: KOLONIËN).

Souvereine staat der Verenigde Nederlanden (1813-1815)

Zie voor voorbeelden bij Hoofdstuk 9: Kwitantiezegels. De Commissaris voor Kerkelijke Zaken gebruikt in 1814 een zegel met de Unieleeuw.

PERIODE 1579-1814

Commissaris voor Kerkelijke Zaken

Commissaris voor Kerkelijke Zaken. Den Haag, 8-10-1814.
GAW, Oud-archief 1254. Ø 2,3cm

Roodlak. Een gekroonde leeuw met in de opgeheven rechterklauw een zwaard en in de linkerklauw een bundel van een niet vast te stellen aantal pijlen. Omschrift:

DEPT. VAN BINNENLANDSCHE ZAKEN.

N.B. Een verzoek om namen te noemen van *Jongelieden* [die] naar de *Hooge School* [kunnen] worden *gepromoveerd*, [als] die het voornemen aan de dag leggen om in de *Godgeleerdheid* te studeren. Een namenlijst, waarvan geen afschrift bewaard werd, werd toegezonden.

Coll. 37.29.

PERIODE 1579-1814

HOOFDSTUK 9

KWITANTIEZEGELS

Zie voor oudere kwitantiezegels van Gelderland hier beneden.

We vinden ook kwitantiezegels met een ongekroonde leeuw, een leeuw met zwaard en kroon, het wapen van het Koninkrijk Holland en alleen de Franse adelaar met het onderschrift HOLLAND (deel van het Keizerrijk). Enkele kwitantiezegels zijn in andere hoofdstukken opgenomen, omdat ik vind, dat zij daar beter pasten.

Het laatste kwitantiezegel met het Uniewapen, dat ik vond, dateert van 27 mei 1808.

Republiek der Verenigde Nederlanden (1579-1795)

Gelderland

Zie voor Kwitantiezegels van Gelderland van voor 1808 hoofdstuk 8.

Holland

Kwitantiezegel 1687 van Holland, gebruikt in Holland.

Amsterdam, 1-9-1729. GAW, Recht. archief 292. Ø 3,1cm.
Een leeuw (van Holland). Schilddekking: een kroon met vijf fleurons. Omschrift: CLEIN SEGEL 1687. Waardeaanduiding: 12 stuivers.

N.B. Voorbeeld.

Coll. 54.16.

Er zijn meerdere afdrukken.

Kwitantiezegel 1747 van 12 stuivers. gebruikt in Holland

Amsterdam, 27-5-1808. Oud-archief 155. Ø 3,1cm.
Zie boven. Schilddekking: een kroon met vijf bloemen in plaats van fleurons. Omschrift: CLEIN * SEGEL 1747.

Waardeaanduiding: 12 stuivers.

N.B. De laatste 7 in 1747 merkwaardig gesneden. Gebruikt in de periode van het Koninkrijk Holland.

KWITANTIEZEGELS

Holland (vervolg)

Kwitantiezegel 1771 van 12 stuivers. gebruikt in Holland

Den Haag, 5-2-1771. Oud-archief 196. Ø 2,9cm.

De Unieleeuw. Schilddekking: een kroon, met twee fleurons (de buitenste) en drie kransen. Omschrift: CLEIN SEGEL 1771.

Waarde 12 stuivers.

N.B. Hoort bij Amsterdam 1747.

Coll. Digitale foto's.

Noord-Brabant

Kwitantiezegel 1707. Bergen op den Zoom, ongedateerd, tussen 3-1-1735 en 14-9-1735. GAW, Recht. archief 195.

Ø3,2cm.

De gekroonde leeuw met zwaard en pijlenbundel.

Schilddekking: een kroon met vijf bladen en twee parelbogen. Omschrift: CLEIN SEGEL 1707. Waarde 2 stuivers.

N.B. *Wij Drossaard, Schouteth, Borgermeesters Schepenen ende Raad der Stadt Bergen op den Zoom.*

Coll. Digitale foto's.

Bataafsche Republiek 1795-1806

Geen

Koninkrijk* Holland 1806-1811

Op 5 juni 1806 werd de Bataafsche Republiek het Koninkrijk Holland met Lodewijk Napoleon als koning. Hierna werd in het kwitantiezegel de Unieleeuw vervangen door het gevierendeelde wapen van het nieuwe koninkrijk: gevierendeeld, 1 en 4. de Unieleeuw met zwaard en kroon, 2 en 3. de Napoleontische adelaar. Schilddekking: een koningskroon.

De eerste kwitantiezegels met het Koninkrijkswapen, dat ik vond, dateert van 1808. Werd in dat jaar de kwitantiezegel met het wapen van het Koninkrijk Holland ingevoerd? Na de laatste afbeelding laat ik een lijst van kwitantiezegel verdeeld naar jaar en waarde volgen.

*In de tekst werd eerst de spelling Koninkrijk gebruikt.

KWITANTIEZEGELS

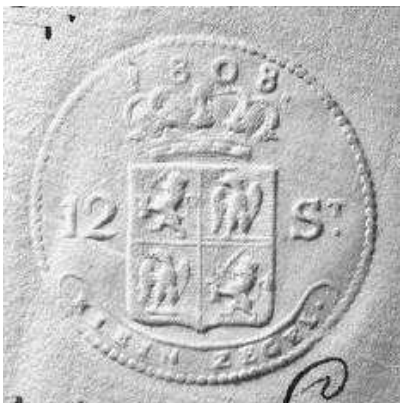
Koninkrijk Holland 1806-1811 (vervolg)

Kwitantiezegel 1808 van het Koninkrijk Holland.

Wageningen, 27-5-1808. GAW, Recht. archief 155. Ø 3,5cm.
Zie boven. Boven de kroon het jaartal 1808. Benedenschrift:
KLEIN ZEGEL. Rechts en links van het schild: 4 S^T.
N.B. *Kwitantie-zegel, afgegeven den zes en tweintigste April
1808 door mij Collectuer van het Middel op het Klein-zegel te
Wageningen, w.g. [M.A.] van Ommeren. Waarde 4 stuivers.*
Coll. 53.13. Duplicaat 53.14.

*Idem: afgegeven 27 Maij 1808 door de Col[lect]eur van het
Middel op het Klein zegel te Wageningen. Er werd toegevoegd
M. van Ommeren. Zegel dient tot geannexeerde specificatie na
het Salaris en Verschot --.*

Kwitantiezegel 1808 van 12 stuivers van het Koninkrijk

Holland. Driel, 18 Maaijmaand/5-1808. GAW, Oud-archief
1150. Ø 3,3cm.
Zie boven. Bedrag 12 stuivers.
N.B. Het betreft een getuigschrift van een dienstmeid.
Coll. 17.30.

Kwitantiezegel 1808/1810, vernieuwd 1810 van het

Gemeente Bestuur van Tiel en Zandwijk. Tiel, ca 25-7-1811.
GAW, Oud-archief 1250. H 3,3cm, B 3,3cm, H 2,7cm B 3,3cm.
Zie boven. 1808. Bedrag 12 Stuivers. Met tweede ingedrukt
stempel VERNIEUWD A.1810.

N.B. Staat deze vernieuwing in verband met de annexatie van
het Koninkrijk Holland door het Keizerrijk Frankrijk en door
afzetting van koning Lodewijk Napoleon door zijn broer keizer
Napoleon Bonaparte?

Op hetzelfde stuk vinden we ook een roodlakzegel van het
Gemeentebstuur (38.05), dat eveneens nog het wapen van het
Koninkrijk Holland toont.

Coll. 38.04.

KWITANTIEZEGELS

Koningrijk Holland 1806-1811 (vervolg)

Kwitantiezegel 1810. Wageningen, 1810.18 Hooimaand/19-7-1810. GAW, Recht. archief 222. Ø 3,3cm.
Zie boven. Bedrag 1 Gulden.
N.B. Voorbeeld.
Coll. 35.05.

1808

4 st 27 mei 1808 Ø 3,3cm
10 st 27 mei 1808 Ø 3,3cm
12 st Sprokkelmaand/februari Ø 3,1cm
12 st 18 Maaijmaand/mei Ø 3,3cm

1 Gl 16 Herfstmaand/september Ø 3,3cm
3 Gl 23 Wintermaand/december Ø 3,9cm
3 Gl 30 Wintermaand/december Ø 4,2cm

1809

12 st 25 Slagtmaand Ø 3,8cm
24 st 28 Grasmaand/april Ø 3,2cm

30 st 23 Sprokkelmaand/februari Ø 3,1cm
1 Gl 23 Lentemaand/maart Ø 3,6cm

1810

4 st 24 Oogstmaand/augustus Ø 3,3cm
6 st 19 Wintermaand/decemver Ø 3,3cm
12 st 1 Herfstmaand/september Ø 3,3cm
30 st 14 Slagtmaand/novenmer Ø 3,3cm

1 Gl 18 Hooimaand/juli Ø 3,3cm
3 Gl 23 Sprokkelmaand/februari Ø 4,0cm
3 Gl 31 Wintermaand/december Ø 3,5cm

Kwitantiezegel. GAW, Oud-archief 1305. Wageningen 22-8-1814.
Een halve cirkel met de tekst TWEË STUIV*ACHTPENN* en KLEIN ZEGEL.
N.B. De laatste indruk die ik vond dateert van 8-3-1815.
Coll. Digitale foto's.

KWITANTIEZEGELS

Koninkrijk der Nederlanden (1815-1830)

Kwitantiezegel van 2½ stuiver. Wageningen, 29-12-1814. GAW, Oud-archief 1305. Ø 3,0cm.

Gevierendeeld. 1 en 4: een gekroonde leeuw met in zijn opgeheven rechterklauw een zwaard en in de linkerklauw een bundel van een niet te bepalen aantal pijlen (Unieleeuw); 2 en 3. Oranje. Hartschild: een leeuw (Nassau). Schilddekking: een koningskroon. Aan beide zijden: 2½ S^T, benedenschrift KLEIN ZEGEL.

Coll. digitale foto's.

Idem: Wageningen, 31-8-1814, 31-8-1814 (2x) en 29-12-1814.

Koninkrijk der Nederlanden (1815-1830)

Kwitantiezegel van 5 stuivers. Bennekom, 28-12-1815. GAW, Zie boven. Schilddekking: een koningskroon.

N.B. Op hetzelfde stuk een roodlak zegel van Th. Prins (37.23).

Coll. 37.24.

GOUVERNEUR-GENERAAL. Brussel, 22-7-1822. GAW, Notarieel archief 1568. Ø 3,7cm.

Zwarte inkt. Het wapen van Nederland, d.i. het wapen van Nassau. Schilddekking: een kroon. Omschrift: GOUVERNEUR – GENERAAL. Benedenschrift: onduidelijk.

N.B. Volmacht. Op hetzelfde document het stempel van de Gouverneur van Zuid-Brabant. Zie volgende.

Coll. fotocopiëen.

KWITANTIEZEGELS

Koninkrijk der Nederlanden (1815-1830) (vervolg)

Gouverneur du Bra[ba]nt meridional, d.i. de gouverneur van Zuid-Brabant, het huidige Belgisch Brabant. Brussel, 28-7-1822. Ø 3,5cm.

Zwarte inkt. Zie boven. Schilddekking: een kroon.

Schildhouders: twee aanzierende en gekroonde leeuwen.

Motto: JE MAINTIENDRAI. Omschrift: GOUVERNEUR DU BRA[ba]NT MERIDIONAL.

N.B. Tweede stempel op bovengenoemd stuk.

Coll. fotocopiëen.

Koninkrijk der Nederlanden (1815-1830)

Kwitantiezegel van 5 P[enninge]n, vergezeld van een **Buitengewoon zegel** van Gelderland. Wageningen, 23-4-1823. GAW, Notarieel archief 1558 Notaris H.B. van Daalen). Ø 2,6 resp. 2,7cm.

Zwarte inkt. Zie boven. Schilddekking: een koningskroon en het bedrag 5 Penningen. Onderschrift: GELDERLAND. Tweede zegel: een Hermesstaf en een beplumde tak kruislings geplaatst. Bovenschrift: BUITENGEWOON-ZEGEL.

N.B. Het betreft een testament.

Coll. fotocopiëen.

KWITANTIEZEGELS

Koninkrijk der Nederlanden (1815-1830)

Kwitantiezegel van de Staat der Nederlanden. Wageningen, 17-7-1820. GAW, Notarieel archief 1566 acten 49 & 58. Ø 3,6cm.

Zie boven.

N.B. Gewaarmerkt papier gebruikt door notaris H.B. van Daalen te Wageningen.

Coll. 10.31.

Koninkrijk Nederland/Staat der Nederlanden (1815-1830)

Kwitantiezegel van het Koninkrijk Nederland. Oosterhout, 20-2-1824. GAW, Notarieel archief 1569. Ø 3,6cm.

Het Koninkrijkswapen: op een met blokjes bezaaid veld een gekroonde leeuw met zwaard in de rechterklauw en pijlenbundel in linkerklauw. Schilddekking: een kroon.

Schildhouders: twee aanzienlijke, gekroonde leeuwen, waaronder op een lint vermoedelijk JE MAINTIENDRAI.

Bovenschrift: onduidelijk,

N.B. Gewaarmerkt papier, gebruikt door notaris A.J.

Verkouteren te Oosterhout (05.14).

Coll. 05.15.

Koninkrijk Nederland/Staat der Nederlanden (1815-heden)

Kwitantiezegel van 38 Opcnten van Gelderland.

Wageningen, 23-6-1841. GAW, Nieuw-archief ?. Ø 2,7cm.

Zwarte inkt. Het Koninkrijkswapen met koningskroon en zonder schildhouders. Bovenschrift: GELDERLAND. Waarde 38 OPC.

N.B. OPC = opcenten. Welke lasten ontstaan voor bewoners door de verhoging van het straatniveau van de Achterstraat (nu Herenstraat)?

Dit stempel werd afgedrukt bij ingedrukte kwitantiezegels met de waarden o.a. 12, 15, 45 en 50 C. Van dit stempel zijn ook de waarden 15 en 30 opc. gezien.

Coll. fotocopieën.

HOOFDSTUK 10

KONINKRIJK DER NEDERLANDEN (1815-HEDEDEN): REGTBANKEN

Zie voor eerder gedateerde zegels van Regtbanken Hoofdstuk 4 Steden en dorpen

Amsterdam

Arrondissements Regtbank te Amsterdam. Amsterdam, 24-11-1843. GAW, Notarieel archief 4820 acte 75. Ø 3,5cm
Koninkrijkswapen met aanzienende schildhoudende leeuwen.
Bovenschrift: ARRONDISSEMENTS REGTBANK;
benedenschrift: AMSTERDAM.

N.B. Ingedrukt zegel. Het betreft de nalatenschap van Jan Antonis Septer, overleden te Wageningen 18-10-1843.
Zie ook de volgende 40.26.
Coll. 40.21.

Idem Notarieel archief 4824 acte 1196, Amsterdam, 1-6-1851. Ø 3,5cm.

Arrondissements Regtbank te Amsterdam. Amsterdam, 24-11-1843. GAW, Notarieel archief 4820.
Onduidelijk. Omschrift: --- REGT * BANK
Coll. 40.26.
N.B. Moeilijk te bepalen wat de bovenkant van de afdruk is.

Breda

President der Regtbank van Breda. Breda, 5-1-1816.
GAW, Notarieel archief 1562. Ø 3,6cm.

Het oude koninkrijkswapen: Unieleeuw en Oranje.

Schilddekking: een koningskroon. Bovenschrift: PRESIDENT DER REGTBANK. Onderschrift: BREDA.

N.B. Legalisatie van de handtekening van notaris J.E. Mirandolle, w.g. handtekening mogelijk A.J.H. de Hen. Hij was President der Regtbank van eersten aanleg.
Coll. fotocopies.

REGTBANKEN

Haarlem

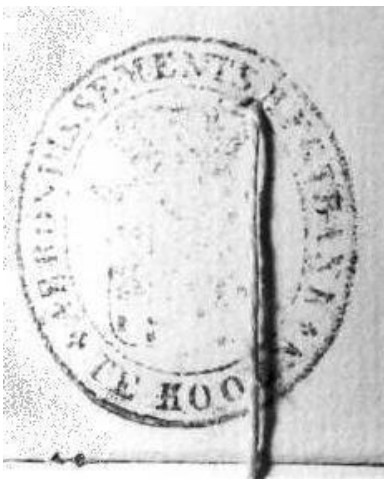

De Regtbank te Haarlem. Haarlem, 12-7-1851. GAW, Notarieel archief 4824 acte 1241. Ø 3,7cm. Koninkrijkswapen met aanziende schildhoudende leeuwen. Bovenschrift: DE REGTBANK TE HAARLEM. N.B. Zie J.L. ter Hoffsteede (41.02). Coll. 42.11.

De Arrondissements Regtbank te Haarlem. Haarlem, 21-7-1853. GAW, Notarieel archief 4826 acte 1642. Ø 3,8cm. Zie boven. N.B. *Gezien voor legalisatie* van de handtekening van O.J.G. de Booi, notaris te Beverwijk door den President van de Arrondissements Regtbank te Haarlem, w.g. van Styrum. Coll. 41.10.

Hoorn

Arrondissementsregtbank te Hoorn. Hoorn, 24-4-1854. GAW, Notarieel archief 4827 acten 1916 en 1927. H 3,1cm, B 2,7cm. Koninkrijkswapenmet, geen schildhouders en geen devies. Boven-schrift: ARRONDISSEMENTSREGTBANK, onderschrift: TE HOORN. N.B. Afgedrukt in groenblauwe inkt. Deze zegelafdruk hoort bij notaris J.C. Pan (41.18 en 41.19) te Averhoorn. Verkoop van een huis. Beschadigd door een groot nietje. Coll. fotocopiëën.

REGTBANKEN

Leeuwarden

De Regtbank van Eerste Aanleg te Leeuwarden. Leeuwarden, 23-10-1823. GAW, Notarieel archief 1569. Ø 3,5cm.

Het Koninkrijkswapen met aanzierende schildhoudende leeuwen.
Omschrift: REGTBANK VAN EERSTE AANLEG TE LEEUWARDEN.

N.B. Legalisatie van de handtekening van *de Heer Isaac Tolting*, openbaar notaris te *Franeker*, w.g. Johan Vierssen, president.
Coll. Fotocopieën.

Rotterdam

Arrondissements Regtbank te Rotterdam. Rotterdam, 24-10-1843. GAW, Notarieel archief 4820. Ø 4,7cm.

Het Koninkrijkswapen, zonder schildhouders en devies.
Bovenschrift: ARRONDISSEMENTS REGTBANK,
onderschrift: TE ROTTERDAM.

N.B. *Gezien bij ons President van de Arrondissements Regtbank te Rotterdam.*

Coll. Fotocopieën.

Utrecht

Arrondissements Regtbank te Utrecht. Utrecht, 13-11-1847. GAW, Notarieel archief 4824. Ø 3,2cm.

Koninkrijkswapen, zonder schildhouders en devies. Omschrift: ARRONDISSEMENTS REGTBANK TE UTRECHT.

N.B. Inktstempel hoort bij 41.00 (notaris H. van Ommeren).

Coll. 42.10.

REGTBANKEN

Zwolle

Regtbank te Zwolle. Zwolle, 17-10-1857. GAW, Notarieel a
Arrondissements rchief 4830 acte 2719. Ø 3,1cm.

Het Koninkrijkswapen. Geen schildhouders. Omschrift:
ARRONDISSEMENTS REGTBANK TE ZWOLLE.

N.B. Inktstempel in groenblauwe inkt. *Gezien bij ons President
Arrondissements Regtbank te Zwolle tot wettigen der handteke-
ning van den Heer H.L. Nilant (zie 40.05), notaris te Zwolle.*

Coll. 42.06.

HOOFDSTUK 11

KOLONIËN

MINISTÈRE DE COLONIES

MINISTÈRE DE COLONIES (ARNHEM). Arnhem, 26-9-1812.
GAW, Oud-archief 1273. Ø 3,2cm.

Een gekroonde Napoleontische adelaar. Bovenschrift: **MINISTÈRE DE COLONIES**, onderschrift: **ARNHEM**.

N.B. Het briefhoofd is **EMPIRE FRANCAIS, ARRONDISSEMENT MARITIME DE LA HOLLANDE**. Aanhef: *Au nom de l'Empereur. Quartier d'Arnhem*, d.w.z. In naam van de keizer [Napoleon]. Cornelis Roest van de lichte 1809 is ingedeeld bij de Marine en moet zich op 15-10-1811 bij het *12^e Equipage de flottille* (bemanning van de vloot) te *Boulogne* melden. De datering van de brief is 11 maanden later. Of Roest moest zich in 1812 te

Boulogne melden, of de brief had 1811 gedateerd moeten zijn.

Coll. Fotocopiën.

Nederlands Oost-Indië

Algemeene Secretariaat Nederlandsch [Oost-] Indië. Toeban, 5-1-1853. GAW, Notarieel archief 4828 acte 1989. H 4,6cm B 4,0cm.

Koninkrijkswapen. Bovenschrift: **ALGEMEENE SECRETARIAAT**, onderschrift: **NEDERLANDSCH INDIE**.

N.B. Het hoort bij Van der Moore (41.23). *Gelegaliseerd door de Adjunct Secretaris van het Gouvernement* (naam onleesbaar). Coll. 41.24.

Suriname

Gouverneur der Kolonie Suriname. Paramaribo, 1-3-1851.

GAW, Notarieel archief 4829 acte 2395. Ø 3,9cm

Koninkrijkswapen zonder schildhouders en devies. Omschrift: **GOUVERNEMENT VAN SURINAME**.

N.B. Hoort bij klerk Goede (41.31). *Legalisatie*.

Coll. 41.32.

KOLONIËN

HOOFDSTUK 12

KERKELIJKE INSTELLINGEN

Een studie van de verscheidene kerkelijke instellingen is omvangrijk en heb ik niet uitgevoerd.

Nederland

Amsterdam

Consistorium der Gemeente, toegedaan de Onveranderde Augburgsche Geloofsbelijdenis. Amsterdam, 2-7-1794. GAW, Oud-archief 104. Ø 3,6cm.

Roodlak. Een schild als een geopende boek, waarop een tekst. Hiervan lees ik op de 'linker' bladzijde LEX REI MOSE RA-A, met boven de E van MOSE een verkortingsstreepje, en op de 'rechter' bladzijde GRAT P NIX CHR. Mogelijk een onduidelijk helmtteken. Omschrift: SIGILLUM –ONFESS: AMSTEL*.
N.B. Het betreft een vergadering, w.g. J.C. Holstijn, secretaris.
Coll. 20.10.

Utrecht

Decan en Capitularen der kerke St. Pieter 't Utrecht, AmbachtsHeeren van Abcoude Proostdije, Aasdom Proostdije en Aasdom in 't Veen. Utrecht, 11-5-1769. Ø c5cm. H ovaal 3,2cm, B ovaal 2,6cm.

Twee schuingekruiste sleutels met de baarden omhoog en naar buiten. Schilddekking: een kroon met vijf fleurons.
N.B. Kwitantiezegel – *resignatie door Philippus Hogeveen den Schout en Gade meesters – ampten – aanstellen – Mr. Albert Georg Elsnerus, Advocaat 's Hoofs (=des Hofs) Provinciaal in Utrecht.* De sleutels zijn de attributen van Sint Petrus.
Coll. 09.06.

Kercke Raed Christelijcke Gereformeerde Kercke te Utrecht. Utrecht, 24-9-1731. GAW, Oud-archief 1402. Ø 4,1cm.

Zwart inkt. Een Arke Noachs op een golvende zee met op het dak een duif. Omschrift: SIGILLVM ECCLESIAE ULTRAIECTINAE, d.i. zegel van de kerk van Utrecht, vergezeld in de bovenschildrand van het wapen van de stad Utrecht (schuingedeeld, zilver en rood, gedekt door een kroon).
N.B. Het betreft Theodorus Bernhardus Wilhelmus Elsner, S.S. Theol stud. is al voor twee Jaren geweest lidmaat der Christelijcke Gereformeerde Kercke, w.g. namens des Kercken-Raeds Joh. van Noorden.
Coll 17.23.

KERKELIJKE INSTELLINGEN

Nederland (vervolg)

Winterswijk

Waare Gereformeerde Kerk te Winterswijk. Winterswijk, 28-10-1731. GAW, Oud-archief 1402. Ø 5,3cm.

Zwarte inkt. Geen schild. Een stralende gezichtszone boven wolken, waaruit regen valt. Omschrift: S.E.W. MEALUMINA DEBEO SOLI. De letters S.E.W. zullen betekenen: Sigillum Ecclesiae Winterswijk (de plaatsnaam in een Latijnse vorm). N.B. Er staat Winterswijk. Het betreft Theod. Bernh. Wilh. Elsnerus s.s.m.e., *litmaat – de Waare Gereformeerde Kerke Jesu Christi*.
Coll. 17.24.

Duitsland

Goch

Ecclesia Reformatae quae Gochis. Goch, 11-1-1708. GAW, Oud-archief 1402. Ø 3,2cm.

Zwarte inkt. Rechts een naar links gewende leeuw met vaandel in de opgeheven rechterspoot, waarmee hij een draak doodt. Omschrift: S' . * ECCLISIE * GOCH * VICIT * LEO * DE . ---- * IVDA , d.i. zegel van de kerk van Goch overwintde leeuw van Juda.. N.B. w.g. Samuel Schultz, Gochensibus a Sadris.
Coll. 17.25.

Wesel

Die Reformirten Kirchlen zu Wesel. Wesel 22-10-1748?. GAW, Recht. archief 008. Ø 3,7cm.

Zwarte inkt. Een half naar links gewende vluchteling uit Nederland, staande op een grond, waarop links een plant met bladeren en een bloem staat. De vluchteling houdt een schild, dat op de grond rust en dat beladen is met het stadswapen van Wesel: drie wezels (2-1), vergezeld van een leeg hartschild. Om de vluchteling een slingerend lint met de spreuk HOSPES ERAM ET COLLEGISTIS ME MAT 25, d.i. Ik was een vluchteling en U heeft mij geherbergd. Mattheus 25. N.B. Het bovengemelde jaar 1748 heb ik aangenomen, omdat een bijgeschreven notitie een attestatie, getekend door Johann

Henrich Schmucker, V.D.M. en gedateerd is Wesel 5 Mart. 1749, betreft.

HOOFDSTUK 13

LEGERONDERDELEN: PRUISISCH-BATAAFS-FRANS-PRUISISCH PERIODEN

De zegels heb ik naar de tijd geordend. Dit betekent ondermeer dat over twee perioden, n.l. 1787 en 1813 Pruisische zegels te vinden zijn. De twee Britse zegels uit de periode 1794 zijn persoonlijke zegels en zijn in het Persoonlijke zegelboek opgenomen. Hetzelfde geldt voor militairen in het algemeen, als zij hun persoonlijk zegel afdrukten.

In de periode voor 1787 werden de militaire bevelen door bijvoorbeeld de koning-stadhouder, andere Oranje's of hun vervangers met hun persoonlijke zegel gezegeld.

Een studie van de verscheidene legeronderdelen is omvangrijk en heb ik niet uitgevoerd.

Koninklijke Pruisische Leger

Königliche Preuss[ische] Feld-Krieges Com[m]issar.

Wageningen, 15-9-1787. GAW, Oud-archief 103. H 3,8cm, B 3,3cm.

Roodlak. Een duitse gekroonde adelaar met in de rechterklauw een zwaard en in de linkerklauw een scepter. Omschrift:

KON:PREUSS:FELD-KRIEGES:COMMISSARIAT

N.B. Binnen een uur na aankomst werd ingekocht *Fleisch, Brodt, Bier, Saltz, Brandwein und Grüngemüse*, en ook voor de bakkerij *48000 Fiseel zu 2½ Fuss lang*.

Een fiseel van ca 75 cm lang zal een brood van die lengte zijn.

Lit. M.R. Potjer. 2000. De Pruisische veldtocht van 1787 in Gelderland. Arnhem de Genoeglijkste 20 (1): 15-19: de

centrale bakkerij, gevestigd te Wageningen, werd bescherm door 200 man. De bakkerij werd vanuit Wesel bevoorrad. Een nadeel was dat het brood niet bij de Wageningse bakkers werd besteld. Een voordeel was dat de bakkers of de stad niet met onbetaalde rekeningen bleven zitten. Zie ook volgende.

Coll. 29.17.

Idem Wesel, 20-11-1787.

Königliche Preussische Feldbackereij Directon. Wageningen, 3-10-1787. GAW, Oud-archief 103. Ø 2,3cm.

Roodlak. Zie boven. Omschrift:

KON:PR:FELD BACKEREY DIRECTON.

N.B. De afbeelding is opgebouwd uit twee foto's. Wordt met Directon Directie bedoeld?

Lit. Zie boven voor gegevens over de bakkerij.

Coll. 29.15 (boven) en 29.16 (beneden).

LEGER

Königliche Preussischer Feld-Krieges Commissariat (vervolg)

Königliche Preussischer Feld-Krieges Commissariat. Berlijn, 26-10-1787. GAW, Oud-archief 1188. H 3,8cm, B 3,3cm.

Zie boven

N.B. Er staat Berlin. Brief verzonden door *Seine Herzogl. Durchlauchten Von Braunschweig*. Hij vraagt naar een nadere verklaring van twee rekeningen betreffende inkwartiering en steen en hout voor de *Bäckerei*.

Coll. 60.04.

Königliche Preussischer Feld-Krieges Commissariat. Berlijn, 7-1-1789. GAW, Oud-archief 1188. H 3,8cm, B 3,3cm.

Roodlak. Zie boven.

N.B. Er staat Berlin. Eén platte zegel op brief, twee op envelop. Eén gefotografeerd.

Coll. 60.05.

Idem: Alphen, 4-11-1787, 9-11-1787.

Bataafse Armee

Raad van Administratie van het Eerste Regiment Cavallerie.

Den Haag, 31-10-1796. GAW, Oud-archief 1193. Ø 2,8cm.

Roodlak. Onduidelijk. Omschrift: EERSTE REGIMENT CAVALLERIE.

N.B. Er staat 'Shage. Betaling van *de wekelijkse leening aan de Corporaal en Ruijters van een regiment*, w.g. L. Savelkoul, quartiermeester, in Naam van Gemelde Raad van Administratie.

Coll. 58.16.

LEGER

Bataafse Armee (vervolg)

Het Comité van Bataafse Armee van Administratie der Fransche troupes in de Republiek der Vereenigde Nederlanden. Den Haag, 12-9-1797. GAW, Oud-archief 1193. H 4,0cm, B 3,1cm.

Roodlak. Zie titel.

N.B. Er staat In de Hage. Het gaat over het terugzenden van de stukken betreffende de Beleeningsbank, w.g. W. Coorn[el]is Bredero.

Coll. 58.19. Niet gefotografeerd Hage, 15-9-1797.

N.B. Zegelhoogte werd bepaald aan Oud-archief 107: In de Hage, 24-10-1797, w.g. Cornelis Bredero.

De Eerste Halve Brigade, o.l.v. Den Collonel (J.G.) Rietvelt. Arnhem, 3-12-1796. GAW, Oud-archief 106. H 3,0cm, B 2,2cm.

Roodlak. Vrijheidssymbolen, zijnde een zwaard getopt met een hoed, en vergezeld links en rechts van een bebladerde tak en staande op twee kruislings geplaatste palmladeren.

Bovenschrift: COLONEL, benedenschrift: EERSTE ½ BRIGADE.

N.B. Een *corporaal* [is] *strafbaar declaratoir* --. declanatoir = verklarend, rechtsgeldigheid verlenende.

Coll. 21.36. Duplicaat 26.16.

Den Raad van Administratie van 't 2de Battaillon der eerste halve Brigade. Middelburg, 18-7-1798. GAW, Oud-archief 109. H 2,8cm, B 2,1cm.

Roodlak. Een rechtopstaand zwaard, getopt door een hoed, ter weerszijden twee bebladerde twijgen en staande op twee omgekeerd kepersgewijs geplaatste veren. Hieronder een snijlijn, waaronder EERSTE ½ BRIGADE. Bovenschrift: TWEDE BATAILLON.

N.B. Betaling van 50 guldens i.v.m. de geleverde karren, w.g. J.R.? van der Meij, S[ergeant] Major en P. Reuther qu[artier]m[eeste]r

Coll. 24.11. Duplicaat 26.27.

Idem: Oud-archief 106. Thiel, 28-10-1796, w.g. J.G. Rietvelt, Colonel. H 2,8cm, B 2,2cm.

LEGER

Bataafse Armee (vervolg)

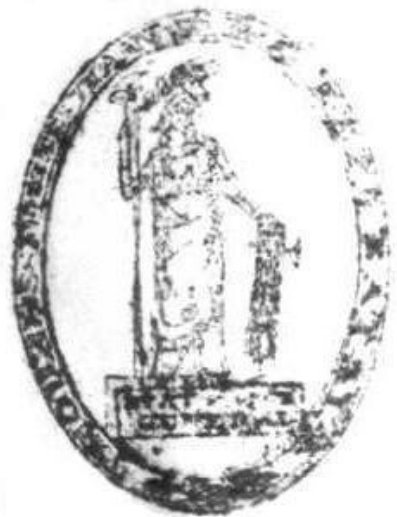

Troupe Français dans de R[epubli]que Batave, d.i. Franse troep[en] in de Bataafse Republiek. --, 3-12-1798. GAW, Oud-archief 110. H 3,9cm, B 3,0cm.

Rode inkt. Zegelafdruk op envelop. Op een voetstuk staande vrijheidsmaagd met in haar rechterhand een lans houdend, getopt met een vrijheidshoed, en in haar linkerhand een stokkenbundel met bijl. Bovenschrift: REPUBLIQUE FRANCAISE, benedenschrift LAJUD[AN]T GEN MALHER.

N.B. Inkwartiering, w.g. Malher, Adjudant General. Omdat in het stempel de naam Malher voorkomt is het een persoonlijk zegel.

Coll. 27.06.

Armée de Gallo-Batavie Au Quartier-Général a Lahaye.

Wageningen, 22 Floréal/april 1801. GAW, Oud-archief 132. H 3,9cm, B 2,9cm.

Zwarte inkt. Zie boven. Op het voetstuk staat ETAT? GENERAL. Omschrift: onduidelijk.

N.B. Gallo, betekent Frans, het woord is doorgehaald. Er staat *Wagueningue*. Een Franse brief. Het betreft inkwartiering, w.g. Le Général de Brigade en chef de l'Etat Général major de l'armée.

Coll. 31.01.

Regiment Hussaaren van de Bataafsche Republiek. Zutphen, 22-10-1806. GAW, Oud-archief 133. H 3,4cm, B 3,0cm.

Roodlak. Vrijheidsmaagd houdend voor haar een schuinrechts geplaatste lans, getopt met een vrijheidsmuts en in haar linkerhand een stokkenbundel met bijl; rechts van haar een sokkel, en een uitkomende wiel met erboven planten.

Bovenschrift: BATAAFSCHE REPUBLIEK, benedenschrift: REGIMENT HUSSAAREN No.

N.B. Brief van Majoor Collaërt thans Commanderende de 4de Militaire Divisie en het depot van de 2de Regiment Hussaaren. Het betreft de *Opsporing na geäbsedeerde Hussaar*, d.i. naar een afwezige huzaar.

Coll. 46.22.

LEGER

Koninglyke Hollandsche infanterie

Het Administrati[e]ve Bestuur van het 7e regiment Koninglyke Hollandsche infanterie van Ligne. Bergen op Zoom, 4-6-1807. GAW, Oud-archief 117. H c3,0cm, B c 2,8cm.
Roodlak. Middentekst: HET ADMINISTRATIVE BESTUUR
Omschrift: 7^E REGIME—E—LIGNE.
N.B. Het betreft ziekte en desertie, w.g. Het Administratief Best[uu]r Voorn[oem]t C. Rochell, major pres[i]d[en]t, -- van Hees, kapitein. Koninglyke i.v.m. koning Lodewijk en zijn Koninkrijk Holland.
Coll. 30.09.

3^e Regiment Infanterie. Haarlem, 16-5-1809. GAW, Oud-archief 118. Ø 2,9-3,0cm.
Roodlak. Een gekroonde leeuw met in de rechterklauw een zwaard en in de linkerklauw een pijlenbundel. Schilddekking: een koningskroon. Omschrift: 3^e REGIMENT INFANTRIE VAN LIGNE RAAD VAN ADMINISTRATIE.
N.B. – *den Lieutenant Seidner, zig aan de Helder bevind, en UE[del]L[ieden] zig aldus – oud Bon---(?)*, w.g. Majoor A.H. Meijer, Lt n Seidner bevindt zich in Den Helder, maar wat betekent de rest? De kroon duidt op koning Lodewijk Napoleon en zijn koninkrijk Holland.
Coll. 30.15.

Commissie van Oorlog. Arnhem, 8-1-1813. GAW, Oud-archief 1253. Ø 3,5cm.
Een half naar rechts gewende naar links kijkende gekroonde Napoleontische adelaar, staande op een bliksemschicht.
Bovenschrift: CONVOIS MILITAIRES, benedenschrift: ISSEL SUPERIEUR.
N.B. Een brief van agent Van Winter met de vraag om het copie te tekenen met *vu arrivé* om het vervolgens terug te sturen. Vu arrivé = gezien bij aankomst.
Coll. 49.06.

LEGER

Franse leger

2me Division Brigade du Général Lauriat (of Lauruit) .

Rhenen, 7 Pluvior 3 Ans = 26-1-1795. GAW, Oud-archief 1191. H 4,1cm, B c3,8cm.

De Vrijheidsmaagd met haar rechterhand een stokkenbundel met bijl houdend en haar linkerhand een lans, getopt met een vrijheidsmuts, alles staande en rustende op een sokkel. Achter de sokkel rechts en links komen in totaal zes waaiersgewijs geschikte lansen met vaantjes uit. Op de sokkel staat: REPUBLIQUE FRANCAISE; bovenschrift: EGALITE LIBERTE, benedenschrift: GENERAL DE BRIGADE COMPERE.

N.B. 2me = deuxième. Inlichtingen over -- *citoyen que vous avez* -?- *un cheval brun*, d.i. burger dat U heeft - ?- een bruin paard, w.g. Dauvan.
Coll. 58.14.

Le Comité d'administration des troupes françaises dans le Republique des Provinces Unies.

Den Haag, 25-10-1795. GAW, Oud-archief 106. H c4cm, B 3,1cm. Roodlak. Tekst: LE COMITTE D'ADMINISTRATION DES TROUPES FRANÇAISES DANS LE REPUBLIQUE DES PROVINCES UNIES.

N.B. Er staat In den Haage. De stad Den Haag ontvangt als betaling van onkosten een assignatie op het Quartier van de Veluwe, groot f 2148:11:2. Dit houdt in, dat het stadsbestuur zelf maar moet zien hoe het geld op de Veluwe te innen, w.g. J.G. Papo.
Coll. 22.02. Duplicaat 22.02.

Idem Den Haag, 6-1-1797. H 4,0cm, B 3,0cm

1° depot de bataillon demi-Brigade de infanterie légère.

Wageningen, 19 Brumaire vijfde jaar = 9-11-1796. Ontvangen 10-11-1796. WAG, Oud-archief 106. H 3,2cm, B 2,8cm.

Roodlak. Een stokkenbundel met bijl, getopt met een frygische muts, en links en rechts vergezeld van een bebladerde tak. Omschrift: CHASSEUR APIED DE LEGALITÉ, d.i. Jager te voet van gelijkheid.

N.B. w.g. Lauvrey. Zie ook 21.24 met handtekening met de spelling Lauvray.
Coll. 22.03.

LEGER

Fransen leger (vervolg)

1° depot de bat[aillo]n demi-Brigade de Ynfanterie légere.

Wageningen, 11-2-1797. WAG, Oud-archief 107. 11-2-1797.

H 3,2cm, B 2,8cm.

Roodlak. Zie boven.

N.B. De lichte infanterie stond onder leiding van Lauvray, chef de Bataillon Command.

Coll. 21.24.

La Commission chargée de fourniture de General de

Brigade Comp. R[---]er G[ener]al a Arnhem. Arnhem, le 3

Germinal L'an 4 = 23-3-1796. GAW, Oud-archief 1191. H

2,9-3,0cm, B 2,6cm.

Roodlak. De vrijheidsmaagd met haar rechterhand op een stokkenbundel met bijl en in haar linkerhand een lans, getopt

met een vrijheidsmuts houdend, waarnaast een naar rechtskijkende natuurlijke adelaar, alles staande op een

voetstuk. Bovenschrift: PREMIERE DIVISION DE

L'ARMEE DU NORD, benedenschrift: G[ENER]AL DE R:

N.B. – *demain pour neuf heure du matin huit chevaux pour me*

conduire a Buren, d.i. morgenochten voor 9 uur (moeten) acht

*paarden (klaar staan) om mij naar Buren te brengen. *ontfangen**

des nagts om Een uuren bij my onderteekende MAvOmmeren.

D.w.z. Van Ommeren moest na een korte nacht vroeg op pad

om acht paarden (met voerlieden) te huren of te vorderen.

Coll. 58.20.

Er zijn meerdere exemplaren, o.a. Oud-archief 106, Utrecht, 6-6-1796. Den Commissaris van Oorlog, w.g. L. Swilden (zie Persoonlijke zegel). H 3,0cm, B 2,5cm.

1re Demi-Brigade d'Infanterie Légère, d.i. de Eerste Halve

Brigade lichte infanterie. Nijmegen, 20 fructidor 5 Année

Republicain = 6-9-1797, ontv. 18-9-1797. GAW, Oud-archief

107. H 3,2cm, B 2,3cm.

Roodlak. Zie boven. Bovenschrift: I^{RE} DEMI-BRIGADE

D'INFANTRIE LEGERE, benedenschrift: REPUBLIQUE

FRANCAISE.

N.B. Zegel afgedrukt door O.M. Fremont, Capitaine, Quartier

Maitre-Tresorier, d.i. kapitein, kwartiermeester-geldzaken. Er

staat Nimegen. Het betreft de kazernering van Franse

troepen.

Coll. 21.10.

LEGER

Franse leger (vervolg)

Republique francaise. --, 11-1-1797. GAW, Recht. archief 133. H 3,4cm, B 3,2cm.

Roodlak. De vrijheidsmaagd met attributen. Links van haar vermoedelijk een monogram I en G. Bovenschrift: REPUBLIQUE FRANCAISES, benedenschrift: HABILLEMENT.

N.B. In het meervoud FRANCAISES. Op een envelop gemaakt van eerder gebruikt papier, waarop een tabel en geadresseerd Aux Membres Composant le Consiel (=Conseil) de La Commune de Wageningen, d.i. Aan de leden samenstellende de Raad van de Gemeente Wageningen, w.g. Godefroy. Le Capitaine Godefroy heeft een bevel om zijn depot te verplaatsen niet ontvangen. Het monogram kan duiden op Godefroy. Indien dit het geval is, dan is het een persoonlijk zegel. Werd het zegelstempel in Nederland gesneden?

Coll. 53.15.

Idem. 21.19:Wageningen, 8-6-1797. GAW, Oud-archief 107. H 3,2cm, B 2,7cm. Kapitein Godefroy heeft als taak voor de habillement, d.i. de kleding te zorgen. Het betreft changement de depot, d.i. verandering, verplaatsing van de opslagplaats.

Batallion Tweede halve brigade. Raad van administratie.

Zutphen, 1-5-1801. GAW, Oud-archief 112. H 3,4cm, B 3,2cm.

Roodlak.Vrijheidssymbolen. Bovenschrift: DE BATAILLON, daaronder: TWEEDE HALVE BRIGADE, benedenschrift: RAAD VAN ADMINISTRATIE.

N.B. w.g. George, capitain. Het betreft *nagt quartier van 300 man in Wageningen, Renkum en He[e]lsum*. Met de toevoeging dat het aantal 500 man wordt.

Coll. 28.14.

Burgerbewapening

Commissie tot Algemeene Directie der gewapende Burgermagt in Gelderland. Arnhem, 3-4-1797. GAW, Oud-archief 107. H c4,4cm, B c3,7cm.

Roodlak. Een stokkenbundel, waaruit aan de bovenzijde een langere stok, getopt door een vrijheidshoed, achter de bundel mogelijk een doek, waarachter twee schuinlinks geplaatste lansen, de bovenste met de punt naar beneden en de benedenste met de punt omhoog. Alles geplaatst op een sokkel met ter weerszijden mogelijk een blok. Omschrift: COMMISSIE TOT DE ALG: DIR: DER GEWAP: BURGERS: IN GELDERLAND (zie volgende bladzijde).

N.B. D. Schoonman vraagt hoeveel *officiers en schutters sabels – patroontassen – bande van wit, geel of zwart – veldstukken* aanwezig zijn. Coll. 21.21.

LEGER

Burgerbewapening (vervolg)

De Commissarissen tot Administratie der Finantien in het voormalige Gewest Gelderland gechargeert (= belast) met de Directie der Burgerwapening. Den Bosch, 24-8-1799. GAW, Oud-archief 110. H c4,3cm, B 3,6cm.

Roodlak. Verscheidene vrijheidssymbolen.

N.B. Het betreft financiën, w.g. J.A. Bouricius op last van de selve J. Baden Ghyben.

Coll. 26.31.

Er zijn meerdere exemplaren o.a. Oud-archief 109. De Commissie tot de Burgerwapening in het voormalige gewest Gelderland. --, 14-8-1798.

Committé van Waakzaamheid [van de stad] Doesburg.

Doesburg, 27-12-1796. GAW, Oud-archief 1320. Ø c 3,2cm.

Roodlak. Een burcht met door een valhek gesloten poort.

Omschrift: COMMITTE VAN WAAKSAAMHEYD DER [STAD] DOESBURG.

N.B. De burcht is gebaseerd op dat van het stadszegel. – *wegens wat ter land dag behandeld worden*, -- is (voor)overleg nodig.

Coll. 44.12. Duplicaat 44.33.

LEGER

Burgerbewapening (vervolg)

Comité van Waakzaamheid te Harderwijk. Harderwijk, 21-3-1796. GAW, Oud-archief 105.

Roodlak. De vrijheidsmaagd met attributen.

N.B. *Aan de Munieciपालiteit te Wageningen.* Gedrukt stuk, waarin een waarschuwing, w.g. van Goens, President.

Coll. digitale foto's.

Pruisische leger 1813

HoofdQuartier (van het Pruisische leger). Utrecht, 7-12-1813. GAW, Oud-archief 1253. Resthoogte 3,6cm.

Roodlak. Een naar links gewende omziende gekroonde natuurlijke adelaar staande op een bliksemschicht. Bovenschrift: -- PREUSS: GENERAAL COMMANDO, benedenschrift: -- ARMEE --.

N.B. Een Duitse brief met vertaling in het Nederlands, getekend door Bulou. Het betreft o.a. *een party tabak* en *Ik heb te gelijkertijd aan den Prinzen van Oragne Regenten der Vereenigde Neederlande* geschreven. Verzonden aan de burgemeester van Wageningen.

Coll. 49.07. Duplicaat 45.001.

Königliche Preussischen Componderm., den Offizier in Wageningen. Utrecht, 10-12-1813. GAW, Oud-archief 1253. Ø 3,3cm.

Roodlak. Een naar rechts gewende omziende gekroonde natuurlijke adelaar met in de rechterklauw een zwaard en in de linkerklauw een scepter.

Bovenschrift: KÖNIGLICH: PREUSS: --.

Benedenschrift: --.

N.B. Een in onleesbaar Duits schrift gestelde brief, w.g. Boyen. Coll. 37.32.

LEGER

Pruisische leger 1813 (vervolg)

Königliche Preussischen Divisions. Culemborg, 23-12-1813.

GAW, Oud-archief 1253. Ø 3,0cm.

Zie boven.

N.B. Een zegel vergezeld van een inktstempel met de adelaar en de tekst KOENL. PREUSS. DIVISIONS KRIEGES

COMMISSARIAT. – *Wie viel Stiefeln, Leibbinden so wie*

welche andere Sachen den Major v Müller aus, d.i. hoeveel

laarzen, riemen dus welke andere zaken van Majoor von Müller

in Wageningen achtergebleven zijn?

Coll. 45.01.

Den Königlich Preusz. Brigade. Arnhem, 19-12-1813. GAW,

Oud-archief 1253. Ø 3,0cm

Een naar rechts gewende omziende en gekroonde adelaar met in de rechter poot een zwaard en in de linker een scepter.

Bovenschrift: KÖNIGL: PREUSS: BRIGADE, benedenschrift: KRIEGES COMMISSARIAT.

N.B. Een in onleesbaar Duits schrift gestelde brief van het Königl Preuss. Divisions Krieges Commissariat, gericht *An den*

Maire zu Wageningen. De afzender gebruikte nog de Bataafs-

Franse term Maire i.p.v. burgemeester. Op de brief ook de

volgende inktafdruk.

Coll. 37.33. Duplicaat 45.002.

Königlich Preussische Divisions Krieges Commissariat.

Arnhem, 19-12-1813. GAW, Oud-archief 1253. Ø 2,9cm.

Zwarte inkt. Zie boven.

Deze inktstempel is afgedrukt op de bovenstaande brief met roodlak zegel 37.33.

Coll. fotocopieën.

LEGER

Pruisische leger 1813 (vervolg)

2° Churmark de Landw[eh]r Reg[im]ent]. Arnhem, 19-1-1814. GAW, Oud-archief 1254. Ø 2,9cm.

Een ongekroonde een half links gewende omziende ongekroonde adelaar, staande op een bliksemschicht.

Bovenschrift: 2° CHURMARK DE LANDW^R REGI---, benedenschrift: RESERVE BATAILLON.

N.B. Het betreft een legeronderdeel van Keurvorstendom Mark-Brandenburg. Een in onleesbaar Duits schrift gestelde brief. De adelaar is ongekroond, omdat het legeronderdeel van de keurvorst is.

Coll. 37.26.

Koninklijk (Nederlands) leger

KONINKLYKE NEDERLANDSCHE INF: VAN LINIE BAT: No 12. Dordrecht, 31-1-1816. Oud-archief 1279. H 3,5cm, B 3,0cm.

Zwarte inkt. Gevierendeeld, 1 en 4. de gekroonde Unieleeuw, 2 en 3. Oranje. Hartschild: Nassau.

Schilddekking: een koningskroon. Onderschrift: zie titel.

N.B. Genealogische en biometrische gegevens van een militair, w.g. Administrateur Basgelaar, Lt.Kol. en L:I:Roffiaen, Kapt.Knr.Mr.

Coll fotocopiëen.

Idem: twee soortgelijke stukken, betreffende andere militairen.

HOOFDSTUK 14

BUITENLAND

In het hoofdstuk Buitenland komen zegelafdrukken voor van instellingen in België, Duitsland, Groot-Britannië en Ierland voor. Hieronder valt bijvoorbeeld een stad las Duisburg waarmee de Beurtfaht geregeld moest worden.

In Groot-Britannië worden uiteraard op vele plaatsen zegels bewaard. Maar het is interessant hier te melden dat het zegel van de stad Londen in dat land wel voor de verzamelingen van het British Museum (nu in de British Library) te Londen zijn beschreven, maar g) niet voor de Public Record Office (stand augustus 2007), eveneens in Londen.

België

Zuid-Nederlanden

Kwitantiezegel 1733 van België. Antwerpen 3-6-1733. GAW, Recht. archief 195. H 4,8cm, B 4,1cm.

Een leeuw. Schilddekking: een kroon. Onder het schild: 1733, en DCha tel JB.

N.B. *Geminuteert op Zegel van sesse Stuijvers. Volmacht voor Peeter Gerardi, Conincklijcken notaris vanden getalle der Stadt ende Secretarije van Antwerpen.*

Coll. Fotocopieën.

Kessenich

Schepenzegel van de Scholtis en schepenen des ampts ende heerlicheijd Kessenich. Kessenich, 8-12-1620. GAW, Recht. archief 231. Ø 3,3cm.

Een naar rechts rijdende St. Martinus te paard, houdende in zijn linkerhand een stuk mantel. Tussen de benen van het paard ligt een naar rechts gewende bedelaar. Omschrift:

S.SCHABINORVM.IN KESENICH 1577.

N.B. Scholtis Johannes vander Borchte geeft volmacht.

Lit. S. Frankewitz & G. Venner. 1987. *De zegels der steden en dorpen in het Overkwartier van Gelder, 1250-1798. Venlo.*

291p: *Het tweede schepenbankzegel (1582-1776).* Het gat in het zegel werd veroorzaakt door de pen met touwtje om de stukken bijeen te houden.

Coll. 06.36.

BUITENLAND

Luik

Luik/la Ville de Liège. Luik, 23-8-1824. GAW, Notarieel archief 1569. Ø 3,8cm.

Een perron vergezeld van de hoofdletters L en G.

Schilddekking: een vijfbladige kroon. Schildhouders: twee leeuwen. Bovenschrift: VILLE DE LIEGE.

N.B. De handtekening van Madam La Douarière de Haksteen wordt gelegaliseerd door T. Beaujean. Zij is E.H.J. De Swart weduwe van Jacob Haksteen, wonende te Luik.

Coll. Fotocopieën.

Duitsland

Bissling

Unseren gemeinen Schepenen Amptsz Siegell, d.i. ons schepenzegel. Bissling, 29-5-1629. GAW, Recht. archief 131. Ø c4cm.

Wapen en omschrift onduidelijk.

N.B. *So hebben ich Richter vorss. mijnen Siegell (52.28 Johan von der Br--) Ende Wij Schepen[en] obgemelt hebben Unseren gemeinden Schepenen Amptsz Siegell von Bissling hier onder upt Spatium gedrukt.* Een mengsel van Nederlands en Duits.

Coll. 52.29.

BUITENLAND

Duisburg

Op document uit 15-6-1744 ook kwitantiezegels als bij Heerlijkheid Kessel 1747 met de letters FR = Frederici Rex.

Zegel van de magistraat van de Stadt Duisburg. Duisburg, 9-11-1791. GAW, Oud-archief 104. Ø 2,7cm.

Een dubbelkoppige adelaar, vergezeld van drie roosjes, één bovenin, en één tussen elk paar vleugel en poot.

Omschrift:

SIGILLUM.MAGISTRATUS.DUISBURGENSIS.

N.B. Het betreft de beurtvaart Duisburg v.v. Wageningen. Er zijn meerdere afdrucken aanwezig. Hiervan enkele gefotografeerd.

Coll. 20.28.

Idem: Oud-archief 111. Duisburg, 4-7-1800. Burgermeister, Scheffen und Rath der Stadt Duisburg. Ø 2,9cm.

Zegel van de magistraat van de Stadt Duisburg. Duisburg, 19-12-1791. GAW, Oud-archief 104. Ø c2,6cm.

Zie boven.

N.B. Het betreft de beurtvaart Duisburg v.v. Wageningen. Brief gericht *Aan den Edlen Ehrenfeste, Wohlweizen Magistrat tot Wageningen.*

Coll. 20.34.

Zegel van de magistraat van de Stadt Duisburg. Duisburg, 29-1-1802. GAW, Oud-archief 114. Ø c2,8cm.

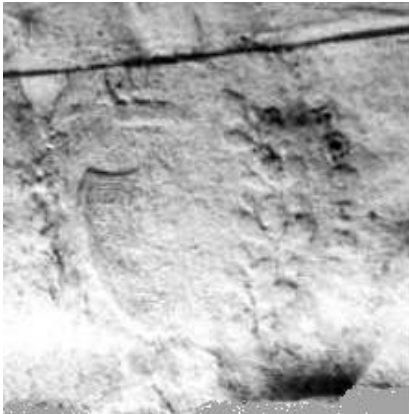
Zie boven.

N.B. Een duitse brief met nederlandse vertaling. Het betreft de beurtvaart Wageningen v.v. Duisburg. Vanwege het lage water gaat het vervoer alleen richting Dusseldorf. Dus vanaf Duisburg stroomopwaarts.

Coll. 29.00.

BUITENLAND

Duisburg (vervolg)

Stadt Duisburg. Duisburg, 5-3-1810. GAW, Oud-archief 119. Ø 3,5cm.

Een schild, waarin een dubbelkoppige adelaar vagelijk te zien. Vermoedelijk een kroon en rechts en links een bebladerde tak. Misschien doorsneden, A. een uitkomende tweekoppige adelaar, B. een burcht.

N.B. Het betreft een regeling voor de *Beurtschifferen* van de *Beurfahrten*, w.g. Per Speck?

Coll. 30.24.

Stad en hertogdom Kleef/Cleve

Königlicher Preussische Criminal=Richter des Herzogthums Cleve. Wesel, 23-5-1787. GAW, Oud-archief 103. H 2,8cm, B c2,5cm.

Roodlak. Een naar rechtsgewende omziende gekroonde adelaar met in de rechterklauw vermoedelijk een scepter en in de linkerklauw een rijksappel. Omschrift:

SIEGEL DES.HERTZ:CLEVE.K:P.CRIM:GER.

N.B. Kleef, Mark en Opper-Gelre vielen onder Pruisen. Het betreft een diefstal – *beym Reinder Siesink einem Tagelöhner und Pächter des Guts Klein-Doven, das nicht weit von Wageningen liegen ---*, d.i. een dagloner en pachter van het goed Klein-Doven, dat niet ver van Wageningen ligt.

Coll. 29.14.

Clevische Regierung und Camer van Cleve-Marck. Cleve, 6-4-1761. GAW, Oud-archief 98. Ø 2,9cm.

Roodlak. Twee ovale schilden onder een keizerskroon, rechts Cleve (karbonkel) en links Marck (geschakeerde dwarsbalk). Omschrift: CLEVISCHES REGIERVNG VND CAMER.

N.B. Het betreft een beurtschipper.

Coll. 27.09.

BUITENLAND

Kleef-Mark (vervolg)

Clevische Regierung und Camer van Cleve-Marck. Cleve, 3-7-1762 GAW, Oud-archief 98. Ø 2,9cm.

Zie boven.

N.B. Het betreft *de Wageningsche beurtfahrt*

Coll. 27.13.

Königl. Preussische zur Cleve & Märckschen Landen. Regierung Verordnete Praesident, Director und Geheime Rähte. Cleve, 15-3-1779. GAW, Oud-archief 131. Ø7,0cm.

Samengesteld wapen. 36 velden. Schilddekking: een koningskroon. Schildhouders: twee wildemannen met lans met vaantje in de buitenhand. Omschrift: CLEVISCHER REGIERUNG.

N.B. Moeilijk te fotograferen. Een vertaling van duitse brief is gemaakt op 7-4-1779. Het betreft – *Editions Eid von dem Drossard und Bürgemeister von Pabst zu Wageningen, allenfalls in Gegenwart einer den Obristlieutenants von Motzfeld, w.g.* onleesbaar.

Coll. 38.10. Duplacaat 34.04 en 38.11.

Idem 19-4-1779 en 9-2-1779.

Konigl. Pruisische tot de Cleve-Marcksche landen verordeneerde President Director & Geheime Raaden en ook Königl. Preussische tot de Cleve & Marcksche Landen Verordnete Praesident Director. Kleef, 18-8-1784. Oud-archief 102. Ø 6,8cm.

Zie boven.

N.B. De onderzijde van de zegelafdruk is verborgen en kon niet gefotografeerd worden. Copia naar Wageningen gezonden. *Nademaal in de zaak van den Rentmeester Mottmann tegen des zelfs Huisvrouw de Jaager Henrik ingen Raij --, w.g. Elbers.* Coll. 29.06.

N.B. Onderzijde van zegel verscholen in het archiefstuk.

BUITENLAND

Goch

Schepen- of zakenzegel van de stad Goch. Goch, 3-3-1730. GAW, Recht. archief 195. Ø 4,4cm.

Rechts St. George, stadspatroon van Goch met lans en zwaard, links Ste Maria Magdalena, patrones van de kerk van Goch; voor hen een schild: gedeeld, I. Kleef. II. Mark Omschrift: S.SCABINORU:OPIDI DE GOCH ANNO:M: CCCC: LXXIII.

N.B Zakenzegel - *met onse gewöhnliche Segelen ad causus bedrucken*. Een *Gerichtschreiven* met *Vollmacht* i.v.m. een obligatie van *vierhondert Caroli guldens*, w.g. Joh. Junius. Dit is het 3^e schepenzegel (1474-1749), dat nadat het Amt Goch met zijn Gerichten in 1473 overgegaan was naar het hertogdom

Kleef, werd gebruikt. Lit. S. Frankewitz & G. Venner. 1987. De zegels der steden en dorpen in het Overkwartier van Gelder, 1250-1798. Venlo. 291p. In de linker- en rechterbovenhoeken kwitantiezegels identiek aan die van de Heerlijkheid Kessel. Oud-archief 1147, d.d. 29-6-1736) door schimmelaantasting verworpen. Idem Oud-archief 1147 Goch, 20-6-1736, vergezeld eveneens van kwitantiestempels FWR. Idem: Goch, 3-3-1730 (Oud-archief 195) (in het Nederlands): Wij Diederick Herbert Bachman, Konincklicke Pruisische Richter der Stadt en Ambten Goch en Asperden. Coll. 48.29.

Hamburg

Stadt Hamburg. Hamburg, mercuri (woensdag) 26-2-1766. GAW, Recht. archief 003. Ø 3,8cm

Een op een grond staande burcht met geopende poort en drie torens, de middelste hoger dan de buitenste. Omschrift: SIGNETUM CIVITATIS HAMBURGENSIS.

N.B. Een in onleesbaar Duits schrift geschreven brief. Een tweede brief, d.d. 3-3-1766 met op de envelop *Receptum 12-3-1766*. De reisduur van de brief was dus negen dagen. Coll. 52.06.

BUITENLAND (vervolg)

Olfen

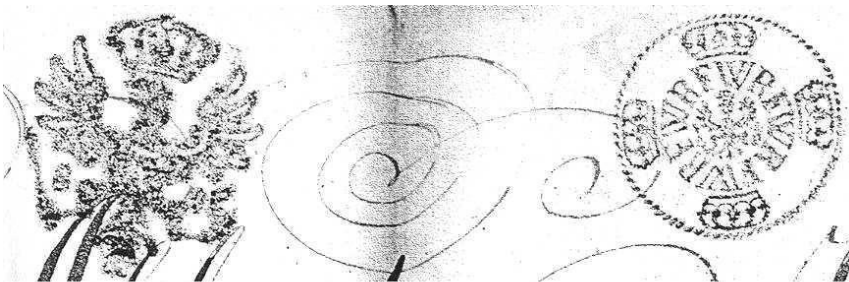
Stadt Olfen. Olfen, 14-8-1714. GAW, Recht. archief 303.
Ø 3,8cm.

Een dwarsbalk, verder onduidelijk. Het oudste zegel met de stadspatroon St. Vitus. Vanaf 1601 gedwarsbakt, vergezeld boven van een hoofdletter W en beneden van een hoofdletter O, d.i. Wigbold (=stad) Olfen. Omschrift: ?.

N.B. *Wir burgermeisters der in Stift Munster Ampt Werner belagener Stad Olfen thuen kundt;*; hun verkondiging is niet te lezen.

Coll. 56.34.

Wesel

Gestempelde belasting- of kwitantiezegels, gebruikt te Wesel. Wesel, 22-2-1734. Recht. archief 304. Ø 2,7cm

Links een gekroonde adelaar met 8 en St. Rechts: de initialen FWR, overtopt van een kroon, viermaal herhaald en

kruisgewijs geplaatst. FWR = Friedrich Wilhelm Rex.

N.B. Verkoop van een *Amsterdaamze Beurte gevahrene Schip*. Theodus Albert van de Wallen en Theodorus Schmitthals, *beijde Schopenen tot Wesell*.

Idem Wesel, 14-5-1726. Recht. archief 304. Ø 2,7cm.

N.B. Door verwerking zwart geworden papierrand en daardoor niet goed te reproduceren. Het contract betreffende de bouw van een schip.

Zie ook Goch en Kessel (Nederland).

BUITENLAND

Frankrijk

Bordeaux

Belasting- of fiscaalzegel van 25C. Bordeaux, 28-2-1812.

GAW, Gilde 81. Ø 2,9cm.

Een Vrijheidsmaagd in een doorkijkkleed, houdend met haar linkerhand een schild beladen met een drietand, en gedekt door een dolfin, en houdende in haar opgeheven rechterhand een staf, mogelijk getopt met een vrijheidshoed, en staande links van een sokkel, versierd met een half naar links gewende en naar links kijkende half-natuurlijke adelaar. Op de voet van de sokkel 25C. Bovenschrift: EMPIRE FRANCAIS, d.i. het Franse Keizerrijk.

N.B. Een Franse brief gericht aan Arnold Zeger van Zadelhoff. Droit d'hypothèque au profit de la Confrerie de St. Barbara (het St. Barbara Gild) établi à [gevestigd te] Wageningen, Canton

de arrondissement d'Arnhem, Departement de l'Isle Superieur, w.g. W. Staats Evers
Coll. 34.13. Hoort bij de volgende 34.14.

Administration de l'ent. et des dom. Bordeaux, 28-2-1812.

GAW, Gilde 81 Ø 2,9cm.

Een zittende naar half naar links gewende en naar links kijkende Vrijheidsmaagd, houdend met haar rechterhand een schild, beladen met een adelaar, en met haar linkerhand naar links wijzende; links van haar een tafel, waarop een opengeslagen boek en een afhangende rol. Omschrift: ADM. DE L'ENT. ET DES DOM.

N.B. Het omschrift zal wellicht betekenen: Administration de l'entiers et des domaines. Ingedrukt zegel, samen met voorgaande.

Coll. 34.14. Hoort bij voorgaande 34.13.

Paris

Mogelijk een kwitantiezegel van het Departement de la Seine.

Paris, juin/juni 1814. GAW, Oud-archief 1254. Ø 3,3cm.

Een op een rechthoekig steen zittende naar links gewende engel, die op een sokkel staande steen een tekening heeft gemaakt. Op de sokkel waarschijnlijk het bedrag van de kwitantiezegel.

Bovenschrift: DEPT. DE LA SEINE.

N.B. Een inktstempel. Geen nadere datering aanwezig. Een in het Frans gestelde gedrukt stuk.

Coll. fotocopiën.

HOOFDSTUK 14

BUITENLAND Groot-Britannië

London

Seal of the Office of the Mayoralty of the said City of London, d.i. zegel van het Kantoor van het Burgemeesterij van de Stad Londen. *London, the twenty sixth day of July in the year of Our Lord one thousand seven hundred and thirty five and in the nine years of the reign of our Sovereign Lord George the Second of Great Britain, ffranse, and Ireland, King Defender of the ffaith of Mr. Smith.* Londen, 26-7-1735. GAW, Recht. archief 105. Ø ca 5,5cm.

In het midden heraldisch rechts aartsbischop St. Thomas, zittend met mijter en een lange kromstaf, naast hem een koning met in de rechterhand een zwaard en in de linkerhand een wereldbol met kruis. Tussen hen in een vaas. Boven in een kleine nis Maria met het kind Jezus, en in een nis rechts en links een engel. Wederzijds van de centrale nis een borstbeeld van een krijger. Beneden het wapen van Londen, gehouden door twee zeeleeuwen. Onder elke krijger twee paar schilden, rechts twee gaande aanzierende leeuwen (Normandië) en links drie gaande en aanzierende leeuwen (Engeland). Omschrift: SIGILL' MAIORATUS CIVITATIS LONDON, d.i. zegel van burgemeesterij van de stad Londen. N.B. Er staat ffranse [France] en ffaith. Het betreft *the will of Daniel VanDaetselaer*, d.i. het testament van Daniel van Daetselaar, w.g. John Smith, one of the Attornies of the said Major's Court, d.i. één van de procureurs van de genoemde.

De beschrijving en volgende gegevens ontvangen van Mr. Adrian Ailes, Research, Knowledge and Academic Services, Public Record Office, Londen. e-mail 17-8-2007: het zegel gebaseerd op een zegel mogelijk gesneden in 1380. Een afdruk is te vinden in the British Museum's Catalogue of Seals, now in the British Library. Coll. 28.04. Duplicaat 28.05.

Ierland

Tralee

Magistraat van Tralee. Tralee, 9-2-1724/25*. GAW, Recht. archief 195. Ø 2,5cm.

Onduidelijk, beneden de snijlijn de stadsnaam TRALY. Het lijkt erop, dat heraldisch rechts een klimmende leeuw aanwezig is. In midden een grote hoofdletter T, als een paal, getopt met dwarsbalk, beladen met een schuinkruisje. N.B. Dit zegel hoort bij een Volmacht; zie Daetselaar (10.02), en de aldaar vermelde zegels van leden van de Magistraat van Tralee.

*De dubbele jaaraanduiding duidt op de verschillende jaarsstijlen in Ierland en in Gelderland. In Ierland (en Groot-Britannië) begon het Nieuwjaar op 25 maart (Annunciatie-stijl) en in Gelderland op 1 januari (Circumcisie/Besnijdenis-stijl). Dit houdt in dat voor de Magistraat van Tralee de brief van 9 februari nog in 1724 werd geschreven, maar de Traleese klerk realiseerde zich dat in Gelderland het al 1725 was. Misschien had Margareta van Daetselaar hem dat verteld. Coll. 10.03.

BUITENLAND

HOOFDSTUK 15

VARIA

Dit hoofdstuk Varia bevat zegels, die niet in één van de voorgaande hoofdstukken zinnig ondergebracht kunnen worden.

Rijksarchief in de provincie Gelderland

Rijksarchief in de provincie Gelderland. Arnhem, 20ste eeuw.
GAW, Recht. archief 39. Ø 3,3cm.

Donkerroodlak. In een vierpas het Rijkswapen: een schild, beladen op een veld bezaaid met blokjes met een gekroonde leeuw met zwaard en pijlenbundel. Schilddekking: een kroon. Omschrift: indien aanwezig onduidelijk. In de bovenste pas de kroon.

N.B. Een aan een touwtje bevestigd lakafdruk aan een schijnbaar willekeurig document met potloodaantekening *Ruysch c[ontra] Wackelyn*. Ik heb dit zegel nog een tweede keer aangetroffen. De betekenis ervan is mij onbekend.

Coll. 55.24.

N.B. Het archief heet nu Gelders Archief.

Oud-archief in Gelderland. Arnhem, vermoedelijk 20ste eeuw.
GAW, Recht. archief 39. H 2,3cm.

Zwart inkt. Zie boven. Bovenschrift: OUD . ARCHIEF, benedenschrift: IN . GELDERLAND.

N.B. Dit inktstempel komt enkele keren op de stukken voor.
Coll. fotocopieën.

Ryksarchief in Gelderland. Arnhem, vermoedelijk 20ste eeuw.
Ø 2,5cm.

Zwart inkt. Het wapen van Nederland met schildhouders en kroon als schilddekking. Bovenschrift: RYKSARCHIEF, benedenschrift: IN GELDERLAND.

N.B. Deze inktstempel komt enkele malen op de stukken voor.
Coll. fotocopieën.

VARIA

Rector et Senatus Academiae Lugdunobatavae teLeiden

Rector et Senatus Academiae Lugdunobatavae. Lug. Dun. (Leiden), mvcixlvii Juli xvi = 16-7-1647. GAW, Recht. archief 301, charter. Ø 7,1cm.

Roodlak. Onduidelijk (zegel van de Universiteit van Leiden).

Omschrift: ACADEMIA LUGDUNENSIS APUD --.

N.B. Een rood lakzegel in metalen doosje. *Diploma – Medicinae Doctor* – uitgereikt aan *Joannes de Raei, Med. & Botanicus Progr.*, w.g. Jacobus Triglandus, Academiae r.t. Pro Rector, O. Heurnius, Adolphus Vorstius.

Schutte (1975): Johannes van Raeij komt uit Wageningen (Vada-Gelrus) ingeschr. 6-10-1643 in Leiden.

Coll. 09.10.

Lit. A.C. Zeven. 2010. Zegel van de Ubiversiteit van Leiden uit

1917. *Heraldisch Tijdschrift* 16: 79-81; idem. 2014. Zegel van Filips II en Leiden Universiteit.

Heraldisch Tijdschrft 20: 71, Aanv. W. van Ham. 2014. Zegel van Filips II uit de vroegste jaren van de Opstand, 1572-1581. *Her. Tijd.* 20: 105-106.

Verenigde Oost-Indische Compagnie

Directie Oost-Indische Compagnie Amsterdam (afgekort tot DOCA). Amsterdam, 30-10-1797. GAW, Oud-archief 107. Ø 2,9cm.

Roodlak. Een naar links gerichte op een golvende zee reidende opgetuigde driemaster, van rechtsachter gezien met in de top een vlag met drie banen en achter een vlag met een leeuw, en op de plecht het VOC-teken. Boven het schip de letters DOCA.

N.B. Zegel afgedrukt door *Uw medeburger P. de Neufville*, die aan het stadsbestuur een bericht stuurt met als afzender *Uw gewezen collega*. Hij bericht een *Heuchelyke tyding van het slaghen der Vrede tuschen de Fransche Republiek en den Keiser*. Op 17-3-1798 wordt de VOC opgeheven. reidende = op de rede liggende.

Lit. A.C. Zeven. 2006. Voorwoord: Verenigde Oost-Indische

Compagne, in R.A. Laing of Colington. *Het behoorlijk zegel. Seals at the Cape during the period of Dutch administration.* Johannesburg. 62p. Idem. 2010. Het embleem, wapen en zegel van de Verenigde Oost-Indische Compagnie. *Heraldisch Tijdschrift* 16: 81-84.

Coll. 21.04.

West-Indische Compagnie

Grootzegel van Generale Geotrojeerde Westindische Compagnie, d.i. W.I.C. Fort Amsterdam op Curacao, 26-3-1716. GAW, Recht. archief 292. Ø 4,2cm.

Een naar rechts gewende getuigde driemaster. Omschrift: onduidelijk.

N.B. – *met het groot zeegel van de Ed[el]e Generale Geotrojeerde Westind[isch]e Comp[agni]e hieronder gedrukt bevestigt int fort Amsterdam op Curacao*, w.g. Lourentius Rudolph Horsten en Jan Ellis, *Raaden over de Eijlanden van Curacao end de omleggende Plaatsen* .

Coll. 54.25.

VARIA

Waterwerken en Waterstaat

De Commissaris Inspecteur over sLands Waterwerken en Waterstaat. Arnhem, 3-3-1803. GAW, Oud-archief 114. H 2,3cm, B 2,8cm.

Een naar heraldisch links vliegende duif met een verzegelde brief in de bek. Bovenschrift: DEPECHEZ VOUS, d.i. haast U.

N.B. Het betreft inkwartiering, w.g. C.L. Beuninge.

Lit. A.C. Zeven. 2006. Twee lakzegels uit 1803 betreffende de posterijen in Gelderland. *De Globe-koerier* 2006 (4): 18-19. Coll. 28.32.

Studentensocieteit 'Ceres'

ICC van de Studentensocieteit 'Ceres'. Wageningen, 30-4-1941. GAW, Ceres 323. B c2,6cm.

In een driehoek met uitgebogen zijden de letters I boven en daaronder naast elkaar C en C.

N.B. Een groot gecalligrafeerd document met o.m. *De ICC biedt een kandelaar aan de Commissie tot Bestuur voor een gepaste sfeer bij een Commissie-wisseling.*

Ik weet niet wat de letters I, C en C betekenen. Ook niet of de aanwezigheid van de kandelaar een matigende invloed had.

Coll. 54.06.

INDEX OP INSTELLINGEN

Zie na genoemde bladzijde ook de daarop volgende bladzijde(n)

- Aasdom Abcoude 145
Aasdom in 't Veen 145
Abcoude Aasdom 145
Abcoude Proostdij St Pieter 145
Academiae Lugdunobatavae 170
Alkmaar 55
Amersfoort 55
Amsterdam 57
Amsterdam Onveranderde Augburgsche
Geloofsbelijdenis 145
Amsterdam regtbank 139
Amsterdam VOC 170
Arnhem 61, 93, 97
Arnhem Kwartier Hoofdstuk 5
Asperen 65
- Bataafse Republiek 105
België 159
Bergen op Zoom 66
Bissling 160
Bordeaux 166
Brabant meridional kwitantiezegel 136
Breda 66
Breda regtbank 139
Buurt Wageningen 54
- Ceres studentensociëteit 171
Christelijk Gereformeerde kerk Utrecht
145
Cleve, zie Kleef
Cleve-Marck 162
Coevorden 66
Culemborg 67
- Delft 67
Departement de la Seine 166
Deventer 68
Dordrecht 68
Drostambt Veluwe Hoofdstuk 5
Duisburg 161
Duitsland 160
- Ede 69
Elburg 69
- Fort Amsterdam WIC 170
Frankrijk 166
Furstendom Gelre en Graafschap Zutphen
99
- Gelderland Auditiekamer 110
Gelderland Bataafse Republiek 99
Gelderland Commissie van Binnenland-
sche Correspondentie 107
Gelderland Departement van den Rhyn 107
Gelderland Departementaal Bestuur 109
Gelderland Departementaal Bestuur van
den Rhyn 106
Gelderland Franse Keizerrijk 99
Gelderland Furstendom 99
Gelderland Gedeputeerd Bestuur 110
Gelderland Geneeskundig Bestuur 108
Gelderland Hertogdom 100
Gelderland Hof en Rekenkamer 105
Gelderland Hof van Justitie 105
Gelderland Hoofdstuk 6
Gelderland Intermediair Administratief
Bestuur 106
Gelderland Koninkrijk der Nederlanden 99
Gelderland Koninkrijk Holland 99
Gelderland Landdrost 109
Gelderland Landsheerlijk tijdperk 99
Gelderland Provincie 99, 104
Gelderland Provinciaal Collegie van Politie
en Finantie en Algemeen Welzyn 105
Gelderland Raad van Financien 108
Gelderland Republiek der Verenigde
Nederlanden 99, 111
Gelderland Rijksarchief 169
Gelderland secretaris generaal 96
Gelderland Souvereine Staat 99, 104
Gelderland Staten 100
Gelre Vorstendom 99
Gereformeerde kerk Goch 146
Gereformeerde kerk Wesel 146
Gereformeerde kerk Winterswijk 146
Goch 164
Goch gereformeerde kerk 146
Gouverneur-Generaal te Brussel 135

Grave 70
 's-Gravenhage 71
 Groenlo 71
 Groningen 72
 Groot-Britannië 167

Haarlem 72
 Haarlem Regtbank 140
 Hamburg 164
 Harderwijk 72
 Hattem 73
 Heerlijkheid Kessenich 159
 Holland kwitantiezegel 131, 132
 Hoorn regtbank 140
 Huissen 75

Ierland 167

Kerkelijke instellingen Hoofdstuk 12
 Kessenich Heerlijkheid 159
 Kleef hertogdom 162
 Kleef stad 162
 Koloniën Hoofdstuk 11
 Koninkrijk Holland kwitantiezegel 132
 Koninkrijk Nederland kwitantiezegel 135
 Kwartier van Arnhem Hoofdstuk 5, 103
 Kwartier van Veluwe Hoofdstuk 5
 Kwitantiezegels 131
 Leeuwarden regtbank 141
 Leiden 76
 Leiden Universiteit 170
 Londen 167
 Loosdrecht 76
 Luik 160

Marck 162
 Middelburg 77
 Ministère de Colonies 143
 Muiden 77
 Mijnden 77

Nederland kwitantiezegel 131, 137
 Nederlandsch Indië 143
 Noord-Brabant kwitantiezegel 132
 Nijmegen 78

Olffen 165
 Onveranderde Augburgsche Geloofs-
 belijdenis 145

Postkantoor Wageningen 54
 Proostdij Abcoude 145
 Pruisen 162

Quartier van de Veluwe Hoofdstuk 5

Rechtbanken Hoofdstuk 10
 Regtbank Amsterdam 139
 Regtbank Breda 139
 Regtbank Haarlem 140
 Regtbank Hoorn 140
 Regtbank Leeuwarden 141
 Regtbank Rotterdam 141
 Regtbank Utrecht 141
 Regtbank Zwolle 142
 Republiek der Vereenigde Nederlanden
 Hoofdstuk 6
 Rhenen 80
 Rotterdam 82
 Rotterdam regtbank 141
 Rijksarchief Gelderland 169
 Rijswijk 84

Schoonhoven 85
 St. Pieter te Utrecht 145
 Studentensociëteit Ceres 171
 Suriname 143

Tiel & Zandwijk 85
 Tralee 167

Utrecht Christelijke Gereformeerde kerk
 145
 Utrecht regtbank 141
 Utrecht St. Pieter 145
 Utrecht stad 85

Varia Hoofdstuk 15
 in 't Veen Aasdom 145
 Veenendaal 89
 Veluwe Kwartier Hoofdstuk 5
 VOC 170
 Vorstendom Gelre en Graafschap Zutphen
 99, 103
 Vroenhoeve 89

Wageningen 6 spaken 27
 Wageningen 6 spaken & 22 kruisjes 23
 Wageningen 6 spaken & SW 41

Wageningen 6 spaken & Wagenien 30
 Wageningen 8 spaken & W in top spaak
 32
 Wageningen 8 spaken & ‘middeleeuws’
 52
 Wageningen 8 spaken & 1611
 Wageningen 12 spaken & stempel 52
 Wageningen 12 spaken & Vadens 45
 Wageningen 12 spaken & Vedens 49
 Wageningen 12 spaken & Wageningensis
 43
 Wageningen 12 spaken fout 50
 Wageningen 12 spaken modern 53
 Wageningen postkantoor 54
 Wageningen Hoofdstuk 3
 Wageningen Juge de Paix 47
 Wageningen Mairie 48
 Wageningen Vrederechter 47
 Wageningen Wageningse Buurt 54
 Wageningen zegeltekeningen 50
 Wageningse Buurt 54
 Wagenvene Hoofdstuk 2
 Waterwerk en Waterstaat 171
 Wesel kwitantiezegel 165
 Wesel Gereformeerde kerk 146
 WIC 170
 Winterswijk Gereformeerde kerk 146
 IJsselstein 89
 Zandwijk, zie Tiel 85
 Zuid-Brabant kwitantiezegel 136
 Zuid-Nederlanden 159
 Zutphen 90
 Zutphen graafschap 99
 Zwolle 92
 Zwolle regtbank 142